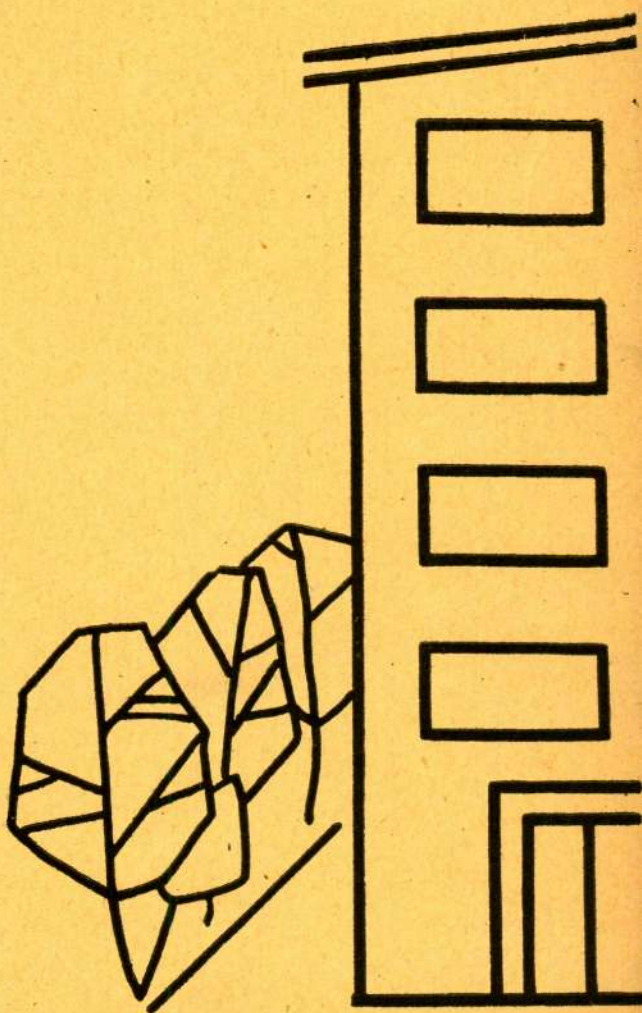

NŌUKOGUDE KOOL

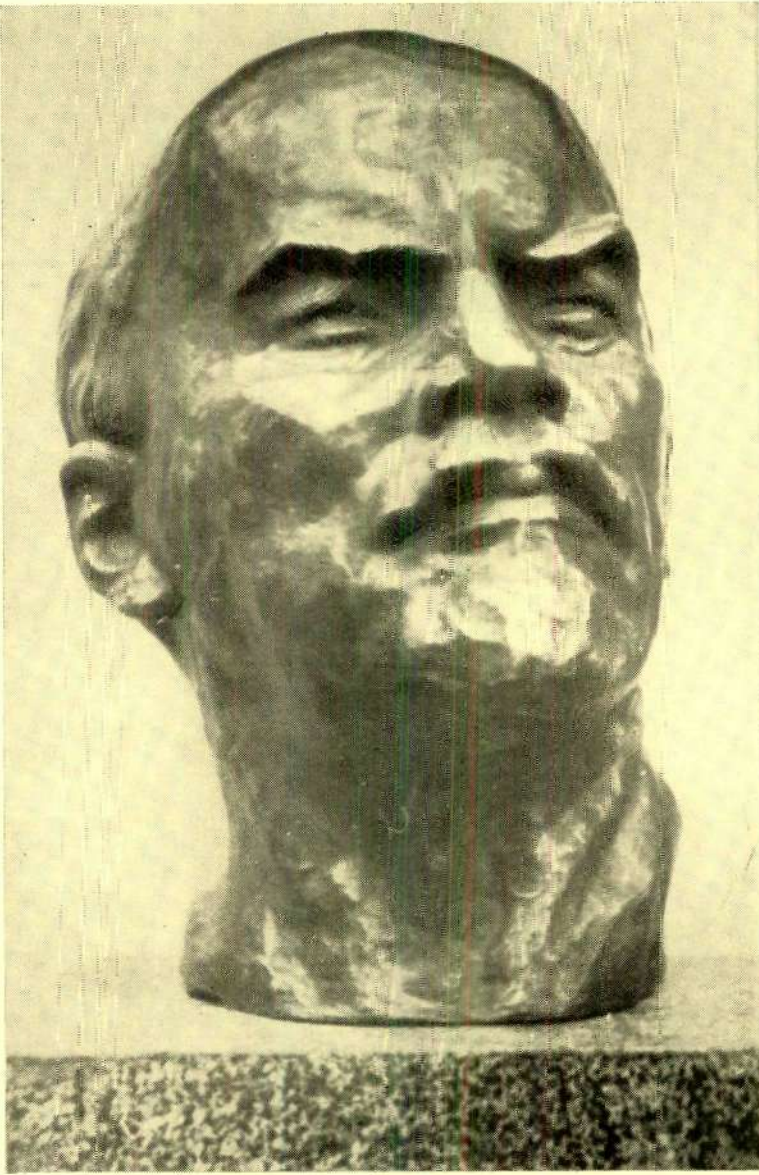
244

4
1964

V. I. LENIN

K. Topuridze

17. aprillil möödub 70 aastat NLKP Keskkomitee esimese sekretäri, NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe Nikita Sergejevitš Hruštšov'i sünnist.

Seltsimees N. S. Hruštšov oma ammendamatu energiaga, oma tõeliselt bolševistliku kirglikkuse ja printsiipaalsusega on meie partei ja rahva üldtunnustatud juht. Ta väljendab nõukogude inimeste kõige palavamaid püüdlusi ja mõtteid. Leninlikku joont, mida viib ellu meie partei, ei saa lahutada Keskkomiteest ja Nikita Sergejevitš Hruštšovist. See joon on tõstnud enneolematult kõrgele meie maa prestiiži rahvusvahelisel areenil, suurendanud tema autoriteeti kogu maailma töötajate silmis. Seda leninlikku joont toetavad reservatsioonideta kõik meie kommunistid, kogu meie rahvas.

Pildil: Nikita Sergejevitš Hruštšov kooliõpilaste hulgas Kremli Suures Palees.

V. Mastjukovi foto
TASS-i fotokroonika

Nõukogude KOOL

Eesti NSV Haridusministeeriumi

PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

Nr. 4   aprill   1964

LENINI NÄIDATUD TEEL

22. aprillil möödub 94 aastat Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi rajaja Vladimir Iljitš Lenini sünnist. See on meie rahva ja kõigi maade töötajate suur pidupäev. Igal aastal sel päeval kontrollib meie partei oma tööd Iljitši järgi, võrdleb läbikäidud teed ja tulevikuplaane Lenini õpetusega. Igal aastal sel päeval teevad vennalikud töölis- ja kommunistlikud parteid kokkuvõtte oma võitlusteekonnast rahvahulkade juhtimisel helge, kommunistliku tuleviku poole, kõigi töötajate vabastamisel kapitaliorjusest.

Vladimir Iljitš Lenini nimi on kallis igale nõukogude inimesele, kogu progressiivsele inimkonnale. Suure armastuse ja austusega nimetatakse seda nime kõigil mandritel ja kõigis keeltes. Leninist on kirjutatud arvukalt raamatuid, teaduslikke uurimusi, artikleid ja mälestusi, temale on pühendatud luuletusi, poeme ja muusikapalu, tema kujud on jäädvustatud maalil ja skulptuuris. Ei ole ühtki rahvast, kelle praegusaja folklooris ei oleks tema nimi aukohal. Leninist loodud teostele ei tule kunagi lõppu, sest ta on igavesti elav ja surematu. Ta innustab meid ja tulevase põlvkondi väsimatule tööle ja võitlusele inimkonna õnne nimel, tema ideed on kõigi maade töötajate kindlaks kompassiks teel rahu, töö, vabaduse, võrdsuse ja õnne ühiskonna poole. Võib õigusega öelda, et keegi ei ole teinud rahvahulkade õnne heaks nii palju, kui seda tegi Vladimir Iljitš Lenin.

I nimkonna sajanditepikkuse ajaloo kestel on loodud arvukalt sotsiaalseid õpetusi ja ideoloogiaid. Kuid oma mõju ja leviku, organiseeriva jõu ja ühiskonna arenemise revolutsioneerimise poolest ei saa ühtki neist kaugeltki võrrelda leninismiga, õpetuse ja ideoloogiaga, mille alused rajas ja mida revolutsioonilise võitluse praktikas edasi arendas Vladimir Iljitš Lenin. Marksism-leninism on ainuke tõeline teaduslik ideoloogia. Töölisklassi ideoloogiana väljendab ta maakera elanikkonna enamiku elulisi huve. Sellel ideo-

loogial ei ole geograafilisi, riiklikke, rahvuslikke ega rassilisi piire. Esmakordselt ajaloos on ideoloogia kujunenud töörahva igipõliste lootuste ellurakendamise vahendiks. Selles seisabki leninismi enneolematu leviku põhjus, see määrab läbikukkumisele mis tahes ponnistused peatada leninismi võidukäiku maailmas.

Lenini õpetuse ajaloolisi teeneid hinnates võib kokkuvõttelult öelda järgmist.

● Leninism annab vastuse tähtsamatele küsimustele, mis kerkivad revolutsiooniliste jõudude ette kapitalismilt kommunismile ülemineku ajastul. Ta näitab kätte tee, kuidas saavutada edu revolutsioonilises võitluses ja kindlustada revolutsiooni võite.

● Leninism õpetab rahvale, kes on kukutanud kapitalismi, sotsialismi ja kommunismi eduka ehitamise seaduspärasusi. Sotsialismimaade rahvaste hiiglasliku ümberkujundava töö kogemused kinnitavad, et ustavus leninismile on kõigi nende võitude esimene garantii.

● Leninism näitab kätte võiduka tee töölisklassile kapitalistlikes maades, näitab kätte sotsialistliku revolutsiooni tee. Lenini strateegilised ja taktikalised ideed on töölisklassi kindel relv võitluses imperialismi vastu ja sotsialismi eest.

● Leninism valgustab teed rahvuslikule vabadusliikumisele. Lenini teooria selle kohta, et sotsialismile on võimalik üle minna kapitalismi staadiumi vahele jättes, kuulub marksistliku mõtte suurimate saavutuste hulka. Kolonialismiahelaist vabanenud rahvad lükkavad järjest otsustavamalt tagasi kapitalistliku tee ja pooldavad sotsialismi. Hindamatu tähtsusega rahvuslikule vabadusliikumisele on Lenini õpetuse selle kohta, et see liikumine saavutab oma eesmärgi ainult liidus rahvusvahelise töölisklassiga. Ülemaailmse vabadusliikumise määravaks jõuks on ja jääb rahvusvaheline töölisklass. Sotsialismimaade rahvaste, kapitalistlike maade proletariaadi ning kolonialismist vabanenud ja vabanevate rahvaste ühtsus on vajalik nagu õhk. Nende jõupingutuste ühendamine on tähtis tingimus, mis tagab iga väesalga lõpliku võidu ja ühise võidu imperialismi üle, võidu, mis tähistab XX sajandit.

V. I. Lenin rõhutas alati ja kõikjal, et marksistlik õpetus on igavesti elav ja arenev õpetus. Ta lähenes marksismile ettenägeliku ja julge loojana. Lenin rikastas marksistlikku filosoofiat, poliitilist ökonomiat ja teadusliku sotsialismi teooriat ning tõstis nad uuele astmele. Lenin töötas maailma mastaabis läbi kapitalismilt sotsialismile ülemineku kõikehõlmava teooria, sotsialistliku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri teooria ning taktika, rahvusliku vabastusrevolutsiooni teooria, teooria sotsialismile üleminekust kapitalistlikku staadiumi vahele jättes, õpetuse parteist. Ta rajas harmoonilise õpetuse sotsialismi- ja kommunismiehitamisest.

Lenin pidas väga kalliks marksismi puhtust, loovat lähenemist sellele õpetusele. Marksistliku küpsuse ja teaduslikule kommunismile ustavuse kriteeriumiks pidas ta oskust anda õige vastus elus üleskerkivatele uutele küsimustele. Ta õpetas: «Marxi meetod seisab eelkõige selles, et võtta arvesse ajaloolise protsessi objektiivne sisu antud konkreetsel silmapilgul, antud konkreetses olukorras» (Teosed XXI kd., lk. 123). Teooria, rõhutas Lenin, mis ei peegelda reaalsel tegelikkust ja elus asetteid- vaid muudatusi, kaotab oma ümberkujundava jõu ja revolutsioonilise iseloomu.

Praegusel epohhil, mida iseloomustavad ajalooliste muudatuste enneolematu tempo ja sügavus, on leninlikul looval meetodil eriti oluline tähtsus. Seda arvestab kogu oma praktilises tegevuses Lenini loodud Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, maailma esimese kommunismi ehitava maa töötava rahva juht ja organisator. Partei XX, XXI ja XXII kongress, mis rikastasid marksistlik-leninlikku teooriat uute, kogu maailmas asettleidnud muudatustele tuginevate teoreetiliste seisukohtadega, lähevad proletariaadi revolutsioonilise liikumise ja uue ühiskonna ülesehitamise ajalukku hiilgavate teetähistena, loova leninliku mõtte triumfina.

Meie partei ajaloolised võidud kinnitavad täie jõuga, et üksnes ustavus marksismile-leninismile, tema põhimõtete sihikindel kaitsmine, võitlus igasuguste marksismi-leninismi revideerimise katsete vastu, marksismi-leninismi loov edasiarendamine ja rikastamine, resolootne võitlus teooria dogmaatilise suretamise vastu ning teooria lahutamatu side praktikaga, nende orgaaniline ühtsus kogu partei tegevuses aitavad välja jõuda suure lõppeesmärgini ning edukalt ellu viia kommunistliku ühiskonna ülesehitamise suurejoonelisi plaane.

Nõukogude riigi ajalugu on leninismi ideede võidukäigu ajalugu. Juhindudes Lenini õpetusest ja seda loovalt edasi arendades on Kommunistlik Partei ja Nõukogude rahvas saavutanud loendamatu maailma-ajaloolisi võite. Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist möödub tänavu 47 aastat. Ajaloo seisukohalt on see üpris lühike periood. Kuid nõukogude inimeste praegusele põlvkonnale tundub tsaristliku Venemaa äärmine mahajäämus nii majanduse kui ka kultuuri alal kauge minevikuna. Iseloomulikud on selles mõttes read ühe 10. klassi õpilase kir-

X
K. K. K. K. K. K.
K. K. K. K. K. K.
K. K. K. K. K. K.

jandist, milles käsitletakse filmi «Vene ime» vaatamisel kogutud muljeid: «Tundub uskumatuna, et alles meie isade ja emade noorpõlves künti maad puuadraga, inimesed käisid viiskudes ja nälgisid. Kuid nii see oli. Seda tõendavad fotod, dokumendid ja filmikaadrid. Ja kui näed, milliste raskustega tuli inimestel võidelda hariduse ja teadmiste omandamise eest, tunned kogu südamest rõõmu, et elad meie ajal, kõige kangelaslikumal ja huvitavamal ajal!»

Oli tarvis Lenini geenist, et muutuks reaalsuseks see, millest unistasid tsaristliku Venemaa eesrindlikud inimesed paljude inimpõlvete jooksul. Oli tarvis Lenini rajatud Kommunistliku Partei tohutu suurt organisatorlikku tegevust, et rahvahulkades ärkaksid kaua peidus olnud loomisjõud ja entusiasm. Oli tarvis Lenini ideede eredat valguskiirt, mis võimsa majakana näitab töölisklassile teed õigusest ja viletsusest vabaduse ja õnne poole.

Lenin uskus rahvahulkade üksmeelse tegevuse piiramatutesse võimalustesse. Tema töödes võib sageli kohata sõnu «kui rahvahulgad asja kallale asuvad...». Nende sõnadega fikseeris Lenin ükskõik millise, ka kõige raskema ja keerukama ülesande eduka lahendamise peatingimuse ja väljendas oma piiratud usku rahvasse, tema loovasse andesse. Lenin käsitas rahvahulki uue elu peremeestena ja loojatena, sotsialismi ja kommunismi võidu kindla garantiina. Juba siis, kui Venemaal valitsesid veel nälg ja kaos, kui intervendid ja valgekaartlikud jõugud ei olnud veel relvi maha pannud, juba siis kujutles Lenin meie tänast päeva — uute heakorrastatud linnade, tööstus- ja energeetikahiiglaste, üle kogu maa hargnevate elektriliinide, avarate kolhoosipõldude, teaduse ja kultuuripaleede ning kosmose avarustesse pürgivate sangarlike inimestega Nõukogudemaad. 1. mail 1920. aastal küsis kommunistlik noor Nataša Smirnova Vabastatud Töö monumendi nurgakivi panekul V. I. Leninilt:

«Vladimir Iljitš! Hea küll, teeme sõjale lõpu, aga kas me ikka kommunismini elame?»

Lenin silmitses tütarlast tähelepanelikult ja vastas:

«Jah, teie elate kommunismini, teie lapsed aga ei suuda endale isegi ette kujutada, et oli aeg, kus ühel inimesel olid majad, vabrikud, kõik rikkused, tuhandetel töölistel aga ei olnud oma nurgakest ega isegi küllaldaselt leiba...»

Lenin õpetas, et ainult kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisega võib lahendada kõik teised sotsiaalsed, poliitilised ja kultuurilised ülesanded, võita majanduslikus võistluses kapitalism. Täites seda leninlikku juhtnööri, on Kommunistlik Partei pööranud suurt tähelepanu meie maa kiirele industrialiseerimisele. Kui pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni alustati sotsialistliku ühiskonna ülesehitamist, ei olnud sõdadest laastatud maal sõna tõsisest mõttes midagi järele jäänud. Isegi see vähene, mille tsaristlik Venemaa noorele Nõukogude riigile parandas, oli purustatud ja laostatud. Nüüd aga on meil kõike. Nõukogude võimu aastatel rajatud võimas suurtööstus võimaldab kõiki rahvamajandusharusid kiires tempos edasi arendada.

Nõukogude rahvas on õigusega uhke meie rahvamajanduse suurte edusammude üle, mis on eriti märgatavad olnud viimase kümne aasta jooksul. Seitseaastaku vile aastaga suurenes tööstuse kogutoodang 58 protsenti planeeritud 51 protsendi asemel. 1963. aastal suurenes tööstustoodang eelmise aastaga võrreldes 8,5 protsendi võrra. Tehnilise progressi alusel kasvas märksa tööviljakus, mis, nagu õpetas Lenin, on tähtsaim uue ühiskonnakorra võidu tingimus. Nõukogude inimeste ennastsalgava tööga toodeti viie aasta jooksul planeeritust rohkem 3 miljonit tonni mineraalväetist, 23 miljonit tonni naftat, üle 14 miljoni tonni terast, 14 miljonit tonni valtsmetalli, enam kui 850 miljoni rubla eest automatiseerimisaparaate ja -vahendeid, enam kui 70 000 metallilõikamispinki, 79 000 traktorit, 16 000 teraviljakombaini, 14 000 ekskavaatorit jne.

Kui meie maa tööstustoodang tervikuna võttes moodustas 1953. aastal 33 protsenti ja 1957. aastal 47 protsenti USA tööstuse kogutoodangust, siis möödunud aastaks oli see tõusnud juba 65 protsendini. Need faktid tõendavad, kui võrd realne on NLKP programmis püstitatud ülesanne: jõuda lähemal aastakümnel (aastail 1961—1970) kommunismi materiaal-tehnilist baasi luues toodangu valmistamises iga elaniku kohta ette kõige võimsamast ja rikkamast kapitalismimaast — Ameerika Ühendriikidest. Veelgi enam, nõukogude inimesed on veendunud, et nimetatud eesmärk saavutatakse ettenähtust märksa varem.

Hiljuti kavandas NLKP Keskkomitee keemiatööstuse hoogsa edasiarendamise suurejoonelised plaanid. Selleks et luua keemia kaasabil rahvale veelgi rohkem varasid, mahutatakse seitsme aastaga keemiatööstuse arendamisse ja tähtsamate rahvamajandusharude kemiseerimisse kolossaalne summa — 42 miljardit rubla. Meie maa põllumajandus hakkab saama küllaldaselt hulgal mineraalväetisi, keemiatööstuse

toodang muudab odavamaks ja vastupidavamaks paljud toodetavad masinad, aparaadid ja seadmed, elanikkonnale toodetakse järjest suuremas koguses odavaid ja nägusaid tarbeesemeid. Nagu kõik meie maal koostatud plaanid, nii viiakse ka keemiatööstuse edasiarendamise plaan ellu ettenähtud ajaks ja planeeritud ulatuses. Selle tagatiseks on meie inimeste innukas loov töö, Nõukogudemaa rahvaste piiritu usk leninliku Kommunistliku Partei ürituse õigsusse.

Nõukogude võimu algaastail kahtlesid mitte ainult meie vaenlased, vaid ka paljud sõbrad teistes maades meie plaanide reaalsuses. Ometi olid esimesed plaanid enam kui tagasihoidlikud selle kõrval, mis tegelikult ära tehti. Nüüd, kus Nõukogude Liidu tööstustooted on leidnud sõpru kõigis maades, kus punatähelised kosmoselaevad on küündinud üle tundmatuse künnise, ei kahtle enam keegi meie edusammudes ja piiramatutes võimalustes. Meiega koos rõõmustavad nende üle meie sõbrad kõikidel mandritel. Järjest enam suureneb ilise päeva peremeeste — kapitalistide hirm ja perspektiivitus.

NLKP Keskkomitee detsembripoleenumi lõppsõnas ütles N. S. Hruštšov: «Kui Vladimir Iljitš Lenin oleks näinud inimesi, kes on koos selles saalis, kui ta oleks võinud kuulata nende sõnavõtte, oleks ta kindlasti öelnud: «Tasus elada ja võidelda. Meie töö ei olnud asjatul!» Ja nii see ka tõepoolest on. Praegu näevad kõik, et Lenini ideed, Iljitši õpetused elavad ja võidavad.»

Kui Vladimir Iljitš Lenin oleks elanud, siis oleks ta rõõmistanud mitte ainult meie tööstuse, vaid ka kõigi teiste elualade saavutuste üle. Ta oleks rõõmu tundnud ülesmäge minevast sotsialistlikust põllumajandusest, mis annab rahvale miljardeid puudasid teravilja, miljoneid tonne liha, piima ja võid. Ta oleks tundnud rõõmu selle üle, et Nõukogudemaa põllumajandus on nüüd niivõrd kindlal järjel, et suudab võita ka kõige ebasoodsamad ilmastikutingimused ja kindlustada töötajatele looduse katastroofideist hoolimata leiba ja muid toiduaineid. Ta oleks rõõmistanud praegusaaja põllumehe võimsate abimeeste üle, nende sadae tuhandete traktorite, kombainide ja muude põllutöömashinade üle, mis on tõstnud põllumajandusliku tootmise tänapäeva tasemele ning on maad suuresti linnale lähendanud.

Vladimir Iljitš Lenin rõhutas korduvalt hariduse ja kultuuri osatähtsust uue ühiskonna ülesehitamisel. Ja teda oleks kogu südamest rõõmistanud nõukogude kultuuri hoogne edukäik. Mitte kusagil mujal maailmas ei trükiti nii palju raamatuid nagu meie maal. Rahva käsutusse on antud tuhandet teatrit, kümned tuhandet kultuuripaleed ja rahvamajad, sajad tuhandet raamatukogud. Igal nõukogude inimesel on õigus haridusele ja võimalused selle õiguse kasutamiseks. Arvestades kõiki õppimisvorme, õpib meie maal üle 64 miljoni inimese ehk (koolieelses eas lapsed maha arvatud) üks kolmandik kogu elanikkonnast. Ainuüksi üldhariduslikes koolides õpib 44 miljonit inimest. Mõõdunud aastal saatsid NSV Liidu kõrgemad õppeasutused ellu 330 000 eriteadlast, sealhulgas 125 000 inseneri; tehnikumidest ja teistest keskeriõppeasutustest tuli rohkem kui 510 000 spetsialisti. On täitunud see, mida V. I. Lenin juba sotsialistliku revolutsiooni koidikul ette ennustas: on toimunud ulatuselt enneolematu kultuurirevolutsioon, mis on võimalik üksnes ekspluateerimise-st vaba ühiskonna tingimustes.

NLKP programmis on sõnad: «Kõik rahva heaks, kõik inimese õnne nimel!» See leninlik mõte on Kommunistliku Partei kogu tegevuse lipukirjaks. Kõik, mida partei organiseerimisel ette võetakse, tehakse selleks, et muuta paremaks nõukogude inimeste elu. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hoolitsevad lakkamatult töötajate tervise ja selle eest, et töötajatel ei tuleks muret tunda vanaduspäevade saabumisel. Igal inimesel on võimalik vabal ajal tegelda teda huvitava alaga ja oma andeid edasi arendada. Järjest paranevad töötajate korteri- ja elamistingimused. Ainuüksi 1963. aastal ehitati riiklike vahenditega rohkem kui 77 miljonit ruutmeetrit elamispinda, s. o. ligi 2 miljonit uut korterit. Kolhoosnikud ja haritlased ehitasid maal riigilt saadud laenuga ligi 400 tuhat elumaja. Uhe aastaga sai meie maal uue korteri või parandas korteritingimusi varem ehitatud majades 11 miljonit inimest. Pidevalt laieneb kaupluste ja elanikkonna elutabelise teenindamise ettevõtete võrk, kerkivad uued laste-, tervishoiu- ja puhkeasutused. Nõukogudemaa sportlaste ja kehakultuurlaste ridadesse kuuluvad kümned miljonid töötajad.

Paralleelselt kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise, kultuurielu edasiarendamise ja rahva elujärje parandamisega kasvatatakse meie maal uut inimest. Maa ilma kommunistlikul ümberkujundamisel on see raskeim ja vastutavaim ülesanne. V. I. Lenin rõhutas korduvalt selle ülesande keerukust ja vajadust inimestega päev päeva kõrval tööd teha. Uue inimese kasvatamine ei alga ju tühjas kohas, vaid uueks tuleb muuta see, kes kannab endas mõõdunu sügavaid jälgi, endisest ühiskonnast kaasavõetud vaateid, tõekspidamisi ja arusaamu. Ent Lenin ei kahelnud het-

kegi, et see ülesanne on uuele ühiskonnale jõukohane. Elu ongi tõestanud, et Kommunistlik Partei tuleb sellega suurepäraselt toime. Uue inimese, suurte ideaalide ja kõrge moraaliga inimese kasvatamisele pöörab partei nüüd ja edaspidi suurt tähelepanu. NLKP Keskkomitee 1963. aasta juunipleenumil määrati kindlaks selle ülesande lahendamise konkreetseid teed ja vahendid. Age ja leppimatu võitlus minevikuigandite vastu inimeste teadvuses ja vaenuliku kodanliku ideoloogia demoraliseeriva mõju vastu, nõukogude inimeste kasvatamine kommunismiehitaja moraalikoodeksis fikseeritud üllate põhimõtete järgi — selline on meie leninliku partei ideoloogilise töö põhisuund.

V. I. Lenin õpetas kalliks pidama rahvastevahelise sõpruse ja proletaarse internatsionalismi põhimõtteid. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei on teinud kõik selleks, et järjekindlalt tiheneksid ja süveneksid Nõukogudemaa rahvaste sõpruse, seltsimeheliikkuse ja koostöö sidemed. Rahvaste sõprus on jõud, mille abiga, piltlikult öeldes, võib mägesid paigalt nihutada. Nõukogude tegelikkus demonstreerib igal sammul rahvaste sõbraliku koostöö suurepäraseid vilju. Eestit eraldavad Armeenlast, Moldaaviat Kirgiislast, Valgevenet Kasahstanist tuhanded kilomeetrid, kuid nii vene-lased, eestlased, armeenlased, moldaavilased, kirgiisid, valgevenelased kui ka kasahhid, ühesõnaga kõik nõukogude inimesed tunnevad endid ühise sõbraliku pere liikmetena, kes võitlevad jõudu säästmata ühise eesmärgi eest. Meie maal kujunenud eri rahvaste tihe sõprusliit on leninlike ideede kehastumine tegelikkuses, see on eeskuju kogu maailmale.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hoolitsevad, et areneksid sõprus-sidemed kõigi rahvastega. Kvalitatiivselt uutest riikide- ja rahvastevahelistest suhetest kõneleb Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade omavaheline koostöö. See on rajatud võrdõiguslikkuse ja üksteise vastastikuse austamise põhimõtetele. Alati on tugevamad ja suuremad riigid rõhunud nõrgemaid ja väiksemaid. Ainult sotsialistlike maade ühendamine võivad kõik maad, rahvaarvule ja majanduse arenemise tasemele vaatamata, tunda endid tõeliselt võrdsetena. Kolonialismiikkest vabanenud ja vähearenenud maadele on sotsialistlike riikide tihe koostöö ja vastastikune abistamine innustavaks eeskujuks ning võimsaks stiimuliks.

V. I. Lenin unistas ajast, mil maailm igaveseks vabaneb sõjakoledest, mil ükski inimene ei tarvitseks tunda painavat hirmu riisumise ja vägivalda ees, mil enam kunagi ei tuleks leinata sõjatules hukkunuid. Sõdadeta maailma pidas ta alati kõigi kommunistide ideaaliks. Meie päevil on sõdade vältimine muutunud teostatavaks. Seda tagavad Nõukogude valitsuse järjekindel rahupoliitika, sotsialismimaade jär-jest suurenev majanduslik võimsus ja kõigi maade rahvahulkade teadlikkuse kasv. Tänapäeva inimeste teadvuses on mõisted «rahu» ja «sotsialism» kindlalt ühte liitunud. Ja nagu Lenin ette nägi, on kommunismi ideede ja rahuürituse võit, rahvaste sõpruse võit paratamatu. «Meie tee on õlge,» ütles Lenin, «sest see on tee, kuhu varem või hiljem vältimatult jõuavad ka teised maad.»

Marksismi-leninismi lipu all, kommunistlike ja töölispartei-de juhtimisel sammuvad juba sadad miljonid inimesed kogu maailmas. «Kolmandik maailma ehitab teadusliku kommunismi lipu all uut elu,» öeldakse NLKP programmis. «Töölisklassi esimesed väesalgad, kes on endalt heitnud kapitalismi ikke, kergendavad oma klassivendade uute väesalkade võitu. Sotsialismimaailm laieneb, kapitalismimaailm aheneb. Paratamatult astub sotsialism kõigjal kapitalismi asemele. Selline on ühiskonna arenemise objektiivne seadus. Imperialismil ei ole jõudu vääramatut vabastusprotsessi seisma panna.»

V. I. Lenini elu ja tegevus on kõigile töörahva õnne eest võitlejatele suureks eeskujuks. Tema töökus, tahte- ja järjekindlus, mehisus ja muud omadused näitavad, missugune peab olema rahvajuht, inimene, kelle mõtted, sõnad ja teod peavad süti-tama miljoneid. Need, kellel oli õnn isiklikult Leniniga kohtuda, olid alati hämmas-tunud tema suurtest teadmistest, rahva elu heast tundmisest. Kuid teistsugune ei saanudki olla Kommunistliku Partei juht, teistsugune ei saa olla tõeline kommunist. Lenini eeskujuga jääb nagu tema ideedki alatiseks elama rahvaste südamesse, innus-tades järjest uusi ja uusi võitlejaid astuma marksismi-leninismi võiduka lipu alla.

KASVATAME ÕPILASI LENINLIKE TRADITSIOONIDE VAIMUS

S. SOVETNIKOV,

Narva 2. internaatkooli õppealajuhataja

18. mail 1963. aastal, V. I. Lenini nimelise Pioneeriorganisatsiooni sünni-aastapäeva kümnisel, avati meie koolis pidulikult Lenini muuseum.

Lapsed kogusid ligi 3 aastat materjale Lenini elu ja tegevuse kohta. Tulevase muuseumi pioneeristaapi toodi nõukogude kunstnike maalide reproduktsioone ja fotosid Leninist, Iljitsile pühendatud raamatuid, märke, postmarke, heliplaate ja diafilme.

Lenini päevad 1963. aasta aprillis möödusid meie koolis suure entusiasmi tähe all. Pioneerirühmades kõneldi Lenini elust ja tegevusest ning vaadati vastavaid diafilme; koolikinos «Kosmos» demonstreeriti kunstilisi filme Leninist. Tehti viimaseid ettevalmistusi muuseumi avamiseks. 7. ja 8. klasside pioneerid ning kommunistlikud noored lõpetasid stendide ja pildiraamide tegemist, 6. ja 8. klasside tütarlapsed aitasid liimida pilte ja fotosid, õmblesid akna- ja ukse-eesriideid, kodunduskabinetis lõpetati valgete katete õmblemist toolidele.

Saabuski kauaoodatud päev. Sarvehelide ja trummipõrina saatel lõikas Narva Linna Täitevkomitee esimehe asetäitja sm. Kustin läbi helepunase lindikese.

Muuseum ja selle asutajad võtsid vastu oma esimesi külalastajaid. Pioneeridele ja kommunistlikele noortele anti kätte aukirjad aktiivse osavõtu eest Lenini muuseumi asutamisel. Ja juba ilmuski esimene sissekanne muuseumi külalisteraamatusse. Sissekande tegi Narva 1. internaatkooli direktor L. Klimberg.

«Kallid sõbrad,» kirjutas ta, «suure Lenini toa avamisega te muutusite rikkamaks nii materiaalselt kui ka vaimselt. Rõõmustan koos teiega selle meeldiva ja väljapaistva sündmuse puhul. Kiitus! Kiitus! Kiitus!»

Nüüd ma sirvin seda külalisteraamatut ja loen uuesti kümneid sissekandeid. Uks nendest, mis on kirjutatud 25. septembril 1963. a., kõlab nii: «Kallid lapsed! Meile väga meeldis teie muuseum. On tore, et te kõik selle tegite ise. Õppige ja töötage nii, nagu õppis ja töötas Lenin. Soovime teile edu!» Sellele kirjutas alla 19 Valga rajooni direktorit ja õppealajuhatajat; muuseumi ühel laual lamab väike nahkköites album nende autogrammidega. See on üks esimesi kingitusi muuseumile.

Praegu on muuseumis ligi 1000 eksponaati (fotod, maalide reproduktsioonid, märgid, leninlike dokumentide trükikoopiad, raamatud, diafilmid, heliplaadid, postmärgid, vanade kommunistide kirjad ja teised materjalid).

1963/64. õppeaastal moodustati muuseumi juurde leninlik staap, kuhu kuulub 28 pioneeri ja kommunistlikku noort. Staabi ülemaks on 8-a klassi õpilane, kommunistlik noor T. Libba. Staap juhib kogu muuseumi tööd, korraldab seal ekskursioone, kogub väljapanekuid muuseumi 2. ja 3. saali jaoks. Pedagoogidest suunab staapi vene keele ja kirjanduse õpetaja I. Geiker. Ta on suur entusiast, kes pühendab suurema osa oma vabast ajast staabile. Praegu peab staap laialdast kirjavahetust peaaegu kõigi meie maa Lenini muuseumidega. Juba on saadud vastuseid ja dokumente (Lenini käsikirjade foto-koopiaid, fotosid, raamatuid) Moskva, Leningradi, Kaasani, Uljanovski, Sušenskoje, Lvovi, Riia ja Varssavi Lenini muuseumidelt. Kõik need eksponaadid on praegu paigutatud aju-

istele stendidele. Juba selle õppeaasta algul hakkas staap valmistuma muuseumi 2. ja 3. saali avamiseks. 22. aprillil, Vladimir Iljitsi 94. sünnipäeval, avatakse need saalid pidulikult. See sündmus kujuneb suureks pidupäevaks mitte ainult meie kooli, vaid kogu Narva linna pioneeridele.

Tänaseni on muuseumi külastanud üle 1000 inimese. Avan külaliste registreerimise raamatu. Viimane järjekorranumber selles on 985. 2. märtsil 1964. a. kirjutas 984. numbri alla oma nime üks esimesi Narva punakaartlasi A. Salu. Need 985 inimest on ametlikult kandnud oma nime raamatusse, ent kui paljud on käinud muuseumis esimestest päevadest peale ilma registreerimata. Nüüd, tõsi küll, ei lase staabi liikmed muuseumist väljuda ühelgi külastajal enne kui ta pole oma nime raamatusse kirjutanud. Meie muuseumis on käinud palju pioneere Narvast ja Kohtla-Järvelt, Tallinnast ja Leningradist, kommunistlikke noori Vaeküla internaatkoolist, Balti soojuselektrijaama ehitajaid ja Kreenholmi tekstiilitöölisi, koolidirektoreid Narvast ja Valga rajoonist ning kõigile on muuseum meeldinud nii oma kujunduse kui ka väljapanekute rikkuse ja mitmekesisuse poolest. Positiivsetest hinnangutest annavad tunnistust sissekanded külalisteraamatus.

Eriti uhked on lapsed dokumentidele, mida on muuseumile kinkinud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei vanimad liikmed. Lenini saalis säilitatakse Jelena Stassova ja Liidia Fotijeva, samuti Andrei Andrejevi fotosid ja kirju kui kõige väärtuslikumat.

Leninliku kaardiväe veteran J. Stassova saatis muuseumile oma foto, kirjapanekud isiklikest mälestustest koostöö kohta Leniniga, A. Isbachi raamatu «Seltsimees Absoluut» (J. Stassova elust) ja järgmise sooja lühikese kirja:

«Kallid noored sõbrad! Minu vastus Teie 29. oktoobri kirjale viibis veidi, sest mu kirjavahetus on niivõrd suur, et ma ei jõua kuidagi igale kirjale õigel ajal vastata. Jõudu on mul ka vähevõitu ja tuleb piirata tööd, sest arstid protesteerivad. Suur tänu Teile minu 90. sünnipäevaks läkitatud tervituse eest. Mul on rõõm kuulda suurest tööst, mis Te olete teinud, organiseerides Lenini muuseumi.

Saadan koolile kirjapanekud oma isiklike mälestuste kohta kohtumistest ja koostööst V. I. Leniniga, kirjanik Isbachi raamatu «Seltsimees Absoluut», mis ilmus minu 90. sünnipäeva puhul, samuti oma foto.

L. Fotijeva ja F. Petrov elavad samas majas, kus mina. Te võite neile kirjutada ja paluda saata, mida soovite. V. Karpinskile ma praegu kirjutada ei soovita, sest ta on raskesti haige.

Soovin Teile palju edu õpingutes ja ühiskondlikus tegevuses. Kommunistliku tervitusega Teie Jelena Stassova.»

Samal stendil, kõrvalt J. Stassova kirja ja fotoga, näeme ka Lenini isikliku sekretäri Liidia Fotijeva fotot ja kirja. «Kallid sõbrad!» kirjutab lastele Liidia Aleksandrovna, «kahjuks pole mul võimalik saata Teile mingeid eksponaate. Kõik, mis mul oli, olen ära jaganud.

Teie palvel saadan oma foto 1961. aastast. On hea, et Teil tekkis mõte asutada koolis Lenini muuseum. Olen veendunud, et saavutate edu selles noorsoo kasvatamise tähtsas ürituses. Kommunistliku tervitusega L. Fotijeva.»

Need on muuseumi kõige armsamad väljapanekud, kuid seal leidub ka väike stend, mille juures ekskursioonide ajal lapsed alati tunglevad.

Lähene stendile ka meie. Stendi nurgas näeme pealkirja «Kosmonautidelt meie Lenini muuseumile», veidi allpool on kuue kosmonaudi J. Gagarini, G. Titovi, A. Nikolajevi, P. Popovitši, V. Bõkovski ja V. Tereškova fotod. Stendi keskele riputasid lapsed ümbriku, millel veidi allpool aadressist on nurgatempel «NSVL kosmoselendurite post».

Fotodelt naeratavad meile vastu viie täheveina ja nende täheõe näod. Ja kõigil kuuel fotol on isiklikud autogrammid.

Sellel stendil on veel üks huvitav dokument, nimelt NSV Liidu kosmonaudi V. Nikolajeva-Tereškova telegramm. «Kallid noored sõbrad! Sain Teie telegrammi,» kirjutab ta meie 8. klasside pioneeridele. «Kahjuks oli mul väga palju tegemist ega saanud

Teile õigel ajal vastata. Soovin Teile palju edu õppimises ja teistes huvitavates üritustes. Tervitades NSV Liidu kosmoselendur V. Nikolajeva-Tereškova.»

Sellel telegrammil on kuulsusrikas ajalugu, mis on samuti seotud Lenini muuseumiga. 3. detsembril 1963. a. võttis 8. klasside pioneerirühm pidulikul koondusel Kohtla-Järve linna pioneeridelt üle V. Nikolajeva-Tereškova vimpli, mis oli viimasega kaasas kosmoselaeva «Vostok 6» pardal. Rivistusel lugesid pioneerid ette tervitustelegrammi teksti esimesele naiskosmonaudile. 22. veebruaril saabus internaatkooli rõõmustav teade. 8. klasside pioneerid said kuulsalt «Kajakalt» vastustelegrammi. Müriseva aplausi saatel loeti see ette pidulikul koondusel, mis oli pühendatud Nõukogude armee ja sõjalaevastiku päevale. Lapsed otsustasid üksmeelselt kinkida telegrammi Lenini muuseumile, kus nad seisid auvalves vimpli ees.

Kord küsisid Eesti Raadio töötajad staabi liikmeilt, miks lapsed paigutasid Nõukogude kosmonautide fotod Lenini muuseumi. Malevanõukogu esimees, leninliku staabi aktiivne liige S. Predina, vastas pikemalt mõtlemata: «V. I. Lenin unistas sellest, et meie maa oleks kõige eesrindlikum maa maailmas. Meie kosmonaudid tõestasid oma kosmoselendudega kogu maailmale, et Nõukogude Liit on praegu teaduse ja kultuuri arenemise poolest maailmas esikohal. Nõukogude kosmonaudid viisid ellu Lenini julge unistuse. Seepärast otsustasimegi paigutada need fotod Lenini muuseumi. Need eksponeeritakse 2. saalis pealkirja all «Lenini nõuannete kohaselt».

Muuseumis võib näha palju huvitavat. Staap on saatnud juba 79 kirja meie maa kõikidesse paikadesse. Lapsed said vastuse NSVL rahvakunstnikult N. Žukovilt, kunstnikelt Kukurõniksidelt, E. Kibrikilt, P. Vassiljevilt jt.

«Armsad lapsed!» kirjutab N. Žukov, «tervitan Teid palavalt Lenini muuseumi avamise puhul. Saadan Teile rõõmuga oma autogrammiga varustatud Leninilt kujutatavate tööde reproduksioonid. Soovin Teile kogu südamest edu kõikides Teie ettevõtmistes. Jätkugu Teil nooruslikku energiat ka edaspidi. Avada koolis Lenini muuseum — see tähendab teada saada kõige väärtuslikumat.

Lenini nimi muudab igaühe meist tugevamaks, paremaks, vajalikumaks ja energilisemaks — see aitab elada ja töötada. Tervituste ja austusega NSVL rahvakunstnik N. Žukov, 3. oktoobril 1963. a.»

Oma tööde reproduksioonid Lenini teemadel saatsid ka kunstnikud P. Vassiljev ja E. Kibrik. Muuseumis säilitatakse raamatuid Leninist, mida on kinkinud autorid ja mis on varustatud nende autogrammidega. Siin võib näha Sergei Mihhalkovi värsikogu ja Stepan Šipatšovi poemi «Majake Šušenskojes», Viktor Telpugovi, Pavlo Makrušenko ja Nikolai Bogdanovi jutustusi Leninist.

On raske loetleda kõiki kingiks saadud väljapanekuid. Näiteks kinkis Moskva kollektsionääride ühing hinnalise kollektsiooni Lenini kujutisega rahamärke 1930.—1950. a. Muuseumis on ka aatomijäälõhkuja «Lenin» meeskonna kiri ja foto. Suure maali «Aatomijäälõhkuja «Lenin» Arktika jääs» andsid muuseumile üle jäälõhkuja ehitajad, ühe Lenini ordenit kandva Leningradi tehase kollektiiv.

Palju abistas meid Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee juures asuv Marksismi-Leninismi Instituut.

Niisugune sõbralik abi ja paljude muuseumide, organisatsioonide, NLKP vanimate liikmete, kirjanike, kunstnike ning poetide kollektiivne osavõtt Lenini muuseumi asutamisest tiivustab lapsi ja sisendab neile veel suuremat soovi luua ja propageerida suure Lenini ideid pioneeride ja teiste õpilaste, samuti kõigi muuseumi küllastajate seas.

See kõik rõõmustab meid — õpetajaid ja kasvatajaid, aitab meil kujundada noori kommunismi, marksismi-leninismi vaimus.

Peamine on siin mõistagi mitte muuseumi asutamise fakt ise, vaid pioneeride ja kommunistlike noorte süstemaatiline kasvatamine Lenini ja tema võitluskaaslaste elu ning tegevuse eeskujul. Võib muuta ju kogu kooli muuseumiks, kus on tuhanded surnud eksponaadid. See aga ei õpeta veel lapsi tundma elu ega võitlust kommunismi

Loksa keskkooli 4-b klassi pioneerid Lenini albumit valmistamas.

eest. Tabavalt kirjutas J. Sverdlovi poeg A. Sverdlov: «Otsustades Teie kirja põhjal, olete Te korda saatnud silmapaistva teo,» kirjutab Andrei Jakovlevitš, «on ainult tähtis, et muuseum ei muutuks Teil surnud eksponaatide koguks, vaid oleks elav (sõrendanud A. Sverdlov), õpetaks Teid elu tundma ja võitlema kommunismi eest.» Muuseumile saadetud raamatule kirjutas ta: «Narva 2. internaatkooli pioneeridele ja kommunistlikele noortele. Mitte ainult muuseumi jaoks, vaid ka lugemiseks!» (minu sõrendus, S. S.). Kogu meie õpetajaspere, eesotsas direktor A. Bazanovaga, püüdleb selle poole, et muuseum aitaks meil kasvatada noori leninlasi. Internaatkooli kolme ja poole tööaasta jooksul on meil kujunenud oma tugev õpilaste Lenini traditsioonide vaimus kasvatamise süsteem. 1963/64. õppeaasta ülekoolilise õppe- ja kasvatustöö plaani 5. punkti alt võib näiteks lugeda: «Kasvatada õpilasi leninlike traditsioonide vaimus, kasutades selleks muuseumieksponaate:

a) 1.—4. klasside kasvatajail ja õpetajail vestelda õpilastega teemadel: «Lenin — laste sõber», «Kuidas õppis Volodja Uljanov», «Meie — noored leninlased».

b) 5.—8. klassides rääkida teemadel: «Lenin — kogu maailma töötajate juht», «Lenin — Oktoobrivõidu organiseerija», «V. I. Lenin maailma esimese sotsialistliku riigi rajaja», «Lenin ja partei — kaksikvennad», «Lenini nõuanded viiakse ellu», «Lenini kaju maalikunstis», «Iljitiš lemmiklaulud».

c) Asutada muuseumi juurde ekskursioonijuhtide-lektorite grupp.

Vastutavad I. Geiker ja M. Smirnova.»

Kasvatavad räägivad vabal ajal õpilastega nendel teemadel, loevad raamatuid ja vaatavad diafilme Leninist, koostavad viktoriine küsimustest, mis on seotud Lenini elulooga. Üha sagedamini on hakanud muuseumi kasutama algklasside õpetajad, eriti lugemis- ning 4. klassi ajalootundides.

3-c klassi õpetaja Z. Aleksandrova andis muuseumis huvitava lugemistunni pealkirja all «Kool, perekond, kaaslased». Jutustades Volodja Uljanovi perekonnast, lapsepõlvest

ja sõpradest, juhtis ta õpilaste tähelepanu N. Žukovi maalide arvukatele reprodutsioonidele, samuti fotodele ja stendidele, mis kujutavad Lenini lapsepõlve ja noorusaastaid. Lastele jääb see tund kauaks meelde. Samal õpetajal on plaanis pidada aprillikuus veel mõned tunnid muuseumis, nimelt A. Kononovi jutustuse «Sõit Kašinosse» läbivõtmisel, samuti siis, kui lapsed hakkavad lugema katkendit S. Mihhalkovi poemist «Lenini muuseumis». Hästi ja tihti rakendavad muuseumimaterjale oma tundides ka teised algklasside õpetajad.

Huvitav oli tund 4-b klassis teemal «V. I. Lenini revolutsiooniline tegevus». Õpetaja M. Smirnova jutustas üksikasjaliselt Lenini revolutsioonilise tegevuse algusest, näitas ja selgitas kõiki pilte ja fotosid. Ma viibisin veel sama klassi järgmises ajalootunnis ja olin imestunud, kui põhjalikke vastuseid andsid selle klassi õpilased. Kui ma lastelt pärast tunde küsisin, kust nad on teada saanud nii palju fakte Lenini elust, vastasid nad üksmeelselt: «Meil oli eelmine tund Lenini muuseumis. Maria Vassiljevna rääkis meile temast ja näitas fotosid ning pilte.»

Kord näis mulle, nagu küuleksin Vladimir Iljitši häält. Läksin muuseumi. Selgus, et õpetaja Smirnova kuulas Lenini kõnet «Mis on nõukogude võim?». Tähelepanelikult uuris ta «Izvestija» 1917. aasta 27. ja 28. oktoobri numbreid. Need ajaloolised ajalehenumbriid saadeti lastele V. I. Lenini Keskmuuseumist.

Nii valmistus Maria Vassiljevna järgmiseks ajalootunniks, kus tulid käsitlemisele nõukogude võimu esimesed dekreedid. Selles tunnis ma küll ei käinud, kuid olen kindel, et see möödus sisukalt ja huvitavalt.

Muuseumieksponaate kasutas ka 8. klasside ajalooõpetaja A. Ugarova, kes andis muuseumis mõned NSV Liidu ajaloo tunnid. Huvitava ekskursiooni muuseumi korraldas vene keele ja kirjanduse õpetaja I. Geiker. Pärast ekskursiooni laskis ta lastel kirjutada kirjandi «V. I. Lenini koolimuuseumis».

Peab siiski ütleva, et muuseumi ei kasuta vajalikul määral veel kõik meie õpetajad ja kasvatajad. Hiljuti näiteks hakkasime me muuseumis kätte andma komsomolipileteid ja vastu võtma pioneere. 28. veebruaril said seal pidulikult komsomolipileti pioneerid T. Zimmerman, I. Žuravljova, O. Semjonova ja V. Neminuštši. See päev jääb kindlasti meelde kogu eluks.

Palju võib kirjutada meie leninliku staabi tegevusest, muuseumieksponaatidest ja kasvatustööst internaatkoolis Lenini elu ja tegevuse eeskujul.

Lähenevad aprillipäevad. Aprillikuud peetakse meie koolis traditsioonikohaselt Lenini kuuks. Praegu valmistuvad meie ekskursioonijuhid Lenini sünnipäevaks.

Õpetaja ja kommunistlik noor M. Smirnova valmistab ette 12 ekskursioonijuhti teemad «V. I. Lenini vanemad», «Lapsepõlveaastad», «Õppeaeg gümnaasiumis» ja «V. I. Lenini revolutsioonilise tegevuse algus» tutvustamiseks.

I. Geiker valmistab 5.—7. klassi õpilasi, ekskursioonijuhte, ette Lenini elu ja revolutsioonilise tegevuse selgitamiseks. Muuseum täieneb peaaegu iga päev uute eksponaatidega. Rikkalikku kollektsiooni Leninile pühendatud markidest koostab meie jaoks kuulus Narva kollektsionäär K. Olhin.

Üha sagedamini on hakanud muuseumi külastama tervete klasside kaupa Narva 2., 3. ja 4. 8-klassiline kool. 3. ja 4. kooli õpilastele me organiseerisime mitte ainult ekskursiooni, vaid näitasime meie kinos ka kunstilist filmi Leninist «Appassionata».

Staabi liikmed kutsuvad rõõmuga kõiki soovijaid muuseumi vaatama. Me loodame, et Lenini päevadel saabub veel rohkem vaatajaid ja et Lenini sünnipäevaks täieneb muuseum üha uute väljapanekutega, mida meie kallid külalised võivad näha teises ja kolmandas saalis.

Paljudele lugejatele näib kindlasti jutustus koolimuuseumist käesolevas artiklis väikese liialdusena. Mida selle peale öelda?

«Sõitke meie muuseumi, vaadake oma silmaga ja te kindlasti veendute, et ma ei jutustanud kaugeltki kõigest, millest tahtsin...»

Arvan, et staabi liikmed mitte ainult ei räägi teile muuseumist, vaid jagavad teile ka mõningaid dokumente, mis nad on saanud teistelt muuseumidelt.

Selles artiklis tahtsin tähelepanu keskendada kõigepealt Lenini elu ja tegevuse tundmaõppimisele koolis.

Eks võistle ju kõik pioneerid ja kommunistlikud noored praegu parima pioneeri-rühma ja komsomoligrupi nimetuse eest. See võistlus on pühendatud Üleliidulisele Pioneeriorganisatsioonile ja Kommunistlikule Noorsooühingule V. I. Lenini nime andmise 40. aastapäeva tähistamisele.

Selle võistluse deviisiks on: «Lenini nimi südameis meil, tööga tõendame truudust Parteile!» Nimelt sellepärast ongi võistlusjuhendi esimese punktina märgitud suure Lenini elu ja tegevuse tundmaõppimine.

V. I. Lenini öde M. Uljanova kirjutas 1936. a.: «Las noor põlvkond õpib tundma mitte ainult Lenini rikkalikku kirjalikku pärandit, vaid ka teda kui inimest ja meie suure partei rajajat.»

Kuidas kasvatada inimest — see on igivana ja alati uus küsimus, millele vastata pole sugugi kerge. Me võime küll kirjutada ja kõnelda sellest, kuidas me kasvatame inimest, kuid kas see alati on õige, mis me teeme, selgub alles hiljem, siis, kui meie kasvandikest saavad kodanikud. Ja vist pole ühelgi kasvatajal suuremat rõõmu kui see, et tema kasvandikust on sirgunud aus, tubli ning töökas inimene, ega suuremat valu kui näha, et tema hoolealune on läinud väärale teele, muutunud ühiskonna heidikuks. Et seda kibedust ikka vähem ja vähem tuleks üle elada, peab iga klassijuhataja oma töö väga põhjalikult läbi kaaluma ja arutama: on ta teinud kõik, mida temalt nõuab kommunisti südametunnistus?

Kommunisti südametunnistuseks on meie moraalkoodeks. Kuidas muuta moraalkoodeksi õilsad põhimõtted iga noore põhimõteteks — see on põhiline tees klassijuhataja kasvatustöös. Ulesanne on raske, igatahes seni, kuni eksisteerivad üksikud kodud, kus toimitakse ja kõneldakse otse vastupidiselt.

Sellepärast pean väga tähtsaks, et klassijuhataja tunneks õpilaste kodusid. Ei tohi unustada, et suurema osa ajast viibib laps kodus, koduste muljete vahetu mõju all. Kodune miljöö kujundab last eriti varases nooruses kõige rohkem. Kodude külastamine, vestlused lastevanematega on klassijuhatajale mõningal määral abiks, ent see pole määrav. On juhtumeid, kus õpilasel on kodus suurepärased õppimistingimused, vanemad vestlevad klassijuhatajaga vägagi arukalt, kuid laps ei tule klassikollektiiviga kaasa, on kas ääretult arg ja tagasihoidlik või vastupidi — üleolev, ülbe, kõike halvustav. Sellised lapsed on sunnitud teesklema nii koolis kui ka kodus ja neis ei saagi kujuneda tervet

Klassijuhataja ja moraalkoodeks

J. KUBJA,

Pärnu-Jaagupi keskkooli õpetaja

maailmavaadet. Niisugusel juhul tuleb juuri otsida sügavamalt. Kõnelused naabritega, inimestega, kelle hulgas lastevanemad töötavad, jutuajamised kolhoosi esimeestega, brigadiridega aitavad palju kaasa, et noppida üksikuid tõeteri, mis juhatavad põhjuse juurde, miks üks või teine õpilane käitub nii ja mitte teisiti.

Põhjus leitud, ei tähenda veel, et asi oleks sellega lahendatud. Tuleb hakata last pikkamööda kodustest tõekspidamistest eemale nihutama. See töö nõuab ääretul kannatlikkust ning taktitunnet. Sageli see ebaõnnestub, sageli kestab see mitu aastat, enne kui hakkad märkama tagasihoidlikke tulemusi.

Mõned aastad tagasi käis koolis õpilane, kes pilkas ja halvustas teisi, oli kinnine, seltsimatu. Kaua mürdsid õpetajad pead, kuidas talle läheneda. Murrang tuli järsku. Uhes kodukirjandis puistas õpilane oma südame välja. Tõuke selleks oli andnud inetu tüli kodus vanemate vahel. 10. klassi õpilasena oskas ta näha, et vanemad pole sellised, nagu nad olema peaksid, et nende sõnad ei vasta tegudele. Avatud südamega tuli õpilane nüüd oma kasvatajatele vastu. Juba samal aastal astus ta kommunistlikuks nooreks ning muutus väga kiiresti lõbusaks, seltsivaks ja teotaheliseks tüdrukuks. Ta on selliseks jäänudki.

Järeldus: kõige tähtsam klassijuhataja töös on õpilaste igakülgne individuaalne tundmine.

Juhatan oma praegust 10. klassi 7. klassist saadik, õpetasin aga selles klassis juba 5. klassist alates. Õpilaste kujunemine lastest noorukiteks toimus minu silmade all, ja omelt tunnen, et paljusid õpilasi hakkas mõistma alles nüüd.

7. klassiga kollisime uude koolimajja, saime ilusa ja avara klassiruumi, uue mööbli. Koolis kuulutati välja sotsialistlik võistlus klassi ja mööbli korrashoiu alal. Kerge oli klassi viia ühise mütsi alla, võitlema parima klassi nime eest. Ka kõige ulakamad poisid hoidsid oma laudu, oma klassi. Kui klass oli korduvalt ülekoolliselt esikohal, siis olid just need poisid kõige uhkemad ja nendest said klassi korrashoiu ägedad aktivistid.

Aga ainult niipalju. Huvitav oli jälgida, kuidas töö juures nii tublid poisid muutusid tundides õpilasteks, keda me oleme harjunud pidama «raskesti kasvatatavateks».

Üsna pea veendusin selles, et ainult moraallugemisega ei tee midagi ära, veenda tuleb õppasi tegelikkusega, isikliku eeskujuga. Samuti hakkasin taipama, et mõiste «raskesti kasvatatav» on suhteline mõiste. Tegelikkus näitas ja näitab, et õpilast, kes avalikult korda rikub, õpetajatele vastu hakkab, ägedusest rumalustega hakkama saab, polegi vahel nii raske kasvatada kui isegi väga korralikult käituvat õpilast, kes teadlikult varjab oma tõelist olemust. See tähelepanek süveneb järjest.

«Raskesti kasvatatav» mängib lahtiste kaartidega. Kasvataja teab, mida tal oodata võib ja hea tahtmise korral oskab alati teda ennetada, võtta tal relvad käest. Kauni väliskestaga varjatud halb ja salalik loomus aga võib kaua peidetuks jääda ja palju paha sünnitada, enne kui ta avastatakse.

Muidugi on klassis häid ja korralikke õpilasi, samuti nagu seal on vaikkeid, kujutusvõimeta «kaasajaid». Kõigi jaoks peab klassijuhataja leidma võtme, mis avaks nende hinge. Esitasin kord klassile küsimuse: «Mida sa hindad õpetajas, keda austad?» Vastata tuli kirjalikult. Kõige raskemini kasvatatav pois kirjutas: «Hindan seda, et ta (õpetaja) oskab lugeda õpilaste mõtteid ja aidata igas olukorras.»

Tihti meenub mulle Kaarel Irdi väide: «Sest kuigi inimkonnale ei ole midagi kohutavam kui kujutusvõimeta inimene (sest ainult kujutusvõimeta inimene võib vajutada sellele nupule, mis vallandab aatomikatastroofi), on pedagoogidele kujutusvõimeta Kiir alati mugavam õpilane kui suure kujutusvõimega rahutu ja rähklev Toots. Kuid kindel on ka see, et kujutusvõimeta kiirtega kommunismi ei ehitata, kuid rahutute tootsidega küll...»

See on ränk süüdistus ja algul ma mõtlesin, et see ei või olla üldistus, et need mõtted on kirja pandud mõne erandliku üksikjuhtumi põhjal. Kuid see süüdistus meenub

mulle alati siis, kui loen või kuulen õpetajatest, kes iga hinna eest püüavad «raskesti kasvatatavatest» lahti saada, et klassis oleks rahulik ja mugav tundi anda.

Tähendab, on siiski üldistus.

7. klassist lahkusid kõik «rasked» poisid. Üks nendest jäi oma «tõekspidamiste» juurde, neli aga leidsid koha elus ja töötavad, kes autojuhina, kes kinomehhaanikuna. Ning kummalisel kombel mäletavad kooli, eriti aga oma klassi, suure respektitundega, kuigi klass neile koolielu üsnagi ebameeldivaks tegi. Klassijuhatajana pole ma nende käekäiku silmist lasknud, olen püüdnud neid aidata ka pärast koolist lahkumist. Ja praegu suhtuvad nad sellesse abisse hoopiski teisiti kui koolis. See on viinud mind mõttele, et üks põhjus, mis takistab edukat kasvatustööd, on nn. ametkondlik barjäär. Vanadest aegadest on õpilased harjunud pidama õpetajaid hoopiski teise (nende arvates vaenulikkude) leeri kuuluvateks, kelle tingimatuks eesmärgiks on jälgida õpilasi ja avastada vaid igasuguseid väärnähtusi.

Taas järeldus: klassijuhataja peab iga hinna eest kaotama selle barjääri, kui ta tahab õpilasi tundma õppida. Ta peab tegema nii, et õpilased ei näeks temas mitte palgalist ametnikku, vaid vanemat seltsimeest, kellele võib usaldada kõik, kartmata väljanaanmist. Seda enam, et on siiski veel liiga palju vanemaid, kellele laps ei või ennast usaldada, eriti noorukieas.

8. klassi tulid paralleelklassist üle kaks poissi, kelle «kuulsus» ulatus väljapoole kooli. Võtsin nad meelega oma klassi, sest tundsin ennast kohustatud olevat eriti nende õpilaste kujunemist jälgima. Klassikollektiiviga tulid nad kohe kaasa, osutusid eriti seltsivateks ja teisi arvestavateks poisteks. Kuna klass oli algusest peale tuntud oma tagasihoidliku õppeedukuse poolest, siis tuli sellele asjaolule kõige rohkem tähelepanu pöörata. Kõikidele raskustele vaatamata valitses klassis terve ja tore ühiskondlik arvamuse. Rangelt mõisteti hukka igasugused väärnähtused, võeti julgesti sõna. Suurem osa õpilasi olid pioneerid ja pidasid kalliks pioneeriaid.

8. klass on aga lapseast noorukiikka ülemineku klass. Hämmastusega märkasid ühe või teise õpilase juures jooni, mida ma ei oodanud. Hakkasime palju väljaspool koolitunde koos viibima. Tähistasime ühiselt kõiki sünnipäevi, korraldasime klassiõhtuid, käisime teatris jne. Meelde jäävaim sündmus sellest õppeaastast on ühine vastlasõit kolhoosi, kus elas kõige rohkem meie klassi lastevanemaid. Lõbusale vastlasõidule järgnes veelgi lõbusam vastlasõhtu, mille olid organiseerinud lastevanemad. Õõbisime kolhoosis, kusjuures iga kodu majutas osa oma tütre või poja klassikaaslast. See oli lõbus, huvitav ja kasulik üritus ning jäi kauaks meelde. Kasu oli sellest ohtrasti — õpilased tutvusid oma klassikaaslaste kodudega, lastevanemad tutvusid oma laste klassikaaslastega ja klassijuhataja tutvus õpilaste, nende kodude ja nende vanematega. Sest just sel ajal hakkas üksikute õpilaste juures välja lööma halbu iseloomujooni, püüd eralduda kollektiivist, kuna kollektiiv ei osutanud neile enam nii palju tähelepanu nagu nad soovisid. Kollektiiv oli arenenud ja kasvanud, hakkas tunnetama oma jõudu. Seda jõudu jätkus puuduste paljastamiseks ja kõrvaldamiseks, ja klassijuhatajal jäi üle ainult klassi ausa südametunnistuse üle rõõmu tunda. Muidugi ei kadunud ka raskused. Üksikutes tundides rikuti distsipliini, üksikute õpilastega tuli aeg-ajalt rohkem tegelda kui teistega.

Kevadised praktikapäevad kolhoosis ja pärast seda ühine ekskursioon kolhoosinoortega Põhja-Eestisse näitasid, et klassist oli kasvanud aus, tubli ja elurõõmus kollektiiv.

9. klassis liitus meiega paralleelklass, tuli juurde õpilasi ka teistest koolidest. Neist olid paljud hoopiski teistsuguste tõekspidamiste ja käitumisega, kui meie harjunud olime. Algasid uued kasvuraskused. Kujunes küll suur kollektiiv, kuid sellel kollektiivil ei olnud enam nii ausaid ja toredaid traditsioone kui varem. Tooni hakkas andma nn. koolipoisi au, mis lubas õpetajatele valetada, maha kirjutada, ette ütelda, rikkuda distsipliini, seltsimeest mitte välja anda ka siis, kui ta rängalt süüdi oli jms.

Samal ajal aga tutvusime moraalkoodeksi põhimõtetega. Kui olime ühe punkti läbi arutanud, korraldasin kirjaliku küsitluse, et näha, kui sügavale see põhimõte on tungi-

nud ühesse või teisesse õpilasesse. Sain häid, «siirusest» nõretavaid vastuseid, millega oleksin võinud oma tööd kordaläinuks pidada. Ääretult kibe oli aga kogeda, et sama «siiras» õpilane mõni päev hiljem mulle rängalt valetas, ilma et tal ripsmekarvigi oleks värahtanud.

Selliseid tagasilööke tuli mitmelt rindelt, nii et mõnikord võttis täiesti nõutuks. Moraalikoodeksi põhimõtteid tunti, neid tunnustati kõnes ja kirjas, aga tegelikkuses nagu ei märgatudki, et nende vastu igal sammul eksiti. Korrarikkujad olid klassis oma-moodi kangelased, neisse suhtuti kui mitte imelledes, siis ometi kambamehelikult, sissekukkumiste puhul kaasatundvalt.

Suureks miinuseks oli ka see asjaolu, et kevadperioodil me enam ühiselt midagi ette võtta ei saanud, sest klass viibis mitu nädalat kahes erinevas rühmas tootmispraktikal.

Alustasin käesolevat õppeaastat raske südamega. Kollektiiv oli nõrk. Mõnevõrra lootust andis asjaolu, et komsomolitöö raskus ülekoollises ulatuses langes just meie klassile. Lisaks sellele ei valinud klass enam grupiorganisaatorit-klassiorganisaatorit huupi, vaid kaalutletult. Valik osutus väga arukaks. Grupiorganisaatoriks sai klassi tubli-maid noormehi, kellel on terved töökspidamised, mida ta oskab kaitsta. Ja lõpuks — klass organiseerus peaaegu täielikult, praegu on klassis ainult kaks õpilast, kes ei ole kommunistlikud noored.

Sellele vaatamata tuli juba sügisel tootmispraktika ajal arutada kolme õpilase käitumist kooli õppenõukogus. Tõsi küll, üks nendest õpilastest oli uustulnuk, teine mõõdu- nud aasta tulnukas, rikutud hinge ja käitumisega nooruk, kellele klass ja tema üritused üsna vähe korda läksid. Kuid ta oli ikkagi meie klassi õpilane ja häbistas oma käitumi- sega tervet klassi. Eks temaski leidis head, ainult et selle hea arendamiseks puudus tal tahtejõud. Vaatamata meie pingutustele ei suutnud me asendada noorele inimesele kodu, vanemaid ja kahjuks ka ta «häid» sõpru. Lisandusid nõrgad kopsud. Ta lahkus meilt ning jättis klassile ja klassijuhatajale raske süütunde: kas olime teinud kõik, et teda tõsiselt aidata?

Selline õppeaasta algus kohutas. Enne õppenõukogu koosolekut toimus grupikoos- olek, kus kommunistlikud noored pidid ise otsustama, kuidas koolikorra vastu eksijaid karistada. Otsustasin jääda kõrvaltvaataja ossa, et näha, kuidas klass ise küsimust lahendab. Vastu igasuguseid kartusi arutati kõike asjalikult ning tehti ettepanekud, mis olid isegi rangemad kui klassijuhataja võimalik otsus. Üksikud õpilased, kes püüdsid olukorda pehmendada vaimukustega, taipasid ise lõpuks oma katsetuste mõttetust. Grupiorganisaator esitas ettepanekud õppenõukogule ning ei mõelnudki kedagi õigustada ega kellelegi kergemat karistust paluda.

Ja imelik, just nende süngete juhtumite ajal leidsin klassiga taas ühise keele. Veen- dusin, et klassi südametunnistus on kujunemas. Hakkasin jälle nuputama, kuidas uuesti moraalkoodeksi tõdede süvendamist alustada.

Klassijuhatajatunnid planeerisin poliitringi «Kommunismiehitaja moraalkoodeksi» põhiteemadele. Tunniks valmistub terve klass, nii et klassijuhatajale jääb õieti vaid rõõpaseadja osa. Lisaks sellele püüan igal väiksemalgi juhul süvendada põhimõtteid, mida me antud olukorras kõige rohkem vajame: ausust ja siirust, kõlblist puhtust, lihtsust ning tagasihoidlikkust isiklikus ja ühiskondlikus elus.

Minu tööd soodustab mõnevõrra asjaolu, et olen kirjandusõpetaja. Kirjanduse kaudu ja kirjanduse abil saab õpilastes äratada just selliseid tundeid, nagu kasvataja seda soovib. Ja kuigi see klass õppis veel 8. klassis «Äikest» ja «Jevgeni Oneginit», mille juures ta tõepoolest oma 13—14 eluaastaga tundis «hüda mõistuse pärast», ja kuigi ta veel praegugi pole jõudnud kaasaegse kirjanduseni, ometi jääb klassijuhatajal aega ja võimalusi äratada õpilastes huvi ka kaasaegse kirjanduse vastu. Seda tuleb teha kas võt- klassika arvel. Pole võimalik kasvatada ainult negatiivsete kujude abil, noortele on vaja kaasaegseid, tublisiid ja toredaid nõukogude inimesi, nimetatagu neid siis positiiv- seteks kangelasteks või kuidas tahes.

Kaunis ja valuline Juhan Liivi luule äratav noortes küll ilusaid ja õrnu tundeid, paneb luuletajale kogu hingega kaasa elama ja kaasa tundma, kuid Uno Lahe vahedad võrsid haaravad noori oma mehisuse ja kaasaegsusega, viivad neid edasi.

Kuis elati klassis kaasa Smuuli «Ivanovilši inimestele» just sellepärast, et nad olid noored, peaaegu eakaaslased, ja olid ometi tõelised kangelased selle sõna suurimas mõttes, kaotamata elava ja elurõõmsa nõukogude nooruse vaimukusest särtsuvat palet!

Sellest teosest leidsime endale kaks tõde. Üks neist kõlab nii:

Meie ei taha olla umbsed pudelid,
kust midagi pole võtta,
kuhu midagi pole lisada!

ja Tatjana Jossifovna tõe:

«Mina ei karju! Teie ei karju! Kes siis karjub?»

Kirjanduse kasvatavast mõjust kõnelemine on õieti lahtisest üksest sisse murdmine, sest küllap ükski pedagoog ei vaidle sellele vastu. Küll aga võiks vaielda praeguste kirjanduse programmide üle, — ka seda tehakse juba ajakirjas «Keel ja Kirjandus». Tundub ainult, et senistest sõnavõtjatest vist mitte keegi ei õpeta ise keskkooli klassides kirjandust. Oleks tarvis, et tegelikel kirjandusõpetajatel jätkuks aega ning taht õelda oma nõuandev sõna parajas paigas ja parajal ajal, sest: «Mina ei karju! Teie ei karju! Kes siis karjub?»...

Kirjandusõpetaja-klassijuhataja suureks abiliseks on õpilaste kirjandid. Muidugi juhul, kui õpilased õpetajat usaldavad. Olen andnud moraaliküsimusi käsitlevaid teemasid ja saanud terve rea üsnagi huvitavaid mõtteid, mida oleme hiljem koos klassiga arutanud, säilitades sealjuures range autorisaladuse. Mulle on eriti meelde jäänud kirjandid, kus õpilased kirjeldasid Vändra veisekasvatuse katsejaama direktorit sm. Keevallikut, kellega nad tutvusid jaamas tootmispraktikal olles. Väga meeldis mulle ka kirjand, mille kirjutas õpilane oma emast. Lihtsalt ja südamlikult kirjutas tütarlaps oma ema tõest ja headest iseloomujoontest. Õnnelik on laps, kes saab oma ema kõikjal eeskujuks võtta.

Lugedes neid kirjanedeid mõistsin, et minu õpilased oskavad hinnata inimeses head ja tervet, seda, mis teeb inimese Inimeseks. See on väga hea.

Et meie klassis jälle kõik õigetele roobastele hakkab minema, selles veendusin I poolaasta lõpul, kui me saime komsomoliülesande: korraldada noortekohviku õhtu seoses Viru-Jaagupi keskkooli sportlaste külaskäiguga. Õhtu õnnestumine oli kogu klassi rõõm ja selle ettevalmistamine andis klassijuhatajale kindlust ning usku kollektiivi tugevusse. Kogu selle ürituse küllaltki rasketel eeltöödel ei esinenud ainsatki ebakõla, kui mitte arvestada üht tütarlast, kes «tundis ennast hirmus halvasti» just sellel ajal, kui teised pärast pidu ruume koristasid.

Lõpuks tuleb ütelda, et kõige raskem ja vastutusrikkam töö koolis on ikkagi klassijuhataja töö. Kindlasti ei tunne ükski aineõpetaja oma õnnestunud tunnist või saajaprotsendilisest õppeedukusest sellist rõõmu kui klassijuhataja, nähes, et tema aastatepikkusel, kohati lootusetunagi tundunud töö on kas või minimaalseid tagajärgi.

On tingimata vajalik, et kooli direksioon tunneks põhjalikult ja usaldaks klassijuhatajaid, et ta ei teeks ennatlikke otsuseid esimese kuulnud jutu põhjal, mis tihti peale võib tuleneda erapoolikust ja asjatundmatust suhtumisest. See halvab klassijuhatajate töötahet ja selle all kannatavad esmajoones õpilased.

Kuid ka direksiooni õigest suhtumisest on vähe. On tarvis, et kõik aineõpetajad arutaksid koos klassijuhatajaga kõiki klassisse puutuvaid küsimusi. Vastupidi praegusele tavale, kus klassijuhataja poole pöördutakse ainult siis, kui midagi on halvasti,

peaks klassijuhatajat informeeritama kõigepealt hea puhul. Kogemused on näidanud, et õpilased hindavad seda väga kõrgelt. Tihti tuleb meie vene keele õpetaja tunnist ja jutustab mulle oma kordaminekatest, nimetades õpilasi, kes tunnis eriti tähelepanelikult olid töötanud. Ma ei jäta seda kunagi õpilastele mainimata ja ma näen, et see neile südamesse läheb. On ju vana tõde, et tunnustus Innustab rohkem kui kõik muu.

Ja päris lõpuks minu aastatepikkuste otsingute ja leidmiste kokkuvõte, mille sain aastaid tagasi vabariiklike pedagoogiliste loengute plenaaristungilt. Esines Anna Järv. Ettekande teema ja sisu on jõudnud juba ununeda, ent kunagi ei unune õpetus, mille olen võtnud oma töö deviisiks:

«Suhtu igasse oma kasvandikusse nii, nagu sa suhtuksid oma isiklikusse lapsesse!»

Kui tekivad kasvatusraskused

A. EIBER,

õpetaja-pensionär

Partei XXII kongressil kõneles sm. N. S. Hruštšov: «Kommunismi põlvkonda tuleb kujundada lapseeas alates, hoida ja karastada teda nooruses, jälgida hoolikalt, et meil ei oleks moraalseid vändjaid — vale kasvatus ja halva eeskuju ohvreid. Kui noored viljapuustikud saavad ühel või teisel määral viga, siis tuleb palju tööd teha, et nad sirguksid ja kasvaksid, ja alati ei lähegi see korda. Nii-samuti on ka noore põlvkonna inimestega.» Meie, õpetajate esmaseks ülesandeks ongi vältida pedagoogilist praaki, et meie viljapuuaias ei oleks ühtegi rikunud alust, mille sirgumine täisväärtuslikuks puuks on küsitav. Allpool annan paari näite varal edasi oma mõtteid ja kogemusi võitluses pedagoogilise praagi vastu, täisväärtusliku nõukogude inimese eest.

Töötasin Rakvere rajooni Rägavere kooli direktorina neliteistkümmend aastat, kuni 1. septembrini 1963. Et meie kooli pedagoogiline kollektiiv koos õpilasperega oli saavutanud küllaltki hea teadliku distsipliini, suunasiid rajooni haridusorganid meile tihti-peale õpilasi, kelle kasvatamisega teised koolid ei tulnud toime. Samuti olid sagedased juhtumid, kus lapsevanemad teistest koolipiirkondadest palusid meie kooli vastu võtta õpilasi, kellel oli raskusi distsipliini ja õppimisega. Kahest sellisest faktist räägik-singi.

Kaksteistkümmend aastat tagasi palus üks ema, et võtaksime oma kooli tema poja Villemi, kes seni oli õppinud ühes algkoolis ja sealt korduvalt kõrvaldatud. Poiss oli juba viieteistkümnenaastane, kuid asus õppima alles 4. klassis. Esimestest vestlustest Villemiga püüdsin selgusele jõuda, miks tal oli kulunud nii palju aega kolme klassi lõpetamiseks. Ilmnes, et õpilane oli distsipliinirikumiste pärast puudunud koolist nädalaid ja kaotanud igasuguse huvi õppimise vastu. Kolmel korral oli ta lühemaks või pikemaks ajaks koolist kõrvaldatud. Oma ülejäävat energiat oli poiss rakendanud teiste õpilaste türanniseerimiseks, mis tõi arusaamatusi pedagoogide ja koolikaaslastega.

Klassikollektiiv, kuhu Villem astu, oli hea. Samuti oli üksmeelne õpetajate pere ja igaiüks meist tegi kõik nooruki abistamiseks. Pean omavahelisi vestlusi säärase õpilastega väga tähtsaks ja rääkisin tihti ka Villemiga. Püüdsime ära kasutada tema tohutu agaruse ja äratada poisis eneseuhkust. Et poiss oli füüsiliselt tugev ja tubli töömees, võitis ta sellega varsti kaasõpilaste lugupidamise. Kooli spordiväljaku rajamisel valisid koolikaaslased ta töögrupi vanemaks. Ülekeev energia oli leidnud rakendamist, kollektiivis muutus ka Villemi suhtumine õppetöösse. Toon selle kohta näite.

Rägavere koolis oli saanud traditsiooniks, et iga lend jättis koolile endast mingi mälestuse. Selles abistasid neid ka nooremate klasside õpilased. Üks lõppklassidest otsustas ehitada kooliaeda basseini. Kaevamistöde alguses selgus, et basseini jaoks planeeritud maa-ala oli meie kooli territooriumil kindlasti kõige kivisem. Hiljem nägime, et tegemist oli vana karjakaevu asemega, mis oli lõhutud kive täis veetud. Otsustasin teha ettepaneku loobuda edasikaevamisest. Kui tuli järjekordne tööpäev, läksin kohale, et korraldada õpilastega väike tootmisnõupidamine. Minu saabumisel oli Villem augus ja kangutas kive. Kui soovitasin tal jätta edasikaevamine ja valida sobivam koht, vastas Villem: «Mina siit august enne välja ei tule, kui tarvilik sügavus on käes.» Küsisin, kas ta tundi ikka tuleb. Villem vastas, et tuleb. Ka kõik teised õpilased olid Villemi poolt ja mul jäi ainult üle arvestada nende üksmeelset otsust. Villem täitis oma lubaduse auga — alati pärast tunde võis teda leida basseinihituselt, kus ta igakord oli esimeseks töömeheks.

Hea klassikollektiiv ergutas Villemit õppima ja õpetajad andsid poisile üha uusi ülesandeid, et suunata ta energiat ja vaba aega. Selgus, et Villemil on annet matemaatilistes ainetes. Malering, mis oli koolis üks tugeva-

maid ja ühtsemaid, kutsus õpetajate nõuandel Villemi maletajate hulka. Varsti võis noorukit vabal ajal sageli kohata malelaua taga, lõppklassis võttis ta edukalt osa ka juba ülerajoonilistest võistlustest.

Kui õpilasel tekib usk endasse, tuleb seda igati toetada. 5. klassi lõpul ei kuulunud Villem vanuse tõttu enam koolikohustuse alla. Tal oli aga tekkinud tahtmine õppida ja usk oma võimetesse. Villem rääkis mulle, et parem ta seda ei lootnud ega soovinudki, kuid nüüd on tal plaan seitse klassi lõpetada. Meie, õpetajad, ergutasime Villemit igati seda tegema.

6. klassis valisid õpilased Villemi klassiorganisatoriks, kelleks ta jäi ka 7. klassis. 6. klassis astus nooruk ÜLKNÜ liikmeks. Tema suhtumist õppetöösse iseloomustab järgmine näide. Tal oli suuri raskusi keeltega, kuid kunagi ei lasknud ta enam tekkida puudulikke hindedeid, ehkki ta vastamisel keeltetundides oli pingutusest üleni higine.

Oige suhtumine õpingutesse ja dissipliinisse toob kaasa õige koha ja tee leidmise ühiskonnas. Ühel rahvakogunemisel koolimajas olid kooli riidehoiust varastatud mõningad riietusesemed. Tegin varga tabamise kohustuseks Villemile. Paari tunni möödumisel oli varas teada ja Villem tõi ta kooli kantseleisse. Minule oli see juhtum toredaks kingituseks just sellepärast, et Villem oli leidnud endas küllaldast mehisust ja printsiipaalsust, sest vargaks osutus üks Villemi endisi sõpru ja oma küla poisse.

18-aastaselt lõpetas Villem rahuldavalt 7-klassilise kooli, hiljem aga kaalundustehnikumi. Käesoleval suvel lugesin rõõmuga «Õhtulehest», et Villem täidab edukalt oma kohustusi ka püügimeistri mehises töös karmil Atlandil. Koolis saadud karastus on vastu pidanud kõigile proovidele.

Järgmisena räägin poisist, kes oli välja heidetud kõigist Rakvere linna koolidest ja keda rajooni haridusosa-

kond suunas Rägaverre. Nimetagem
poissi Velloks.

Õpilase suurimaks puuduseks oli see, et ta ei lasknud õpetajaid, eriti naisõpetajaid, üldse rääkida. Selle tõttu ei saanud õpetajad teda tunnis pidada. Ka armastas Vello kiusata nooremaid kaasõpilasi.

Meil oli kombeks enne iga uue raskeltkasvatatava õpilase tulekut kokku kutsuda vanemate klasside õpilaste ja saabuja klassikollektiivi koosolek. Kõnelesin õpilastele, milline peab olema nende osa uue koolikaaslase abistamisel ja toetamisel. Hoiatasin alati, et kaasõpilasele ei tohi millegagi meenutada ta minevikku, samuti ei tohi kuidagi kaasa minna ega lasta end alistada uue õpilase mõjust. Pean tunnistama, et just õpilaskollektiiv ise oli meie esimene ja parim abiline kasvatusstöös. Sellise koosoleku pidasime ka enne Vello saabumist.

Klassijuhataja ja mina vestlesime sageli Velloga. Selgitasime, et õpetajad ei sega end kunagi tema jutule vahele, ehkki ta räägib vahel ka ebatõtt. Toonitasime, et sama nõuame õpilaseltki. Tagantjärele peab mainima, et õpetajatelt nõudis algul küllaltki suurt kannatust kuulata Vello pikki jutuajamisi, kuid Vello harjus aegapidi ka sellega, et ei seganud enam õpetajat. Tunnis vahelerääkimiseks ei jäänud tal suuri võimalusi sellepärast, et kaasõpilased ise kutsusid ta kiiresti korrale. Nende abil vabanes Vello ka halvast harjumusest kiusata nooremaid.

Juba A. Makarenko rõhutas, et töö kui kasvatusvahend on tarvilik ja võimalik üldise süsteemi osana. Peab ütleva, et ka Vellol tekkis algul just õige suhtumine töösse ja selle baasil hiljem õige suhtumine õpingutesse. Armastus füüsilise töö vastu tärkas Vello kiiresti, sest klassikaaslased olid talle siin eranditult kõik heaks eeskujuks. Eriti armastas Vello tööd hobustega. Andsime talle tegevust igal võimalikul juhul. Et poiss elas internaadis, käis ta mõnikord õhtupoolikuti vabast ajast tööl sovhoospõllul. Lapse

eneseuhkuse ja -usalduse arendamiseks määrasime ta sageli grupivane- maks. Vello täitis oma ülesanded korralikult.

Töö raskeltkasvatatavate lastega nõuab pedagoogiliselt kollektiivilt palju aega ja kannatust. Õpetajal peab kujunema õpilasega usaldus- vahekord, ent see ei saa tekkida ainult klassitunnis. Usalduse järele tunneb vajadust ka õpilane ise. Küsisin kord Vellolt, kuidas talle uues koolis meeldib. Ta vastas: «Meeldib. Senini õpetajad ainult riitlesid minuga ja noomisid mind nagu kodus vanaema. Kuid siin saab õpetajatega ka muud juttu ajada,» ja lisas päris vanamehelikult, «peavad sind ka inimeseks.» Liigne noomimine ja taganttorkimine tekitab õpilases enamasti vaid vaenu nii õpetajate kui ka distsipliini vastu üldse.

Kool saab õpilast ümber kasvatada ainult siis, kui lapsevanemad kõiges usaldavad kooli. Meile oli suureks abiks Vello ema, kes toetas kooli igati. Tekib aga kooli ja kodu vahel väiksemgi lahkeli, on kasvatusstöö res- lult seatud küsimärgi alla.

Vello lõpetas Rägavere koolis rahuldavalt 5. klassi. Et ta oli juba 16 aastat vana, siirdus ta edasi õppima töö- lisnoorte keskkooli. Rägavere kooliga ei kaotanud Vello sidet, vaid külastas meid sageli ja pidas õpetajaid mees- tähtpäevade puhul. Tähendab, õpilane mõistis, mida talle andis kool. Praegu töötab Vello elektrikuna ja on hinna- tud tubli töömehena.

Möödunud kevadel oli Rägavere koolil rõõm kätte anda 8. klassi lõpu- tunnistus kahele kunagi lootusetule õpilasele. Üks neist suunati 1961. a. jaanuaris Rägavere kooli 6. klassi. Ehkki tal pärast 6. klassi edukat lõpe- tamist oli õigus Rakverre tagasi pöör- duda, jäi ta edasi õppima Rägaveresse ja lõpetas siin 8. klassi. Teine neist suunati meie kooli rajooni alaealiste asjade komisjoni otsusega 1962. a. sep- tembris. Ka tema lõpetas koolikursuse rahuldavalt. Mõlemad siirdusid edasi

õppima ja on senini rahuldavalt edasi jõudnud.

Rakvere rajooni haridusosakond on sageli paigutanud raskeltkasvatatavaid lapsi teistesse koolidesse, uude kollektiivi. Nagu selgub ülaltoodustki, on see andnud häid tulemusi. On ju enamasti just kodune olukord ja ümbrus süüdi lapse raskeltkasvatatavuses. Teises koolis satub laps uude ümbrusse, mis haarab ta kiiresti kaasa ja paneb unustama varasema.

Sageli heidetakse direktoritele ette, et nad ei taha vastu võtta teistest koolidest suunatud õpilasi. Kurdetakse, nagu ei tahaks direktorid võidelda raskustega kasvatustöös. Muidugi esineb ka selliseid juhtumeid, kuid maakoolides on siin suureks takistuseks internaat. Et internaadis puudub koristaja, puhkepäevadel pole aga direktoril õigus kasvatajat ja kokka tööle

rakendada, peab direktor, eriti puhkepäevadel, olema ise internaadi kasvatajaks, kokaks ja koristajaks. Kaugemal elunevatel lastel ei ole võimalik iga pühapäev koju minna. On tarvis välja valida koolid, mis suudavad töötada raskeltkasvatatavate lastega ja komplekteerida need lisatööjõuga.

Lapsi tuleb paigutada ühest koolist teise ka edaspidi. On ju noorte kasvatamine küsimuste küsimus, nagu märkis sm. Iljitšov. Lapse ümberkasvatamiseks täisväärtuslikuks nooreks peavad minu kogemuste järgi koolis olema üksmeelne õpetajaskollektiiv, kellel on tahtmist ja võimalusi osa oma vabastki ajast pühendada raskeltkasvatatavatele, ning vähemalt täiesti rahuldav kooli- ja klassikollektiiv.

Nende eelduste puhul ei jää edu tulemata.

Valga 1. keskkooli Lenini nurgas on nüüd uus eksponaat: heliplaat V. I. Lenini kõnega. Selle torede kingituse tegi Lenini nurga aktivistidele kohalikk kooperatiiv.

Kasvatustöö õpilasbrigaadides

Hiljuti jõudis lugejateni Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia Tootmisõpetuse Instituudi koostatud materjalide kogumik*, mis on mõeldud tootmisõpetusega maakeskkoolide õpetajatele — õpilasbrigaadide juhendajatele.

Alljärgnevalt avaldame lühendatult ja kohandatult kolm alajaotust peatükist «Kasvatustöö õpilasbrigaadides», mille on kirjutanud A. Alfjorov ja O. Anošina.

ÕPILASBRIGAADI JUHTIMINE

Õpilasbrigaadi tegevus on keeruline ja mitmekülgne, mistõttu ainult selle oskuslik pedagoogiline juhtimine tagab isiksuse kommunistlike ise-

loomujoonte kujunemise.

Õpilasbrigaadi pedagoogilisel juhtimisel kasutab õpetaja kõlbelse kasvatuseteoorias tuntud printsiipe ja meetodeid. Kuid erilaadne olukord, uued ülesanded ja kollektiivi tegevuse teistsugune iseloom, selle organiseerimine tootvas töös — see kõik nõuab kasvatustöö meetodite loovat rakendamist.

Teatavasti on õpilaskollektiivi iseseisvuse aste eri brigaadides erisugune. See sõltub kollektiivi arenemise ja kasvatustöö tasemest. Kuid ükskõik kui suur kollektiivi iseseisvus ka oleks, tuleb õpetajal ikkagi rohkesti tähelepanu pöörata brigaadi aktiivi (brigadiri, lülivanemate, seinalehe toimetuse, spordisektsioonide juhtide jt.) kasvatamisele.

Tähelepanekud näitavad, et kui aktivistidel ongi kogemusi ühiskondlikult kasuliku tegevuse juhtimiseks, siis tootmistöö suunamiseks õpilasbrigaadis ei ole need piisavad.

Aktiivi õpetamiseks võib koostada meelespea, milles määratakse kindlaks lülivanemate, brigadiri ja teiste aktivistide kohustused.

Brigaadi organiseerimine tuleb teha ülesandeks kooli komsomolikomiteele, kes tutvub brigaadi astuda soovijate avaldustega, võtab osa brigaadi kasvatustöö plaani koostamisest, arutab läbi sotsialistlikud kohustused ja valib kandidaadid brigadiri kohale. Klasside komsomoligrupid valivad lülivanemad. Suvel töötavad brigaadides komsomoligrupid, peetakse koosolekuid, võetakse noori Kommunistlikku Noorsooühingusse jne.

Õpilasbrigaadides on kasutusel järgmised ergutusvahendid: suuline tänuavaldus, tänu avaldamine kooli direktori või brigadiri käskkirjaga, aukirja andmine, kingitusega premeerimine, soovitus andmine tööleasumiseks või edasiõppimiseks. Karistusvahendeiks on mittekvaliteetse töö ümbertegemine, hoiatus, noomitus, vanematele teatamine ja brigadist väljaheitmine. Väga tähtis on, et kõigi nende vahendite rakendamisel lähtutaks kollektiivist, et need oleksid viimase, mitte aga õpetaja otsuseks.

Õpetaja kohustuste ring õpilasbrigaadis on üpris lai. Sellesse kuuluvad brigaadi töö planeerimine, tööülesannete jaotamine ja töö õige organiseerimine lülides. Õpetajad annavad töös isikliikku eeskujut, kontrollivad, et päevarežiimist kinni peetaks, hoolitsevad

* Организация производственного обучения и производительного труда на базе ученической бригады, Изд. Академии Педагогических Наук РСФСР. Москва, 1963.

brigaadi liikmete puhkeaja veetmise ja kasvatustöö eest. Nad on kontaktis lastevanematega, jälgivad õpilaste tervislikku seisundit ja kõlbelist kasvu.

Õpetaja tegutseb tihedas koostöös agronoomi ja brigaadi komsomoligrupiga. Ta ei tohi õpilaste initsiatiivi ahendada, administreerida ega õpilaste eest pisasjadeni hoolitseta, vaid peab neis kasvatama iseseisvust, kollektiivsus- ja vastutustunnet.

Seoses õpetajate tööga õpilasbrigaadis valmistab raskusi neile puhkuse andmine. Stavropoli kraisis on selleks välja kujunenud kaks varianti. Ühel juhul eraldatakse brigaadi kogu tegevusperioodiks üks õpetaja (tavaliselt aprillist augustini). Talle antakse abiks grupp õpetajaid, kes tootmisõppejuhataja näpunäidete järgi aitavad tal noori kasvatada (loengud, konverentsid, kohtumised, matkad jne.). Õpetaja-kasvataja viibib kogu aeg brigaadis. Tema puhkus on augustis-septembris. Teine variant on niisugune, et rühm õpetajaid (2—4 inimest, sõltuvalt brigaadi liikmete arvust) eraldatakse teatavaks perioodiks. Osa neist töötab maist juunini (see kaasa arvatud), ülejäänud juulis ja augusti algul. Kõik nad võivad puhkuse kätte saada enne õppeaasta algust. Teised õpetajad võtavad samuti tööst osa vastavalt kasvatustöö plaanile.

Toome ära Stavropoli krai Kotšubejevo keskkooli õpetajate puhkuste graafiku (teise variandi järgi).

	Töö bri- gaadis	Puhkus
1. R. Zuitšenko, matemaatikaõpetaja	7. 05.—6. 07.	7. 07.—31. 08
2. V. Fjodorov, kehalise kasvatusõpetaja	7. 05.—6. 07.	7. 07.—31. 08
3. A. Batizak, vene keele õpetaja	7. 07.—5. 08.	8. 06.—6. 07. 6. 08.—31. 08.
4. S. Kasjanova, bioloogiaõpetaja	7. 07.—5. 08.	8. 06.—6. 07. 6. 08.—31. 08.

Sama kooli õpilasbrigaadis peavad õpetajad-kasvatajad juba kolmandat aastat päevikut, milles leiavad kajastamist brigaadi kõik saavutused ja töövormid. Sissekirjutuste tegemisel järgitakse järgmist programmi.

1. **Tootmisplaani täitmine:** a) töötulemused, b) tehtud töö kvaliteet, c) parimad lülid ja brigaadi liikmed, d) ühe õpilase füüsiline koormus ja õpilaste arvamused koormuse kohta.

2. **Õpetamise ühendamine tööga:** a) õppeülesannete täitmine, b) instrueerimine, c) kohtumised eesrindlastega.

3. **Õpilaste kasvatamine:** a) loengute, vestluste ja õhtute korraldamine, b) sportimine, c) seinalehed, d) vastastikuse abi ja kontrolli organiseerimine.

4. **Sotsialistliku võistluse korraldamine:** a) kokkuvõtete tulemused, b) eesrindlaste autasustamine, c) kohtumised brigaadiga, kellega võisteldakse.

5. **Ühiskondlike organisatsioonide tegevus:** a) komsomolikomitee ja b) brigaadi nõukogu töö.

6. **Pedagoogilised järeldused:** a) vaatluste tulemused ja omad ettepanekud, b) pedagoogilise juhtimise osa.

Sissekirjutused on tehtud nii positiivsete kui ka negatiivsete konkreetsete näidete varal. Nii koguneb õpilasbrigaadi töö analüüsimiseks ja õpilaste tundmaõppimiseks rikkalikku materjali.

Enamikus õpilasbrigaadides peavad ka õpilased päevikut, kuhu nad kirjutavad oma tähelepanekutest. See annab hea pildi noorte sisemaailmast, vaadetest ja tunnetest.

Stavropoli krai õpetajate hulgas levib praegu üha ulatuslikumalt algatus töötada õpilasbrigaadides ühiskondlikel alustel. Paljud pedagoogid käivad brigaadides ka puhkuse ajal.

**KASVATUSTÖÖ
PLANEERIMINE
BRIGAADIS**

Opetaja-kasvataja juhindub kasvatustöö plaanist, mis on vastu võetud brigaadi üldkoosolekul. Mõistagi kavandavad plaani tuuma ja vaatavad selle eelnevalt läbi kooli partei- ja komsomoli-

organisatsioon.

Kasvatustöö plaani koostamisel tuleb püüda selle poole, et õpilasbrigaad elaks huvitavat, sisukat ja töökas elu ning et ta oleks seotud teiste õpilaskollektiivide ja oma kodukoha kolhoosnikutega, et ta tunneks kolhoosi eesrindlasi ja nende igapäevast tööd, samuti kommunistliku ülesehitustöö edusamme meie maal.

Toome näiteks Rostovi oblasti Samaara kooli õpilasbrigaadi kasvatustöö plaani 1962. a. suvel. Plaan koosneb kolmest alajaotusest: töö nimetus (1), aeg (2) ja vastutaja (3).

1	2	3
I. Ühiskondlikult kasulik töö ja iseteenindamine brigaadis		
1. Välialaagri territooriumi korrastamine	Kogu suvi Mai-juuni	Brigaadi nõukogu Brigaadi nõukogu
2. Laagri välisilme kujundamine	Juuni	Kehalise kasvatusse organisaator
3. Spordiväljaku korrastamine		Majandus- ja remonditöö
4. Majade remont. Ruumide korrastamine. Elektrifitseerimine	Mai	
5. Iseteenindamine telkides, söökla ja köögis	Kogu suvi	Brigaadi nõukogu
6. Ravimtaimede korjamine ja taimede kogumine herbaariumi jaoks	Mai-juuni	Komsomolikomitee
7. Kagalniki jõe silla remontimine	Mai-juuni	Majandus- ja remonditöö
II. Ühiskondlik-poliitiline tegevus		
1. Poliitinformatsioonid, töö ajakirjandusega	Iga nädal	Komsomolikomitee büroo liikmed
2. Tutvumine NLKP Keskkomitee ja ULKNU Keskkomitee otsuste ning dokumentidega	Kord kuus	Komsomolikomitee
3. Lenini nurga loomine brigaadis	Juuni algus	Komsomolikomitee
4. Kohtumine kolhoositootmise eesrindlastega. Kohtumine Kodusõjast, kollektiviseerimisest ja Suurest Isamaasõjast osavõtnutega. (Kohtumiste dokumendid anda üle kooli muuseumile.)	Iga kuu	Komsomolikomitee
5. Eksponaatide valmistamine kooli muuseumi ja näituse jaoks	Juuni-juuli	Koduloomuuseumi nõukogu liikmed
6. Brigaadi seinalehe «Töövahetus» ja välklehtede väljaandmine	Kord nädalas	Seinalehe toimetus
7. Fotomontaazi «Meie brigaadi elu» koostamine	Juuni-august	Koduloomuuseumi nõukogu liikmed
8. Turismimatka mööda rajooni	Juuni	Kehalise kasvatusse organisaator
9. Ekskursioon Kaukaasiasse	Juuni lõpp	Kooli direktor
10. Kolhoosi brigaadi abistamine seinalehe väljaandmisel	Graafiku järgi	Õpilasbrigaadi seinalehe toimetus
11. Raamatukogu asutamine raamatutest, mida soovitatakse õpilastel õppeprogrammide järgi lugeda	Juuni algus	Kooli raamatukoguhoidja
12. Vestlused teemadel: a) «Meie kolhoosi arenemisperspektiivid» (kolhoosi parteiorganisatsiooni sekretär)	Juuni	Komsomolikomitee

1	2	3
b) «Tuntud maisikasvatataja J. Dolinjuki töökogemused» (kolhoosi peaaagronoom)	Juuli	Komsomolikomitee
c) «Hea tooni reeglid» (õpetaja-kasvatataja)	Juuli lõpp	Komsomolikomitee
d) «Aiandusbrigaadi töö organiseerimine ja selle kohustused» (kolhoosi brigadir)		Komsomolikomitee
13. Brigaadi nõukogu ja komsomolikomitee rändvimpli üleandmine	Iga laupäev	Brigaadi nõukogu ja komsomolikomitee
III. Kultuuritöö		
1. Tutvumine ilukirjanduse uudistega (ülevaade)	Juuli	Õpetaja-kasvatataja
2. Lugejate konverents	August	Kirjandus- ja kunstiringi juhendaja
3. Muusikapalade heliülesvõtete kuulamine	Kolmapäeviti	—, —
4. Massimängude, -tantsude ja -laulude organiseerimise konkurs	Juuli lõpp	—, —
5. Kunstilise isetegevuse kontsert brigadid ja kolhoosnikutele	Juuli lõpp	Komsomolikomitee ja brigaadi nõukogu
IV. Kehakultuuri- ja sporditöö		
1. Hommikuvõimlemine	Iga päev	Kehalise kasvatuse organisator
2. Sportlikud mängud: korv- ja võrkpall, tennis, male-kabe	Iga päev	—, —
3. VTK I ja II astme normide täitmine	Juuli	—, —
4. Oskuste omandamine esmaabi andmiseks kergete haavade, mürgituste, luumurrete ja päikesepiste korral		Rajoonihaigla meditsiintööde
5. Sanitaarsalga ja -nurga loomine	Juuni algus	Brigaadi nõukogu
V. Organisationsiooniline töö		
1. Brigaadi koosolekud	Kord kuus	Brigadir
2. Võistlusest kokkuvõtete tegemine	"	Brigaadi nõukogu ja komsomolikomitee
3. Brigaadi nõukogu koosolekud	Kord nädalas	Brigadir

Pedagoogiline kollektiiv seadis oma töös kesksel kohal õpilastes kollektiivsustunde arendamise. Õpetajad jälgisid õpilaste käitumist töö- ja puhkeajal, kuulasid nende mõtteavaldusi koosolekutel ja vestlustes. Kollektiivsustunde kasvatamisel peeti silmas järgmisi näitajaid:

1. Kas austab brigaadi kollektiivi?
2. Kas tahab olla brigaadi liige ja osa võtta selle ühisest elust?
3. Kas allutab oma isiklikud huvid ja eesmärgid brigaadi ja lüli omadele?
4. Kas täidab ausalt ja aktiivselt kollektiivi otsuseid, selle antud ülesandeid?
5. Kas abistab kõiki lüli liikmeid või kooskogu lüliga teist lüli?
6. Kas täidab ja ületab töönorme?

Brigadiride, lüliivanemate ja brigaadi nõukogu liikmete õpetamiseks võib koostada meelespea, kuhu pannakse kirja kohustused.

Brigadiri meelespea

1. Brigaad kujutab endast õpilaste töökollektiivi, mille tegevus on rajatud omavalitsusele.
2. Brigaadi juhtimisel toetu brigaadi nõukogule — kõigi brigaadi liikmete poolt vali-

tud kollektiivsele organile ja brigaadi komsomolibüroole. Lülivanemad ja aktiivsed kommunistlikud noored on sinu esimesed abilised.

3. Jälgi tootmisplaani täitmist: anna lülidele ülesanded õigeaegselt, kontrolli töö kvaliteeti ja katsete programmi täitmist.

4. Abista arvepidajat brigaadi ja iga õpilase töö arvestamisel. Loo brigaadi nõukogu juurde sotsialistliku võistluse staap.

5. Organiseeri korrapidamine välilaagris. Kinnita brigaadi nõukogus korrapidaja kohustused.

6. Rakenda tööle sanitaarkomisjon puhtuse ja korra hoidmiseks elumajades, köögis, sööklas ja laagri territooriumil.

7. Kasuta lülivanemate ja korrapidajate abi päevarežiimist kinnipidamiseks. Pea ise meeles ja selgita kaaslastele, et režiim on eduka töö ja tervise tugevdamise tähtsingimus.

8. Suhtlemises seltsimeestega ole taktitundeline. Tea, et sinu autoriteet sõltub eelkõige sinu kohusetruust tööst, brigadiri kohustuste ärasast täitmisest, brigaadi liikmete töö, toilitumise ja puhkeaja oskuslikust korraldamisest.

9. Seinaleht on brigaadi võitlusorgan. Jälgi, et toimetus annaks seda välja regulaarselt.

10. Ära unusta, et raskuste korral tulevad sulle alati appi õpetajad ja kolhoosnikud. Pöördu nende poole nõu saamiseks.

Lülivanema meelespea

1. Sinu on valinud kollektiiv. Pea meeles seda usaldust ja tea, et see paneb sulle suured kohustused.

2. Sinu lüli peab olema üks paremaid. Kuidas seda saavutada?

a) Saa õigeaegselt kätte tööülesanne. Jälgi, et lüli jõuaks eelkõige tööga valmistamale kinnistatud maa-alal ja täidaks katsete programmi.

b) Nõua töö head kvaliteeti. Abista kaasõpilasi ja organiseeri üksteise vastastikust seltsimehelikkku aitamist. Tööülesanded olgu täidetud eeskujulikult.

c) Organiseeri lüli võistlus ja innusta teisi oma isikliku eeskujuga.

d) Tutvusta lüli liikmeid brigaadi nõukogu otsuste ja ülesannetega, mille on endale võtnud brigaad.

e) Võtke kogu lüliga osa loengutest ja vestlustest, käige kinos jne.

f) Võta aktiivselt osa kunstilisest isetegevusest ja innusta selleks ka kaaslasti.

g) Kirjuta kaastööd seinalehele ja tee see ülesandeks ka lüli liikmetele.

h) Nõua, et peetaks kinni päevarežiimist.

3. Tee brigaadi nõukogule ettepanekuid brigaadi töö parandamiseks. Jutusta oma lüli headest töötegi- jaist.

4. Saavuta, et lüli maa-alal oleksid alati tehtud kõik tööd. Anna sellest aru brigaadi nõukogule.

KASVATAMINE SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE KAUDU

Paljudel õpilasbrigaadidel on nimetamisväärsed kogemusi sotsialistliku võistluse rakendamisel õpilaste tööalase teadlikkuse ja aktiivsuse suurendamiseks. Üheks selliseks aktiviseerimise vahendiks on oblasti õpilasbrigaadide estafett, mis on brigaadide erilaadseks ühiskondlikuks raportiks oma töösaavutustest. Estafetil on oma kindel vorm, mis kajastab brigaadide võistluse näitajaid. Küsimused võivad igal aastal vahetuda. Estafetilehel võivad olla andmed ülestöötatud maa-ala suuruse, katsete, kultuuritöö jne. kohta. Estafett liigub edasi nii, et ühe brigaadi esindajad külastavad teist brigaadi ja raporteerivad sellele oma edusammudest. Teine brigaad omakorda saadab oma esindajad kolmandasse. Estafett liigub graafiku järgi. Õpilased jälgivad estafeti liikumist oblasti noorsooajalehe veergudel. Estafeti saabumine brigaadi on tõeline pidupäev.

Sotsialistliku võistluse juhtimiseks ja selle tulemuste arvestamiseks võib luua staabi, kuhu kuuluvad arvepidaja, üks autoriteetne kommunistlik noor ja kolhoosi agronoom, kes määrab kindlaks töö agrotehnilise kvaliteedi.

Lülide töö võrdlemisel esineb sageli raskusi, sest kui võtta selle aluseks ainult normide täitmine ja töö kvaliteet, siis ei ole võistluse kasvatuslik tähtsus küllaldane. Kollektiivi elu ja tegevus seavad üles ka selliseid küsimusi nagu töödistsipliin, ühiskondlike ülesannete täitmine, seltsimeeste abistamine jt. Et nendel probleemidel on otsene side tootmisülesannete täitmisega, siis tuleb need lülitada võistlustingimustesse koos töönahtajatega.

Näiteks: kui Samaara brigaadi lülides hakkas vähenema liikmete arv, lülitati võistlustingimustesse punkt «Tööletulnud õpilaste arv». See sundis lülide liikmeid rõhku panema oma kaaslaste töödistsipliinile. Või teine näide. Esiailgu oli välilaagri telkides rāpasevõitu. Siis võttis brigaadi nõukogu võistlustingimustesse telkide sanitaarse olukorra, mis seejärel kohe paranes.

Kui võistlus ei ole veel noori haaranud, on otstarbekohane teha kokkuvõtteid iga päev ja teha need teatavaks hommikusel rivistusel enne tööülesannete andmist. Brigadir kuulutab võistluse staabi andmete põhjal välja eelmise päeva võistluse võitja ja annab võitnud lülile üle rāndvimpli. Kui kollektiiv on muutunud tugevamaks ja tööindu on piisavalt, siis võib vimpli üle anda iga nädala lõpul. Kuid töö ja võistluse kohta on tarvis arvestust pidada ikkagi iga päev ja andmed selle kohta välja panna vastavale stendile, kust olgu näha, kui palju on töötanud lüli iga liige, milline on lüli töö kvaliteet, kuidas täidab lüli teisi võistlustingimusi, millisele kohale tuli ta eelmisel päeval ja mitu esikohta on lülil nädala algusest peale.

Võistluse üldjuhtimine kuulub brigaadi nõukogule, kes määrab kindlaks võistlustingimused, teeb kokkuvõtted, annab kätte vimpli, otsustab, keda premeerida, ja levitab paremate lülide kogemusi. Võistluse juhtimisest peab osa võtma ka kooli komsomolikomitee.

Õpilaste põllumajanduslikus töös on end kõige rohkem õigustanud võistlus agrotehniliste nõuete range järgimise, töö eeskujuliku organiseerimise, töödistsipliinist kinnipidamise ja õppeülesannete hea täitmise eest. Võistluse eesmärk peab olema vahetult seotud tööülesannete täitmisega.

Sotsialistlik võistlus aitab lahendada paljusid kasvatusküsimusi. Õpilased õpivad selle jaoksul õigesti hindama oma kaaslaste suhtumist kollektiivisse ja töösse, võrdlema oma käitumist teiste omaga, samuti areneb nende tööalane aktiivsus.

Mõtteid kollektiivi kujundamisest ja kasvatamisest internaatkoolis

A. TEDER

Kasvatus kollektiivis, kollektiivi kaudu ja kollektiivi jaoks on nõukogude kasvatus-teooria üks põhiprintsiipe. Kollektiivi tuleb vaadata kui olulist tingimust ja vahendit igakülgsest arenenud isiksuse kujundamiseks. Sellega suudab edukalt toime tulla vaid hästi organiseeritud kollektiiv.

Kollektiivi teooria ellurakendamine on eriti oluline internaatkoolides, kus nii kollektiivi organiseerimine ja kasvatamine kui ka selle puudumine avalduvad väga ilmekalt.

Teatud ülevaate sellest andsid meile vabariigi 5 internaatkooli 600 õpilasele esitatud ankeedid, vestlused pedagoogide ja kasvandikega ning nende koolidega tutvumine. Kogutud materjal on aluseks käesolevale kirjutisele.

Kollektiivi loomist internaatkoolis tuleb mõista tingimata kui tervikliku kooli-kollektiivi organiseerimist ja kasvatamist, millega kaasneb algkollektiivide tugev-nemine.

«Kui koolis on niisugune kollektiiv, kellel kogu kooli edu on esimesel kohal, aga oma klassi edu teisel kohal ja siis juba kolmandal kohal isiklik edu — siis säärases koolis toimub tõeline kasvatustöö.»¹

Kollektiivi loomine nõuab kõigepealt üksmeelselt ja käsikäes tegutsevaid pedagooge.

Pedagoogiline kollektiiv peab oma teadliku ja kvalifitseeritud koosseisu tõttu kuju-nema elujõuliseks kiiremini, sest tema olemasolu on üks lastekollektiivi loomise põhi-eeldusi.

Nagu praktika näitab, ei tunne paljud internaatkooli pedagoogid kollektiivi organi-seerimise ja kasvatamise meetodikat. Viimase tundmine peaks olema aga niisama endast-mõistetav nagu aineõpetajal oma aine meetodika tundmine. Ainult pedagoogilisele andekusele ei tohiks siin lootma jääda.

Kollektiivi kasvatamisel võib õpilasi mõjustada mitmesuguste vahenditega. Põhilise-mad nendest on: pedagoogide kollektiivi eeskuju, ühtlustatud nõudmised kasvandikele, mitmekesine tegevus, aktiivi kujundamine ja kasvatamine, perspektiivide seadmine kollektiivi ette, võistluse organiseerimine ja mõjuva ühiskondliku arvamuse loomine. Suurt tähelepanu tuleb kõige selle juures pöörata õpilase ja kollektiivi suhete tundma-õppimisele ning korraldamisele.

Internaatkoolis etendab kasvandike kujunemisel eriti suurt osa pedagoogi isik. Suu-rem ajaline kontakt pedagoogi ja kasvandiku vahel ning kasvatusliku mõju pidevus nõuavad head pedagoogi. Kasvataja töö eelduseks on usaldusvahekord, lähedus kasv-an-dikega. See aga ohustab kasvandike silmis nende pedagoogide positsiooni, kellel puudub eneseanalüüsi ning -kriitika võime, kellel pole püüdu enesetäiustamisele. Sellises olukor-ras loobuvad ühed pedagoogid tegelikult kasvatustööst ja muutuvad vaid järelevaata-jaiks, juhindudes põhimõttest: laps käigu minu sõnade, mitte minu tegude järgi. Teised piiravad oma mõjusfääri mingi ühe tegevusala või teatud õpilasgrupiga, kus nad tunne-vad end momentil kindlana. Kolmandad ei karda lähedust õpilastega, kasvatavad koos lastega ka iseendid ning pälvivad õigusega tõelise kasvataja nime.

Raske on kasvatustöös ülehinnata ühtseid nõudmisi, eriti kollektiivi loomise algeriodel. Tänu nendele saavad õpilastel kujuneda kindlad käitumisharjumused, mis mõjuvad omakorda kogu õpilase moraalse palge kujunemisele.

Kooskõlastatud nõudmistel on suur kaal ka pedagoogilise kollektiivi kujunemisel, ühtse tegevusliini määramisel töös lastekollektiiviga.

Oluline on, et pedagoogid teaksid kollektiivi arenemise suunda ja etappe ning mõis-taksid, et nõudmiste sisu ja esitamise vormid, nagu kogu kasvataja töögi, muutuvad seoses kollektiivi arenemisega. Otseselt nõudmiselt peab pedagoog aja jooksul üle minema nõudmistele aktiivi kaudu ja kujunema tegevuse otsesest korraldajast õpilase vanemaks seltsimeheks, nõuandjaks, juhendajaks. Vastasel korral ei ole kollektiivil väija-vaateid arenemiseks.

Mitmed koolid on õigesti mõistnud ühtseid nõudmisi ning juhindunud neist. On välja töötatud pedagoogide tegevust ja õpilaste käitumist reguleerivad juhendid, nagu «Päevarežiimi täitmine», «Kord sööklas», «Õpilaste rõivaste korrashoiu nõuded» jne.

Sellised juhendid vaadatakse aeg-ajalt läbi ja kohandatakse kollektiivi arenemis-astmega.

Karuteene osutavad kolleegidele ja kogu kooli arenemisele need, kes visalt ja järje-kindlalt ei jälgi, kuidas õpilased täidavad esitatud nõudmisi. Kahjuks leiame siin-seal veel pedagooge, kes on loobunud võitlevast, aktiivsest hoiakust oma töös, isegi kõige elementaarsema korra suhtes. Aktiivne hoiak peaks olema iseloomulik kõikidele inter-naatkoolide töötajatele, ainult siis on loota edu.

¹ A. S. Makarenko, Valitud pedagoogilised teosed, lk. 311. RK, Tallinn, 1943.

Lastekollektiivi saab luua vaid mitmekesises ühises tegevuses. Kollektiivi kujundavad õige organiseerimise korral töö, õppimine, mäng, isetegevus, kehakultuur ja sport ning ühiskondlik töö. Iga tegevus peab õpilastes esile kutsuma kõigepealt pool-dava suhtumise ning ühised positiivsed elamused, ühised jõupingutused, vajaduse üks-teist toetada ja abistada, kuid ka üksteiselt nõuda.

Tugevaks stiimuliks kollektiivses tegevuses on võistlus.

Kollektiivseid suhteid loob kõige paremini tegevus, mis vastab järgmistele nõuetele: a) tegevuse ühiskondliku tähtsuse ja mõtte selgus, b) tegevuse tulemuste näitlikkus või tunnetatavus, c) tegevuse vastavus õpilaste vanuseliste iseärasustele, d) vajadus pingutada jõudu ja võimalus loovaks initsiatiiviks.²

Neid nõudeid võib internaatkoolides täita ühiskondlikult kasulik tegevus: iseteenin-damine; töö toimkondades, kooli töökodades, kooliaias; kolhooside abistamine jne., samuti ettevalmistus rühmadevahelisteks isetegevuse ja omaloomingu olümpiaadideks, spartakiaadideks; rühmade ja klasside puhkeõhtud, esinemised väljaspool kooli jne.

Koolikollektiivi tugevdamiseks kasutati ära rajooni pioneeri kokkutulek ja nimelt selliselt, et pioneeri delegatsioon saadeti pidulikult teele, kooli raadiosõlm lindistas jgaõhtuse telefonikõne delegatsiooni esinemise kohta päeva jooksul ning andis selle edasi õpilaspererele. Huviga kuulati järjekordsel kooli üldkogunemisel kokkutulekust osa-võtnute muljeid.

Suurt osa etendavad internaatkoolis huviala- ja aineringid. Pedagoogide tähelepanu vääriksid nii õpilaste osavõtt ringidest kui ka neisse mittekuulujate huvide ja tegevuse analüüsimine.

Allpool tutvustame tabelit Riisipere internaatkooli õpilaste ringidesse kuuluvuse kohta.

Klass	Õpilaste arv	Kuulub rin-gidesse	%	Ei kuulu	%	Õpilaste jaotus ringide hulga järgi					
						1	2	3	4	5	6
4.	24	13	54	11	46	5	4	4			
5.	30	22	73	8	27	6	9	5	1	1	
6.	23	20	87	3	13	10	3	3	2	2	
7.	23	22	96	1	4	6	5	5	1	2	3
8.	15	13	87	2	13	* 3	3	4	2	1	

Nagu näeme, on ringidesse mittekuulujate arv küllaltki suur — 25 protsenti 4.—8. klasside õpilaste üldarvust. Kõikides vaadeldud koolides väheneb ringidesse kuulumine nooremate (8.—4.) klasside suunas. Sama tendentsi näeme edaspidi ka ühiskondlike kohustuste osas. Küll aga suureneb selles suunas ülejääva energia hulk, sageli ka korra-rikkumiste arv, nagu märgivad pedagoogid. Siin tuleb otsida mingit seost.

Võrreldes ringide ja ühiskondliku tegevuse andmeid, võib täheldada seda, et õpila-sed, kes võtavad osa 5—6 ringist, on tihti ka peamised ühiskondlike ülesannete täitjad. Pedagoogid on märganud: kes tegeleb, see tegeleb paljudel aladel. Siinjuures ei tohi unustada mõtte jätku: kes saab, see saab paljude hüvede osaliseks (ekskursioonid, pre-meerimised, kiitused jne.), mis ka sageli paika peab.

² Очерки педагогики, lk. 253—254. Издание ЛГУ. 1963.

Sellist olukorda peaks iga pedagoog analüüsima kui ebaloomuliku. Tegevust ja usaldust peaks jätkuma kõigile, kui selle jaotamisele läheneda kasvatuslikust seisukohast.

Väärir märkimist fakt, et kooli «valulapsed» on pärit just nende seast, kes ei kuulu ringidesse ega täida ühiskondlike kohustusi.

Ringide nimekirja on kokkuvõttes üsna mitmekesine: spordi-, huviala-, isetegevus- ja aineringid. Teatav spetsialiseerumine tuleb panna koolides töötavate spetsialistide arvele.

Silmatorikavalt vähe võtavad aga õpilased osa töö- ja tehnikaringidest (eri koolides 18—30 protsenti). Tehnikaringi on registreerunud kuuesajast küsitletud õpilasest viis (!).

Internaatkoolides on küll arenenud töökasvatuse madalamad vormid: eneseteenindamine ja iseteenindamine, kuid vähe on suudetud organiseerida loovat tegevust, mis kätkeb endas suuri kasvatuslikke võimalusi. Hästi korraldatud töö kooli töökodades ja tehnikaringides peaks pälvida suuremat tähelepanu ja vastavate koosseisude läbimõeldud rakendamist.

Vähe on ka laulu- ja muusikakollektiive, sest puuduvad spetsialistid. Siinjuures tuleb meil aga silmas pidada, et internaatkool kannab täit vastutust oma kasvandike iga-aastase, sealhulgas ka esteetilise arendamise eest. Kas suudavad lünki laste esteetilises kasvatamises täita üks televiisor ja raadio mitmesaja õpilase kohta?

Ringide tegevuses on oluline kokkuvõtete tegemine ja töötulemuste laiem tutvustamine. Seda on tehtud mitmeti, nagu: aruandenäitused, esinemised, stendide ja albumite valmistamine jne.

Koolikollektiivide kujunemisele tuleks kasuks niisuguste kokkuvõtete tegemine veelgi laiemal pinnal: internaatkoolide vaheliste konkurssidena, olümpiaadidena, rändnäitustena jne.

Töö aktiiviga on pedagoogide üks põhijätkandeid. Alustada kollektiivi loomist tähendab alustada tööd aktiiviga. Hea ettevalmistuse puhul on võimalik vältida äärmusi juba aktiivi valimisel. Nii isevoolu teed minnalaskmine kui ka pedagoogide soovitatud kandidaatide pealesurumine ei tule asjale kasuks.

Aktiivi laiendamist, kõikide õpilaste ühiskondliku aktiivsuse kasvu võimaldavad noortele antavad nii ajutised kui ka alalised ülesanded, nende õige jaotamine õpilaste vahel.

Pidevate ühiskondlike ülesannete jaotusest näiteks Vastseliina internaatkoolis annab pildi alljärgnev tabel.

Klass	Üldse ülesandeid klassis	Õpilasi klassis	Neist täidab ülesandeid	%	Ei täida	%	Ülesannete arvuline jaotus				
							1	2	3	4	5
4.	14	22	11	50	11	50	8	3			
5.	18	29	14	48	15	52	10	4			
6.	31	32	19	59	13	41	11	5	2	1	
7.	35	27	18	67	9	33	7	6	4	1	
8.	51	24	20	83	4	17	6	3	6	4	1

Nagu näeme, kannatab see ala juhuslikkuse ja ebaühtluse all. Nii on 8. klassis 51 ühiskondlikku kohustust jagatud 20 õpilase vahel, 11 õpilasel on 3—4 ja ühel isegi 5 ülesannet. Samas on aga 4 õpilast pideva ühiskondliku kohustusega.

Arvesse võttes ülesannete lihtsust (päevikupidaja, lauavanem, haljastuspatrulli liige jne.), võib arvata, et nendega tuleksid toime ka 4 ülesanneteta õpilast.

Vähe tähelepanu pööratakse aktiivile nendes koolides, kus ühe õpilase kätte on koondunud mitu või isegi kõik kaalukamad «ametikohad», näiteks: komsomoliorganisatsioon sekretär, malevanõukogu esimees, rühmavanem, klassiorganisaator. Selliste liialdustega me piirame aktiivi ja tema autoriteedi kasvu ning pidurdame kollektiivi arenemist. Seda võib vältida, kui pedagoogiliste nõupidamiste kavva võtta aktiivi töö organiseerimise probleeme algkollektiivides, mis pole sugugi teisejärguline küsimus.

Aktiivi pidev uuendamine, ülesannete ümberjaotamine ja nende arvuline suurendamine võimaldab kõigil õpilastel omandada ühiskondliku töö kogemusi. Ülesannete varieerimisel on oluline, et juhtimise kogemuste kõrval omandaksid õpilased ka kaaslasele (mitte tema füüsilisele jõule) allumise kogemusi. See on küllaltki mõtlemapanev probleem.

Aktiivi töö korraldamisel tuleks kindlaks määrata aruandluse vormid. Ilma aruandluseta kaaslaste ees võib aktivist peagi kaotada kaaslaste usalduse ja jääda iseenda esindajaks.

Omaette küsimuseks töös aktiiviga on õiguste ja kohustuste kooskõla. Kohustustega on lihtsam, neid jätkub. Raskem on õigustega, mida kiputakse ära segama privileegidega — neil aga ei tohiks olla kohta laste seas.

Mitmetes koolides on aktiivil õigus kirjutada märkusi korrarikkujatele, hinnata kaaslaste käitumist veerandi lõpul, taotleda halva õpilase eemaldamist koolist. Need õigused on lähedased samasisulistele kohustustele. Aktiivi õiguste ringi peaks laiendama õigustega kaaslastele head meelt valmistada (ettepanekud premeerimiseks, autasutamiseks jt.), õigustega, mis näitaksid usaldust nende vastu (osavõtt varustuse muretsemisest ja jaotamisest, korrapidajate õigus lubada kaaslasi väljapoole kooli territooriumi jt.). Konkreetsete õiguste andmisel tuleb loomulikult arvestada aktiivi taset, vastutusvõimet ja kohusetunnet. Tuleks meeles pidada: kui pole võimalik anda aktiivile nimetamisväärseid õigusi, oldagu tagasihoidlikum ka kohustuste kuhjamisega. Lause: võimalikult palju nõudlikkust, aga ka palju austust — kehtib aktiivi töö kohta täiel määral.

Aktiivi autoriteedist saame pildi, kui teeme kindlaks õpilaste suhtumise aktiivi töösse. Alljärgnevas tabelis on toodud 4.—8. klassi õpilaste vastused küsimustele *Kas sinu toavanem seisab oma ülesannete kõrgusel? Mida ütleksid tema töö kohta? Märgid +, — ja ? tähistavad vastavalt positiivseid, negatiivseid ja kirjutamata arvamusi.* (Küsitlus oli anonüümne.)

Kool	Riisipere		Kaagvere		Otepää		Vastseliina		Tallinna 2.	
	Õpilaste arv	%	146	%	66	%	134	%	125	%
+	109	94	66	45	40	61	92	68	68	54
—	5	5	17	12	14	21	29	22	19	15
?	1	1	63	43	12	18	13	10	38	31

Toavanema autoriteedi valisime näiteks sellepärast, et meie arvates kajastab see kõige paremini kasvataja tööd aktiiviga.

Tabeli selgituseks peab lisama, et aktiivi selle osa tööd ja juhendatust iseloomustab mitte niivõrd poolt- ja vastuhälte kui just ükskõiksete õpilaste arv. Ükskõiksus aktivistide vastu näitab viimaste töö vähest kõlapinda koolikollektiivis.

Vastustest selgub, et ükskõiksete õpilaste arv kõikide koolide lõikes kasvab vastavalt vanusele. Nii on ükskõikseid kokku neljandates klassides 18 protsenti, viiendates 22

protsenti, kuuendates ja seitsmendates 27 ning kaheksandates 43 protsenti küsitlute üldarvust vastavates klassides.

Samas suunas väheneb ka positiivsete suhtumiste arv: 67 protsendilt neljandates klassides 43 protsendile kaheksandates klassides.

See kõik näitab, et aktiivi on tarvis pidevalt juhendada ja õpetada. Keskmises koolieas muutuvad õpilased üsnagi kriitiliseks aktivistist kaaslase omaduste ja tööskuse suhtes. Hinnatakse aktivisti isiklikku eeskujut, abivalmidust, aktiivsust, kohusetunnet, nõudlikkust ja organiseerimisoskust. Taunitavad on kõrkus, auahnus, laiskus, ükskõiksus, ülemuslikkus, erapoolikus nõudmistes, pugejalikkus ning tuginemine füüsilisele jõule.

Küsitlus näitas, et töö aktiiviga vajaks koolides suuremat tähelepanu. See oleks aluseks kõigi õpilaste ühiskondliku aktiivsuse kasvule.

Koolikollektiivi loomise seisukohalt on tähtis, et aktivistide töö oleks ka ülekoolliselt koordineeritud ja juhitud, et kujuneks teatav süsteem vastastikuste suhete ja sõltuvustega.³

Soovitav on ühendada algkollektiivides väljakujunenud aktiiv mitmesugustesse komisjonidesse ja nõukogudesse kogu kooli ulatuses.

Kollektiivi organitest tuleb eraldada juhtivad organid: komsomolikomitee ja malevanõukogu, mis juhiks aktiivi kõiki tööõike.

Ülekoolliste organite loomisel peetakse soovitavaks nn. esindamise põhimõtet — organi moodustavad põhiliselt algkollektiivide vastava ala volinikud (sanitaarvolinikud, komisjon jne.). See tagab nende organite töö operatiivsuse ja tiheda seose õpilasperega. Kooli omavalitsuses tuleb ette näha kindel koht ka pedagoogidele ja direktiooni esindajatele.

Kollektiiv mõjustab oma liikmeid mitmeti. Neid mõjustab juba kollektiivne tegevus ise.

Suur on kollektiivis ühiskondliku arvamuse osa. Õpilaste tegude heakskiitmine või hukkamõistmine kollektiivi poolt on tugev stiimul positiivsete käitumis- ja tööharjumuste kujunemisel. Ühiskondliku arvamuse muudab mõjuvaks just see, et ta on pideva toimega ning mõjutab erineval määral kõiki kollektiivi liikmeid.

Et kõik õpilased võtaksid selle loomisest osa, peab igati ergutama nende mõtteavaldusi kollektiivi ees ning vestlustel, vaidlusõhtudel, seinalehe kaudu, üldkoosolekutel jne. Pidagem meeles, et suunata ja muuta on võimalik just väljendatud arvamust.

Internaatkoolides on saanud tavaks kollektiivi regulaarsed üldkoosolekud. Nende kasvatuslik tähtsus on suur, kui koosolekud kajastavad kollektiivi edasiliikumist, kui kollektiivis pööratakse tähelepanu aktiivi kasvule.

«Üldkoosoleku kestel ei tohi asutuse juhtkond kuritarvitada võimalust sõna võtta niipalju kui tahes..., vaid tuleb kõigepealt anda võimalus mõtteavaldusteks kasvandikele»⁴, kõlab üks põhinõudeid üldkoosolekule.

Kui me ei valmista koosolekut ette nii nagu vaja, on õpilased loomulikult passiivsed ning pedagoogid täidavad koosolekut oma mõttemõlgutustega. Mõnikord muutuvad koosolekud kahevõitluse areeniks üksikute korrarikujate ja pedagoogide vahel, mida enamik õpilasi jälgib kaasaelamiseta. Sel juhul ei liida koosolekud kollektiivi ega loo ka ühiskondlikku arvamust.

Toome näiteks kaks üldkoosolekut, millest kumbki täitis oma kasvatusliku eesmärgi erinevalt.

Esimesel juhul rivistati õpilased vahetunni ajal jalutusruumi (koolil on ka hea saal). Kogunemise vältel oli kuulda õpilaste rivist saginat ja parajasti kohalolevate õpetajate kordanõudvaid hüüatusi. Ainuke sõnavõtja oli õppealajuhataja. Jutt oli kohati ebakonkreetne, sotsialistliku võistluse kokkuvõttes esines segadust ja ebatäpsusi.

Koosolek kestis ligi 15 minutit. Õpilased lahkusid rivi korras.

³ В. М. Коротов, Самоуправление школьников. Москва, 1962.

⁴ А. С. Макаренко, Коммунистlikust kasvatusesest, lk. 153. ERK, Tallinn, 1954.

Tallinna 46. keskkooli teaduse ja tehnika klubis töötab ka mitu keemiaseltsiooni. Pildil näeme 7. klasside keemiahuvilisi Merle Plintet (ringi esimees) ja Reet Koriku: gaasileegi abil klaastoru painutamas. Kui lihtsamad tööoskused on selged, asutakse kätseid tegema. Seda sektsiooni juhendab keemiaõpetaja S. Vernik.

A. Rammo foto.

Teine koosolek algas traditsiooniliselt esmaspäeval kell 21.00. Õpilased võtsid koos pedagoogidega istet kindlakskujunenud kohas.

Määratud ajal avas juhataja (kelleks on kordamööda kõik rühmavanemad) koosoleku. Päevakorra kohaselt arutati kõigepealt toimkondade raportit, mille põhjal anti rühmale konkreetsed ülesanded. Nende täitmisest kannab rühmavanem ette järgmisel koosolekul.

Edasi tehti kokkuvõtteid rühmadevahelisest sotsialistlikust võistlusest ja anti üle rändauhindad.

Koosolekut informeeriti omavalitsusorganite eelmise nädala tegevusest.

Kooli koondvõistkonna esinemisest andis aru võistkonna vanem.

Õuelt rublalise leidnud õpilane otsis raha omanikku. Lühidalt võtsid sõna veel korrapidaja õpetaja ja direktor. Viimane tõstis esile korrapidajate tublit tööd eelmisel nädalal ja peatus mõnedel eeloleva nädala küsimustel.

Toodud näited iseloomustavad kindlasti erinevatel arenemisastmetel olevaid kollektiive. Silma torkavad mõned põhimõttelised erinevused: esimesel juhul ettevalmistamata, ainult ühe pedagoogi aktiivsusele tuginev, nagu muuseas peetud koosolek, teisel aga kindel traditsioon, kooli elurütmi kajastamine, õpilaste aktiivsus, pedagoogide kohalviibimine.

Erinevad isiksused võivad kujuneda ühes ja samas kollektiivis väga erinevaid. See sõltub suurel määral kollektiivi ja tema liikme suhetest (kas õpilane võtab aktiivselt osa kollektiivi elust või jääb kõrvalseisjaks, kas ta austab kollektiivi ja tema otsuseid

või ei, kas tema isiklikud huvid on kooskõlas kollektiivi huvidega jne.), samuti õpilase individuaalsetest iseärasustest.

Siit tuleneb vajadus tunda iga õpilase kohta kollektiivis, tema huve, kalduvusi, temperamenti, elukogemusi, suhtumist kollektiivisse. Oluline on teada, millistest motiividest juhindub õpilane oma töös ja käitumises. Alles neid tingimusi täites saab pedagoog olla kollektiivi ja isiku suhete korraldajaks, tõeliseks kasvatajaks.

Et pedagoog peab tundma oma õpilase seisundit kaaslaste hulgas, selle kujunemise põhjusi ning vajaduse korral oskama neid reguleerida nii isiksuse kui ka kollektiivi arengu huvides, näitavad kas või alltoodud kahe 8. klassi õpilase vastused ankeedile.

Esimene õpilane

Küsimus: Kas sul on eeskujusid koolikaaslaste seas?

Vastus: Eeskujusid siin ei ole, sest inimene ei saa olla erak ühises peres. Seega, kõik on ühesuguselt hall.

Küsimus: Milliste kaaslastega veedad vaba aega?

Vastus: Kõige paremini ma tunnen end nende seas, kellega ma ei pea olema koos. Ma lähen kas või esimese klassi juurde, et saada eemale sealt, kus on sellised tüütavad ühesugused näod ja sõnad.

Küsimus: Mida ütleksid oma toavanema töö kohta?

Vastus: Kui on toa- või ükskõik mis vanem, siis olgu ta vanem, mitte käsutaja, ja tehku ka seda, mida peavad tegema teised, sest õige väejuht teeb alati kaasa sõduri katsumused.

Teine õpilane

Vastus 1. küsimusele: Mul on olnud internaatkoolis mitu õpilast, kellelt olen eeskujus võtnud. Kui olin nooremas klassis, oli minu eeskujuks Sirje T. Ta õppis väga hästi, oli hea sportlane. Praegu olen seadnud endale eeskujuks oma klassist Rita V. Ta on hea kaaslane ja tugeva tahtejõuga.

Vastus 2. küsimusele: Vaba aega veedan kõikidega. Eriti hästi saame läbi oma rühmakaaslastega, abistame üksteist, eriti nooremaid. Kui jääb õppimisest ja tööst vaba aega, leian alati kaaslasid ühiseks tegevuseks.

Vastus 3. küsimusele: Toavanem on meil tubli. Algul oli tal raskusi, sest ta püüdis kõik ise ära teha, et kasvataja temaga rahul oleks. Nüüd oleme jõudnud nii kaugele, et arutame koos rühmaga tähtsamaid küsimusi, oleme võtnud põhimõtteks, et kõik vastutavad rühma hea nime eest.

Õpilaste erineva suhtumise oma koolikaaslastesse tingis eelkõige kollektiivide erinev arenemisaste, mis selgus lähemal tutvumisel nende koolide eluga.

Täit rahuldust võib oma liikmetele pakkuda vaid hästi organiseeritud internaatkooli kollektiiv. On oluline, et iga õpilane leiaks õige koha juba kollektiivi loomise käigus, et õpilaste aktiivsust, võitlevat hoiakut kasutataks kollektiivi kujundamiseks.

Kollektiiv on pikaajalise töö väärtuslik viil. Seda saab kasvatada vaid hoolikalt läbi mõeldud igapäevase tööga nii kollektiivi kui ka iga tema üksikliiget arvestades. Kui me organiseerime seda tööd asjatundlikult, perspektiivitundega, kujunevad peagi õiged suhted kollektiivi ja kõigi tema üksikliikmete vahel ning kellelgi ei ole tarvidust kurta «halluse» ja «ühesuguste sõnade ning nägude» üle.

KIRJANDUS

1. A. S. Makarenko, Valitud pedagoogilised teosed. RK, Tallinn, 1948.
2. A. S. Makarenko, Raamat lastevanemale. RK, Tartu, 1947.
3. A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatuses. ERK, Tallinn, 1954.
4. H. H. Болдырев, Организация и воспитание ученического коллектива. Москва, 1959.
5. В. М. Коротков, Самоуправление школьников. Москва, 1962.
6. Очерки педагогики. Издание ЛГУ, 1963.

Rakvere 1. keskkoolis tegutseb kaks pikapäevarühma 66 õpilasega. Nooremate rühma kuuluvad 1. ja 2. klassi, vanemate rühma 3. ning 4. klassi õpilased. Kasvatajateks on suurte kogemustega pedagoogid F. Lahi ja L. Takjas, kellele on abiks nooremate rühmas A. Spigel ja N. Kohver, vanemate rühmas E. Linnamägi. Et nooremad klassid õpivad esimeses vahetuses, siis töötavad pikapäevarühmad pärast lõunat.

Päevarežiim. Pikapäevarühmade töö on allutatud kindlale päevarežiimile. Pärast õppetööd kella 11.30 kuni 13.30 on kasjalutuskäik, matk, pallimäng võimlas (soojade ilmadega väljas), ühiskondlikult kasulik töö, mitmesugused võistlused, kehalised harjutused või koondus. Sellele järgneb kella 13.30 kuni 14.30 lõunasöök. Lõunasöögi järel vesteldakse mitmesugustel teemadel, loetakse koos «Sädet», «Pioneerit» või «Tähekest». Sel ajal kirjutatakse veel kirju sõpradele ja tegeldakse omaloominguga. Kella 15.30 kuni 16.30 valmistatakse ette järgmise päeva õppetunde, millele järgneb 16.30 kuni 17.00 õhtuode. Poolteist tundi (kella 17.00—18.30) on planeeritud käsitöök, joonistamiseks, voolimiseks, laulmiseks, tantsudeks, mängudeks, kino ühiskülastamiseks ja raadio kuulamiseks. Ajavahemik kella 18.30—19.00 on mõeldud iseteenindamiseks, millal puhastatakse ning korrastatakse oma töökohta, klassi kappi ning õpperuumi.

Töö planeerimine. Rühmade töö on planeeritud poolaastate kaupa. Peale poolaastaplaani on kasvatajail veel operatiivplaan, kuhu kantakse konkreetsed üritused päevade kaupa.

Kasvatustööplaani sissejuhatavas osas on märgitud rühmade arv, suurus, koosseis ja töötingimused. Õppetööd puudutavas lahtis näidatakse, kuidas valmistatakse tundideks ja abistatakse nõrgemaid õpilasi. Suhteliselt palju aega pühendatakse laulmisele ja joonistamisele. Lauldakse igal võimalikul juhul: lühikestel õppetöö vaheaegadel, selleks ettenähtud tundides ja vabal ajal. Suurt tähelepanu pööratakse ka raamatute lugemisele ja nende sisu lahtimõtestamisele. Nimetamisväärne koht on antud kehalisele kasvatusesele ning õppekäikudele, mis täiendavad tunnis õpitut.

Nende tegevus on mitmekesine

S. MÄE

Kolmas osa tööplaanist sisaldab vestluste teemasid. Nii on teise poolaasta plaanis vestlused näärivaheajast, looduskaitsest ja õpilase tervishoiust. On kavas liiklus- ja tuletõrjealased vestlused, sest õigete liiklusharjumuste kasvatamist, samuti tuletõrjealast tööd peetakse Rakvere 1. keskkoolis väga tähtsaks. Mitmed jutuajamised on seotud tähtpäevade ja vanade rahvakommetega, näiteks kõneldakse vastlapäevast, millele järgneb liulaskmine, ja naistepäevast; tähistatakse V. I. Lenini sünniaastapäeva ja 1. maid. On saanud tavaks, et pikapäevarühmad tulevad ka suvel vähemalt kaks korda kokku.

Tööplaani lõigus «Kirjandust ühislugemiseks» on nimetatud peamised raamatud ja laste ajalehed ning ajakirjad, mis poolaasta jooksul tuleb läbi lugeda ning koos arutada. Siia kuuluvad esmajärjekorras «Säde» ja «Täheke», ilukirjandusest on käesoleval poolaastal ette nähtud näiteks Fr. R. Kreutzwaldi «Eesti rahva ennemuistsed jutud», A. Uljanova «Lenini lapsepõlv ja noorusaastad» ja teised.

Viendas osas on kavandatud õppekäigud ja ekskursioonid. Külastatakse talvist parki, kus vaadeldakse loodust, kooli kasvuhooones juhitakse õpilaste tähelepanu sellele, kui tähtis on kasvatada taimi kasvuhooones. Rakvere koduloomuuseumis tutvutakse kodulinna ja -rajooni mineviku ning tänapäevaga ja tulevikuperspektiividega. Raudteejaamas käimine seostatakse inimestevahelise suhtlemisega tänapäeval ja raudtee kui kaasaja ühe tähtsama transpordiharu põgusa tutvumisega. On saanud kombeks oktoobri- ja maipühadel jalutada Suures Isamaasõjas langenute ausamba juurde, viia sinna lilli ja

rääkida langenud kangelastest. Ekskursioon on sel poolaastal ette nähtud kaks. Nendest üks Vinni näidissovhoosi eesrindliku põllumajandusettevõtte tundmaõppimise eesmärgil, teine looduslikult kaunisse Neerutisse.

Järgnevad üritused õpilaste tervise tugevdamiseks: kaks korda nädalas kehalise kasvatuse tund, kolm korda nädalas jalutuskäik. Talvel suusatakse, sügisel ning kevadel mängitakse looduses mitmesuguseid mängu.

Ühiskondlikult kasuliku tegevuse eesmärgiks on õpetada õpilasi hoolitsemata oma töökohta eest ja hindama töö väärtust. Peatahelepanu on siin pööratud jõu- ja eakohasele iseteenindamisele, nagu pin-kide pesemisele, kapi korrastamisele, sügisel ja kevadel kooliümbruse ja talvel liu-välja puhastamisele. Jõudumööda abistatakse ka riidehoidjaid ja kokki ning söödetakse linde lindude «söögimajakeses». Peale selle meisterdatakse lihtsamaid mänguasju lasteaia mudilastele. Ühiskondlikult kasuliku töö korras tehakse ka papist kõrvakaitseid juuksuritele. Küllalt rõhku pannakse sellele, et ühiskondlikult kasulik tegevus oleks huvitav ja jõukohane.

Kultuurse käitumise harjumuste kujundamisel on raskuspunkt asetatud sellele, et õpilased käituksid eeskujulikult kõikjal ka siis, kui läheduses pole vanemaid või õpetajaid, et kultuurse käitumise võrsed tärgaksid neis maast-madalast. On kavas tutvustada lauakombeid ja selgitada, kui tähtis on hoida oma töökoht puhtana ning suhtuda viisakalt vanematesse inimestesse. Õpilasi õpetatakse oma riideid hoidma ja korrastama ning panema esemed, mida parajasti ei tarvitata, alati oma kohale tagasi.

Töövilumuste harjutamise eesmärgiks on selgitada õpilastele, et tööga luuakse kõik väärtused, mida inimene vajab. Tööarmastust äratatakse lihtsamate praktiliste tööde õppimisega, nagu taskuräti õmblemine, lauakatmine, tubade koristamine, toidunõude pesemine, liniku tikkimine, lihtsamate õppevahendite (arvutustabelite) meisterdamine jne.

Vaba aja veetmise põhimõtteks on, et see aeg mööduks võimalikult huvitavalt

ja mitmekesiselt. Nii on tööplaanis muinasjuttude tunnid, ühislugemised, mitmesugused viktoriinid, võistlused, mängud. Pikapäevärühmad käivad ka koolikinos ja jälgivad raadio- ning televisioonisaateid. Õpitakse ettekandeid, et esineda nii rühmakaaslastele kui ka kord poolaastas pikapäevärühmade peol. Traditsiooniliseks on saanud kohtumised teiste koolide, näiteks Tapa ja Tamsalu, samuti oma kodulinna pikapäevärühmadega.

Rakvere 1. keskkooli pikapäevärühma kasvatajate arvates on oluline, et lapsi ei hoitaks kogu päev klassi miljöös. Ideaalne oleks muidugi erisustuse ja lamamisvõimalustega puhketuba. Et aga ruumide kitsikus on suur, tuleb töö kohandada tingimustega. Mängimise ajal ei tarvitse nõuda absoluutset vaikust. Kui laps rõõmust hõiskab, ei tohi talle peale käratada, vaid probleemi tuleks vaadelda lapsepsühholoogiast lähtudes. Ei saa panna last ka ainult laua taha oma mänguasjaga istuma. Et põrandad on puhtad, ei panda pahaks sedagi, kui laps oma nuku või autoga istub või on koguni kõhuli põrandal.

Viimane osa tööplaanist käsitleb tööd lastevanematega, milles erilist osa etendab kodude külastamine. Sageli leiab kasvataja alles siit õige võtme oma kasvandikule lähenemiseks. Kord poolaastas on pikapäevärühmade lastevanemate koosolek, kus kasvatajad annavad aru tehtust, arutatakse ühiselt pedagoogilisi probleeme, ja õpilased esinevad väikese kontserdiga. On tarvis, et lastevanemad tutvuksid õpilaste tegevusega rühmas. Selles lõigus on planeeritud ka lastevanemate abi pikapäevärühmadele, nagu mänguasjade parandamine, abi osutamine õppekäikudel ja ekskursioonidel.

Töö organiseerimine rühmas. Mõlemast rühmast on iga päev määratud kaks klassi ja kaks söökla korrapidajat, kelle mureks on hoolitseda korra ja puhtuse eest õpperuumis ning sööklas. Korrapidajad jälgivad ka seda, et igal vaheajal tuulutataks ruume korralikult, et laste töökohad ja õpperuum oleksid töö lõpetamisel korras. 2—3 päeva tagant hinnatakse iga õpilase korralikkust, kusjuures tuleb arvesse tööülesannete täit-

Kasvataja F. Lahi juhtimisel möödub Rakvere 1. keskkooli õpilastel aeg pikapäevarühmas huvitavalt.

mine, käitumine söögilauas ja rivis, õpilase isiklik puhtus ning riietuse korrasolek. Kontrollimise tulemused kantakse vastavasse vihikusse, mis on kujundatud eakohaselt, kaanele on kleebitud puhta, korraliku lapse ja Juss Ukskõikse pilt.

Õppeedukuse kohta peetakse vastavat tabelit, mis on asetatud nähtavale kohale. Hinded kantakse tabelisse värvilise tušiga («5» märgitakse punasega). Esimesse lahtirisse kirjutatakse õpilase poolaastahinded, järgmistesse jooksvad hinded. Tabel on hästi ülevaatlik ja sealt on kohe näha, kas hinded suunduvad punase poole või vastupidi. Selles eas õpilastele on väga oluline, et nad ise ja ka teised nende hindeid näeksid. Õpilaste innustamiseks rakendatakse muidki võtteid. Nii küsis kasvataja ühel päeval: «Lapsed, kes said täna hinde «5»?» Käed tõusevad. Õpetaja palub kõiki neid õpilasi klassi ette tulla. Järgneb küsimus: «Kes said täna hinde «4»?» Neljamehed astuvad klassi ette teise ritta. Ja nii edasi, kuni «2» saajad peavad leppima viimase reaga. Järgneb kasvatuslik jutustamine. Kasvataja sõbralikud sõnad mõjuvad, järgmine kord püüavad kõik hoiduda viimasest ritta sattumast.

Pikapäevarühma kasvataja abilistena rakendatakse ka 5. klassi õpilasi. Iga päev aitab pikapäevarühma kasvatajat ühiskond-

likult kasuliku töö korras 3—4 õpilast. Nende ülesandeks on vaheaegadel korra järele valvata, õpilased organiseeritud sööklase viia, kasvatajat mängude korraldamisel abistada ja abi osutada ka õppetöös (peamiselt neile õpilastele, kes ei tule tundide ettevalmistamiseks ettenähtud ajaga toime). Õpilased teevad seda hea meelega. See ei muutu neile koormavaks, sest seda tuleb teha keskmiselt kord kuus, päevadel, mil pole ringide tööd ja järgmiseks päevaks on vähem tunde ette valmistada. Kasvataja hindab ka oma abilisi ja kannab hinded vastavasse vihikusse.

Vestlusi organiseerivad keskkooli astme õpilasedki. Nii räägivad meedikute ringi liikmed tervishoiust, nagu hammaste eest hoolitsemine, puhtuse pidamine jm.

Rakvere 1. keskkooli pikapäevarühmadest jääb mulje, et siin tehakse palju selleks, et õpilased, kellel pole kodus sobivaid õppimistingimusi või kellel puudub vanemate järelevalve, oleksid siin tõeliste kasvatajate hoole all. Kasvatajate südame-lik, sõbralik lähenemine julgustab kasvandikke kõiki oma muresid neile usaldama. Ei puudu ka nõudlikkus ning järjekindlus. Ja õpilased on sellega harjunud. Koduste ülesannete ettevalmistamisele järgneb mõni huvitav vestlus või tegevus. Nii näiteks kõneldi naistepäeva tähtsusest. Õpilased

jutustasid oma emade tegevusest ja sellest, mida keegi kavatseb emale naistepäevaks kinkida. Kui väike Ursula lubas oma emale kinkida huulepulga, küsis kasvataja, kas ema ei tunneks siiski rohkem rõõmu asjast, mille tema tütar on ise valmistanud. Samas otsustatigi, et iga õpilane õmbleb väikese linikukese. Kasvataja andis kõigile ümbrikud, kuhu olid pandud riidetükk ja nõel. Järgnes seletus, kuidas linikut teha ning algaski töö, millel oli kaks eesmärki.

Kui õpilased väsivad, lauldakse või mängitakse ühismänge ja töö jätkub. Umbes tund päeva lõpust jäetakse täielikult õpilastele vabaks mänguks. Iga laps tegeleb siis, millega tahab: kes nukuga, kes meisterdab paberist midagi, kes katsub naabriga jõudu kabes või proovib oma õnne mängus «Ümber maailma». Kõigil on huvitav ning isegi kahju, kui tuleb koju minema hakata. Sama väledalt, kui valmistati emale kingitust, koristatakse oma töökoht. Veel viimane pilk pingireale, et see ka sirge oleks ning väikeste töömeeste tööpäev on lõppenud. Huvitavat ja kasulikku tegevust jätkus kogu õhtupoolikuks õpilastele, käed olid tööd täis ka kasvatajatel.

Ja sellest, millest lastega rääkida, juba puudu ei tule. Kord tulevad ja pajatavad oma tööst ühe või teise õpilase vanemad, kord minnakse ise mööblitsehhi või mänguasjade sepikotta vaatama oma silmaga, kuidas valmib päris tool, laud või nukumööbel.

Ka lastevanemaile on pikapäevarühm suureks abiks. Rahuliku südamega usaldatakse oma silmaterad vilunud ja oma ala ning lapsi armastavate kasvatajate hoolde. Kontakt kasvatajate ning lastevanemate vahel on tihe. Kasvatajad annavad aru pikapäevarühma tööst ja käivad õpilaste kodudes. Lastevanemad omakorda on sagedased külalised koolis. Kasvatusraskused ja mured on ühised nii kasvatajail kui ka vanemail, koos leitakse paljulegi lahendus. Ja üks see olegi üks eduka töö pante.

Rakvere 1. keskkooli pikapäevarühmal on saavutusi. Õpilased seal tõepoolest õpivad ning veedavad kasulikult ja mitmekesiselt oma vaba aega. Töö läheb hästi, sest sellest on huvitatud nii kasvatajad kui ka klassijuhatajad, kooli direksioon — kogu kollektiiv. Kasvatajad arvavad, et nad suudaksid õpilastega töötada veelgi paremini, kui poleks ruumipuudust, seda alalist rändamist, et uues kohas jälle uuesti sisse elada, mis aga juhib õpilaste tähelepanu mujale ja mõjub häirivalt normaalsele tööle.

Tundub, et julgemini võiks rakendada ka õpilasi rühmajuhitudena. Mida rohkem kasvataja seda teeb, seda teovõimelisemaks kujuneb kollektiiv. Aktiivi oskuslik tööle-rakendamine võimaldab kasvatada õpilastes iseseisvust, aktiivsust ja vastutustunnet. Mida varem seda tegema hakatakse, seda paremad on tulemused.

Из опыта работы над видами глагола в V—VIII классах эстонской школы

А. АНДРЮЩЕНКО,

Преподаватель Таллинского Педагогического Института

Одним из труднейших разделов грамматики для эстонских учащихся являются виды глаголов. Эта категория требует как от учителя, так и от учеников внимательного отношения и усердной работы, систематического закрепления и повторения. Кроме того, эта тема требует от учителя использования разнообразных приёмов как при объяснении, так и при повторении и закреплении.

В последнее время в методической литературе всё чаще встречается мысль о

том, что на первом месте должно быть практическое усвоение языка, накапливание словосочетаний, усвоение навыков разговорной речи, а затем уже их теоретическое обобщение. Лексическое усвоение грамматических форм начинается уже с самого первого урока русского языка в начальной школе. Учащиеся усваивают грамматические формы лексически в словосочетаниях и предложениях, они привыкают употреблять их в своей речи, и позже мы используем накопленный материал при непосредственном изучении той или иной грамматической категории или формы.

Точно так же обстоит дело и с категорией вида. В начальных классах учащиеся лексически усваивают глаголы как совершенного, так и несовершенного вида, поэтому уже здесь необходимо начать подготовку к работе над темой «Виды глагола», с которой учащиеся впервые встретятся в VI классе.

До VI класса мы не можем проходить мимо видов глагола молча. Каждый раз, когда представляется возможность, будем обращать внимание учащихся на видовые различия. Делать это нужно доступно и понятно.

В IV классе, например, учащиеся встречаются с такими видовыми парами как: **делать — сделать**, **писать — написать**, **отвечать — ответить**, **спрашивать — спросить**, **вставать — встать**, **говорить — сказать**, **брать — взять**, т. е. учащиеся IV класса употребляют в своей речи глаголы обоих видов. Задача учителя обратить внимание учеников на разницу в значении этих слов. Это можно сделать путём пояснительного перевода в тех случаях, где эстонский язык подчёркивает разницу в значении видов (ученик читал книгу — õpilane luges raamatut), (ученик прочитал книгу — õpilane luges raamatu läbi) или путем пояснения по-русски: всегда говорил, а сейчас сказал, всегда решал правильно, а сегодня решил неправильно, всегда вставал рано, в воскресенье встал поздно и т. д. Каждый раз надо подчёркивать эту разницу и приучать связывать с видом глагола такие слова как всегда, часто, один раз, в этот раз, однажды, в друг и т. д. Хорошо, если бы уже с III—IV класса учитель организовал запись видовых пар, преимущественно в словосочетаниях:

всегда брал — один раз взял;

всегда вставал поздно — сегодня встал рано.

Эту запись лучше начать с учётом способа образования вида. В словаре, который имеется у учащихся и у учителя, отводится определённое количество страниц для записи глаголов, от которых совершенный вид образуется при помощи приставки (читать — **прочитать**, строить — **построить**, рисовать — **нарисовать** и др.), для записи глаголов, вид которых образуется заменой суффиксов -а/-и- (решать — **решить**, проверять — **проверить**, отвечать, ответить и др.) и т. д. В этом же словаре можно записывать существительные на -ь (картофель, календарь, площадь, лагерь и др.), а также существительные, которые употребляются только в единственном числе (посуда, капуста, кукуруза, виноград и др.) или только во множественном (санки, ворота, чернила, каникулы и др.) и т. п.

В конце учебного года учитель собирает у учащихся словари, а осенью снова раздаёт их.

Если такую запись видовых пар почему-либо невозможно организовать в начальной школе, то, начиная с V класса, такую работу уже необходимо проводить. Это значит готовить учащихся к работе над видами глагола в VI классе.

Учащиеся V класса в своей практике по русскому языку встречаются с самыми различными видовыми парами.

Например; **читать — прочитать**.

Один из глаголов несовершенного вида, а другой совершенного; временные формы образуются одинаково. Видовые различия подчёркиваются переводом на эстонский язык: lugema (читать) — lugema läbi (прочитать). В данном случае приставка **про-** в глаголе «прочитать» соответствует эстонскому слову «läbi». Обращая на это вни-

мание учеников, мы подготовим их к успешному усвоению **видовых значений** и **способов видообразования**.

То же можно сказать о глаголах радоваться — **обрадоваться**. Ученики V класса прекрасно почувствуют разницу, если мы им объясним, что «радоваться» — это и вчера, и сегодня, и всегда, а «обрадоваться» — это значит один раз, в данном случае, вдруг.

В приведённых примерах было префиксальное видообразование, и в учебнике V класса мы встретим таких глаголов довольно много. Всякий раз надо обращать внимание учащихся на их **видовые значения**.

В VI классе мы работаем вначале над временами глаголов. При изучении настоящего времени можно опять-таки обратить внимание учащихся на то, что глаголы **читать, рисовать, вязать, писать, строить** и т. д. ничего не говорят о результате действия, а только показывают, что действие происходит, но результат еще не известен.

Когда мы непосредственно приступаем к работе над видами глаголов, у учащихся уже имеется определённый запас видовых пар.

Объяснение грамматического материала вообще, а видов в особенности нужно стараться проводить как можно живее и доходчивее, вовлекая учащихся в активную работу, что в свою очередь обеспечивает хорошее усвоение и запоминание.

Например, при объяснении понятия вида учитель может использовать следующий приём: Один ученик рисует на доске дом. Учитель спрашивает: «Что Рейн **делает?**» — «**Рисует**». Ученик садится. «Рейн **рисовал**, но не закончил. Он уже сидит за своей партией.» Учитель спрашивает: «Что Рейн **делал?**» — «Он **рисовал дом**». «Он закончил **рисовать дом?**» — «Нет, он не закончил, там нет окон, дверей.» — «Велло, иди закончи рисунок, нарисуй дом. Вот теперь дом готов. Что **сделал Велло?**» — «Велло **нарисовал дом**.»

Рассматриваем слова **рисовал** — **нарисовал** (их можно написать на доске или показать на карточках).

РИСОВАЛ

НАРИСОВАЛ

(Размер карточки 20 см × 45 см; высота букв — 5 см.)

По значению один глагол выражает незаконченное действие: Рейн рисунка не закончил, не дошёл работы до конца, а другой глагол показывает законченное действие: Велло закончил рисунок, нарисовал дом, дошёл работу до конца, до результата.

На доске и в тетрадях записываем в два столбика:

рисовал (дом)

—

нарисовал (дом)

(действие не закончено)

(действие закончено)

«Какое слово показывает незаконченное действие?» — «Рисовал.» — «А какой глагол показывает законченное действие, показывает результат работы, действия?» — «Нарисовал.» — «Глагол «рисовал» несовершенного вида. **Несовершенный вид** надпишем над глаголом «рисовал», а другой глагол «**совершенного вида**». Посмотрите, чем различаются эти слова по форме.» — «Один глагол без приставки, другой с приставкой **на-**»

Так же можно объяснить и другие глаголы: читать — **прочитать** (рассказ); писать — **написать** (упражнение); строить — **построить** (школу) и т. д.

Объяснив на нескольких примерах образование совершенного вида при помощи приставки, учитель просит ребят найти в своём словаре, который они вели, начиная с V класса (или раньше), видовые пары и аналогичные примеры. Если такого словаря не было, то вспомнить знакомые глаголы, у которых вид образуется так же. Учащиеся называют примеры в словосочетаниях, некоторые записываются на

доске и в тетрадях, приставки подчёркиваются. При этом учитель обращает внимание на то, что эту роль выполняет не одна какая-либо определённая приставка, а разные (на-, про-, с-, по- и др.). Для ускорения темпа работы учитель может прибегнуть к переводу с эстонского языка на русский (учитель говорит словосочетания или предложения по-эстонски, а ребята переводят).

После объяснения начинается тренировка в употреблении правильного вида глагола. Учащиеся выполняют массу всевозможных упражнений и заданий устно и письменно, с использованием упражнений учебника, текстов для чтения и заданий, составленных преподавателем.

Вот некоторые из них:

1. Учитель называет словосочетание, в котором встречается глагол несовершенного вида, а учащиеся повторяют то же словосочетание, но с глаголом совершенного вида: строить школу (построить школу); учить уроки; писать упражнение; делать работу; мыть посуду; стирать бельё; читать книгу; смотреть фильм; смотреть на доску; рисовать портрет; видеть товарища; обедать в два часа.

2. Ученики спрашивают друг друга: один называет словосочетание или предложение с глаголом несовершенного вида (в форме инфинитива или в форме прошедшего времени), другой — это же предложение с глаголом совершенного вида.

3. На доске даны глаголы несовершенного вида. Ученик составляет предложение с данным глаголом, другой — заменяет только вид.

4. Учащимся раздаются карточки, где написаны глаголы совершенного и несовершенного вида:

ВЫУЧИТЬ

ЧИТАТЬ

и т. д.

(Размер карточки 9 см × 4 см.)

Учитель называет или показывает карточки со словами, которые обычно употребляются с глаголом одного определённого вида (иногда, вдруг, наконец, всегда и т. д.), потом вызывает ученика. Если этот глагол можно употребить с данным словом, ученик встаёт и составляет предложение. Если же этого сделать нельзя, ученик не встаёт. За каждую ошибку ряд получает «штраф», а «оштрафованный» должен сказать по-русски либо пословицу, либо загадать загадку и т. д.

ИНОГДА

ВДРУГ

ОДНАЖДЫ

ВСЕГДА

и др.

(Размер карточки 30 см × 14 см; высота букв 5 см).

5. Учитель читает предложения по-русски, где встречаются глаголы несовершенного и совершенного вида, а учащиеся записывают только те предложения, в которых глагол несовершенного вида. После записи учитель просит прочитать записанные предложения, а потом заменить вид глагола.

6. Перевод.

Opilane kirjutas harjutust. Töölised ehtasid tehast. Õde luges raamatut. Pioneer joonistas autot. Vend puhastas saapaid. Poisid tegid riulit.

Учитель обращает внимание учащихся на падеж дополнения в эстонских предложениях (**osastav**) и предлагает назвать вид глаголов в переведённых предложениях. Учащиеся отмечают, что во всех предложениях были глаголы несовершенного вида. Теперь учитель предлагает в эстонских предложениях заменить падеж дополнения **osastav** падежом **omastav**.

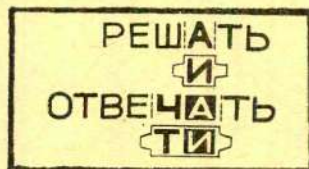
Opilane kirjutas harjutuse. Tõelised ehitasid tehase. Õde luges raamatu läbi. Pioneer-
joonistas auto. Vend puhastas saapad. Poisid tegid riiuli.

Учащиеся переводят предложения на русский язык, при этом учитель обращает внимание учащихся на то, что действие достигло результата, что оно закончено. При переводе глаголы по значению стали совершенного вида и получили приставку.

Чтобы учащиеся прочно усвоили и запомнили видовые пары, надо неоднократно возвращаться с объяснённым материалу как на уроках грамматики, так и на уроках чтения. Упражнения и задания могут быть короткими, но важно, чтобы была повторяемость. Чтобы у учащихся образовалась связь между видами глагола и словами, которые обычно употребляются с глаголом одного определённого вида (всегда, обычно, каждый раз, иногда, однажды, вдруг, сразу, мгновенно и др.), чтобы ученики обращали внимание на эти слова и правильно выбирали вид глагола, надо как можно чаще повторять их в упражнениях и заданиях.

Позже, когда мы перейдём к суффиксальному видообразованию, выше перечисленные слова надо снова вспомнить, чтобы учащиеся увереннее употребляли новые видовые пары, где вид образуется заменой суффиксов, напр. -а/-и-: решать — решить, отвечать — ответить, проверять — проверить, объяснять — объяснить и т. п.

При объяснении можно использовать такую таблицу:

(Размер карточки 30 см × 45 см; высота букв — 5 см.)

Учитель говорит: «Как Малле сегодня **решила** задачу?» — «Малле **решила** задачу правильно.» — «А как она всегда решает задачи?» — «Быстро, хорошо.» — «Замените форму настоящего времени «**решает**» формой прошедшего времени и употребите вместе со словом всегда.» — «Всегда хорошо **решала** задачи.» — «Эту задачу **решила** тоже быстро.» — «Почему вы говорите: всегда **решала** задачи, эту задачу **решила**. Какого вида тут глаголы?»

Учащиеся уже знают, что вместе со словом всегда употребляется глагол несовершенного вида, следовательно, узнают, какой из этих глаголов несовершенного вида, а какой совершенного вида. Запись ведётся в два столбика, суффиксы подчёркиваются.

Несовершенный вид. (всегда)	Совершенный вид. (один раз)
-а/-я-	-и-
долго решал	наконец решил
каждый день выполнял	в этот раз выполнил
всегда отвечал медленно (т) (ч)	сегодня ответил быстро

При изучении глаголов с суффиксальным видообразованием, мы не забываем и пройденного — глаголов с префиксальным видообразованием, включая их в свои упражнения и задания. Так учащиеся в связи с объяснением и закреплением нового материала повторяют уже изученный материал.

После объяснения глаголов с суффиксами -а/-и- на последующих уроках можно будет дать упражнение такого типа: Учитель читает словосочетания с глаголами: учить, рисовать, решать, чистить, поздравлять, проверять, строить, укра-

шать, отвечать, обедать, объяснить, делать, писать, встречать, выполнять и др. Учащиеся поднимают руку, если от названного глагола совершенный вид образуется заменой суффиксов, и не поднимают руки, если совершенный вид образуется при помощи приставки. Некоторые видовые пары в словосочетаниях более слабые учащиеся могут сказать вслух. Это даёт возможность проверить усвоение данного материала всеми ребятами.

Вместо устной работы, можно провести выборочную запись: учащиеся записывают словосочетания с глаголами суффиксального или префиксального видообразования. После записи ученики читают записанное, подчёркивают суффиксы или приставки, определяют вид глагола и называют параллельный вид.

Для тренировки удобно использовать карточки, на которых записаны глаголы с различным видообразованием. Учитель, раздав учащимся карточки, предлагает подумать, какого вида глагол на карточке и как образуется параллельный вид; ученик называет видовую пару и включает глаголы в словосочетание или предложение. Для активизации работы на доске можно дать опорные слова—существительные, которые учащиеся должны по выбору употребить в правильном падеже с глаголом, данным на карточке. Так одновременно с видами мы закрепляем падежные формы и глагольное управление. С целью оживления работы при выполнении таких заданий можно прибегнуть к соревнованию между рядами или группой учащихся.

Объяснять видообразование с суффиксом -ну- можно путём демонстрации ряда действий: стучать — стукнуть, шагать — шагнуть, а потом вместе с учащимися подобрать знакомые глаголы, от которых вид образуется так же. Это будут такие глаголы, как улыбаться — улыбнуться, кричать — крикнуть и др.

При работе над глаголами с суффиксом -ва- мы неоднократно возвращаемся к глаголам префиксального и суффиксального видообразования. От тренировки в запоминании видовых пар мы каждый раз переходим к составлению предложений, связных рассказов, к письму сочинений по картинам, по опорным словам и т. д. При работе над видами глагола надо как можно чаще использовать связные тексты, так как видовые различия яснее выступают в контексте, кроме того, работа со связными текстами способствует развитию речи учащихся.

Например, учитель выберет картину для сочинения, вместе с учениками составит словарь, в который войдут и нужные глаголы, запишет план. Учащиеся устно ответят на вопросы и расскажут по плану, затем получают задание написать по картине сочинение, употребив опорные слова.

После написания сочинения ученики дополнительно отмечают крестиком глаголы совершенного вида, подчёркивают суффикс или приставку, в зависимости от того, какой способ видообразования имеется налицо. Так, в VII классе был проведён пересказ «Именёв героя», в котором ученики должны были употребить следующие опорные слова: пойти (куда? как?), навестить (кого?), передавать, передать (что? кому?), долго (возвращаться, возвратиться), закончить (что?), украшать, украсить (что?), вдруг (видеть, увидеть), один раз (кричать, крикнуть), вдруг (вспоминать, вспомнить) и другие.

VIII класс писал сочинения по картинам «Обсуждение двойки» и «Бесстрашная партизанка». В сочинениях учащиеся должны были подчеркнуть глаголы совершенного вида.

Изучение простого будущего времени мы начинаем с повторения видов глагола.

Ход урока примерно следующий. Урок начинается с фронтальной работы: 1) Подготовлен целый ряд глаголов для повторения. Учитель называет их в коротких словосочетаниях: писать заявление, обедать в столовой, построить фабрику, получить письмо, сесть за парту, ответить на вопросы, объяснять правило, решить задачу, решать примеры, поздравить друга, украсить

школьный зал, выучить стихотворение наизусть, стучать в окно, украшать пионерскую комнату, повторять пройденный материал, мыть руки перед едой, сделать работу, увидеть товарища, встречать друзей, вставать рано, посмотреть на доску, садиться на своё место, лечь спать в 10 часов, передать привет друзьям и др. Ученики поднимают руку, если услышат глагол совершенного вида. 2) На доске до урока были написаны слова: вдруг, всегда, обычно, однажды, иногда, сразу, наконец, часто, один раз и др. Учитель предлагает ученикам подчеркнуть слова, которые обычно употребляются с глаголами совершенного вида (однажды, один раз, вдруг, сразу, наконец, мгновенно, неожиданно). Затем раздаёт учащимся карточки с глаголами и даёт задание составить предложения, употребив подчеркнутые на доске слова и подходящие глаголы на карточках. 3) Учитель вывешивает переносную доску с короткими предложениями: Ученик отвечал хорошо. Сестра писала письмо. Бабушка вязала шарф. Мы поздравляем друзей. Девочка мыла пол. Рейн рисовал ракету. Учитель объяснял задачу. Пионеры украшали зал. Дети просыпались рано. Дежурный раздавал тетради. Колхозники пахали поле. Брат читал журнал. Ученица готовила уроки. Мы встречали товарища. Дежурная открыла окно.

Ученики подчёркивают глаголы, называют вид, читают предложения, затем заменяют глагол несовершенного вида глаголом совершенного вида и записывают. Обращается внимание учеников на время глагола — прошедшее. Затем оно заменяется настоящим временем: Ученик отвечает хорошо. Сестра пишет письмо. Бабушка вяжет шарф. Рейн рисует ракету и т. д.

Делается вывод: Значит, глаголы несовершенного вида имеют прошедшее время, настоящее и сложное будущее время (буду писать, буду рисовать — это учащиеся узнали ещё раньше).

Затем в предложениях с глаголами совершенного вида заменяется прошедшее время будущим простым:

Сестра написала письмо. — Сестра напишет письмо. Ученик ответил хорошо. — Ученик ответит хорошо и т. д.

4) Пока два ученика спрягают на доске «писать письмо» и «написать письмо» (в настоящем и будущем простом времени), класс работает под руководством учителя. Ребята называют предложения, данные учителем, в совершенном виде, одновременно тренируясь в употреблении личных окончаний глагола: Пионер пишет письмо. — Пионер напишет письмо. Мы пишем упражнение. Они пишут пересказ. Ученики решают задачу. Я повторяю виды глагола. Вы повторяете склонение существительных. Мы украшаем класс. Они украшают пионерскую комнату. Пионеры поздравляют друзей и др.

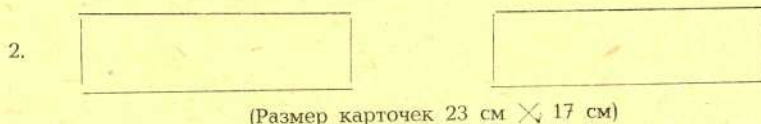
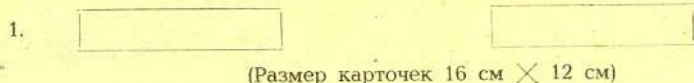
Затем вместе проверяют выполненное на доске задание, определяют, где настоящее время, где будущее простое. После этого окончания глаголов подчёркиваются и сравниваются. Делается вывод, что простое будущее время образуется от глаголов совершенного вида, по форме оно похоже на настоящее время, по значению же будущее время.

В VII и VIII классах продолжается работа по накоплению новых видовых пар и проводится систематическая тренировка употребления видовых форм в речи учащихся, одновременно идёт работа по углублению темы. Ребята узнают, что вид глагола может быть выражен различными словами: (говорить — сказать, брать — взять, класть — положить, ловить — поймать). Эти глаголы, как и другие, дают возможность при объяснении их демонстрировать действия: Я беру журнал с парты. Я взял журнал с парты. Я кладу книгу на стол. Я положил книгу на стол.

Ученики демонстрируют действие и говорят, что они делают, или о них говорят другие ученики: Он берет книгу со стола. Он взял книгу со стола. Она кладёт тетрадь на парту. Она положила тетрадь на парту.

Для работы над видами глагола в VI—VIII классах можно использовать различный раздаточный материал в виде картинок для индивидуальных (1) и групповых заданий (2)

Цветные картинки можно вырезать из старых учебников и наклеивать на плотную бумагу одинакового размера.

Учащиеся пишут в классе связанный рассказ по картинке, а после проверки учителем напишут его дома в будущем или в прошедшем времени, заменяя глаголы несовершенного вида глаголами совершенного вида. Такие задания возможно давать с целью закрепления и повторения пройденного о видах, когда учащимся уже известны различные способы видообразования и они свободно могут выбирать для связного рассказа подходящие глаголы.

Кроме предупреждения ошибок в употреблении видов, нам приходится работать и над ошибками, сделанными учениками, особенно, если учащимся было дано задание написать рассказ или сочинение. Если ошибки допущены, надо потребовать индивидуальной и серьёзной работы над ошибками. При проверке пересказов, сочинений, переводов учитель отмечает на полях, какая ошибка допущена учеником. Если ошибка допущена в употреблении вида глагола, то на полях пишется «в» и глагол подчёркивается. Дома ученик должен по учебнику найти или вспомнить, как будет параллельный вид, объяснить, почему, например, здесь надо было употребить совершенный вид (в предложении есть слово, которое указывает, что действие происходит один раз, быстро и т. д.). От этого слова ученик проводит стрелку к глаголу, надписывает вид глагола, подчёркивает там, где это возможно (приставку или суффикс), в скобках даёт аналогичные примеры.

Например:

Ученик написал: На берегу реки они вдруг **видели** . . . . .

Ученик (дома): сов. в.

. . . . . вдруг увидели

(вдруг заметили, вдруг посмотрели)

Через некоторое время на каком-либо уроке учитель просит ученика дать тетрадь, где выполнена работа над ошибками, и предлагает данному ученику перевести с эстонского языка на русский предложение, в котором была допущена ошибка. Предложение записывается на доске и в тетрадях. Вызванный ученик объясняет, почему в данном предложении нужно было употребить глагол совершенного вида, приводит аналогичные примеры.

Если ученик работает над ошибками серьёзно и знает, что ему придётся перед классом отчитаться, то в следующий раз он будет намного внимательнее.

Работа над ошибками полезна ученикам и целесообразна. Она воспитывает у учащихся внимательность и самостоятельное отношение к выполняемой работе, а также способствует устранению пробелов в их знаниях.

Следует отметить, что если в начальных и в V—VIII классах будет вестись систематическая работа над видами глагола, то в старших классах у учащихся встретится меньше трудностей при работе над этой темой.

Ühiskonnaõpetuse näitlikustamise probleeme

E. ILMJÄRV,

Viljandi rajooni koolide inspektor

Ühiskonnaõpetuse kursuse jaoks ei ole veel saada spetsiaalseid programmikohaseid näitlikke vahendeid. Mõõdunud õppeaastal kasutasid paljud õpetajad tabeleid, skeeme ja albumeid, mis on ette nähtud poliitilise ökonomia, NLKP ajaloo ja NLKP XXII kongressi materjalide õppimiseks poliithariduslikes ringides (näiteks «Мы коммунизм строим, нам в коммунизме жить». Москва, Госполитиздат, 1961; «XXII съезд КПСС — съезд строителей коммунизма». Москва, Госполитиздат, 1962; «Kõik inimese heaks, kõik inimese õnne nimel». Illustratiivset materjali NLKP programmi kohta. Kirjastanud «ENSV Kunst». Tallinn, 1962; «Poliitiline ökonomia». Näitlikud õppevahendid. Koostanud Z. Beljajeva, V. Budarin jt. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1961, jt.).

«Poliitilise ökonomia» albumis on skeeme, diagramme ja tabeleid, mis illustreerivad marksistlik-leninliku poliitilise ökonomia tähtsamaid teese kapitalismieelsete tootmisviiside kohta, aitavad neid lahti mõtestada ning on täiendavaks ja abistavaks materjaliks nende tundmaõppimisel. Ühiskonnaõpetuse õpetajal tuleb neid näitlikke õppevahendeid kohandada ühiskonnaõpetuse tunni jaoks ja lasta vajalikumad neist joonestada suurele joonestuspoognale.

Ühiskonnaõpetuse õpetaja on tavaliselt ajaloolane. Kuid näitlikustamine ühiskonnaõpetuses erineb mõnevõrra näitlikustamisest ajaloos. Siin tuleb arvesse võtta nii aine eripärasust kui ka õpilaste vanust, mistõttu näitlikustamine peab olema eelkõige üldistav, õpilaste abstraktset mõtlemist arendav. Et aga selles kursuses üldistatakse teadmisi mitmesuguste teaduste alalt, siis nõuab see opereerimist nii ühiskondlike kui ka loodusteaduslike distsipliinidega. Siin peaksid ühiskonnaõpetuse õpetajale appi tulema kolleegid. Füüsika, keemia, bioloogia, geograafia, kirjanduse ja teiste ainete õpetajad, kui nad on ühiskonnaõpetuse programmiga tutvunud, võivad anda nõu, missugustele õpilastele tuntud faktidele, nähtustele ja seaduspärasustele ühiskonnaõpetuse õpetamisel saab toetuda, missuguseid näitlikke vahendeid ja populaarteaduslikke teoseid kasutada. Koostöös uue aine õpetamisel peab muutma paremaks ja sisutihedamaks kogu koolis tehtava ideoloogilise kasvatustöö. Ja tundide näitlikustamisel on siin täita oma osa.

Üheks näitlikustamise vormiks ühiskonnaõpetuse tunnis on tabelite, skeemide ja diagrammide joonestamine klassitahvlile, et selgitada ühtesid või teisi vahekordi ja mõisteid. Kogemused näitavad, et õpilased omandavad õppematerjali kergemini kas või kõige lihtsamate tahvliljooniste põhjal.

Keskkooli lõppklassi õpilased on suutelised õpetaja juhatusel iseseisvalt tabeleid, skeeme ja diagramme koostama. Iseseisvaid töid vihikusse tegemiseks tuleb anda niisuguse süsteemi järgi, et need õpetaksid esile tooma kõige tähtsatat õpiku, kirjandusteose või ajaleheartikli tekstist ja õpetaja jutustusest. Sellega kujunevad õpilastel iseseisva töö harjumused, mida läheb tarvis kõrgemas koolis õppimisel või tootmises. Kõik töövihikusse tehtavate ülesannete liigid aitavad kaasa teadmiste kinnitamisele ja hõlbustavad kordamist.

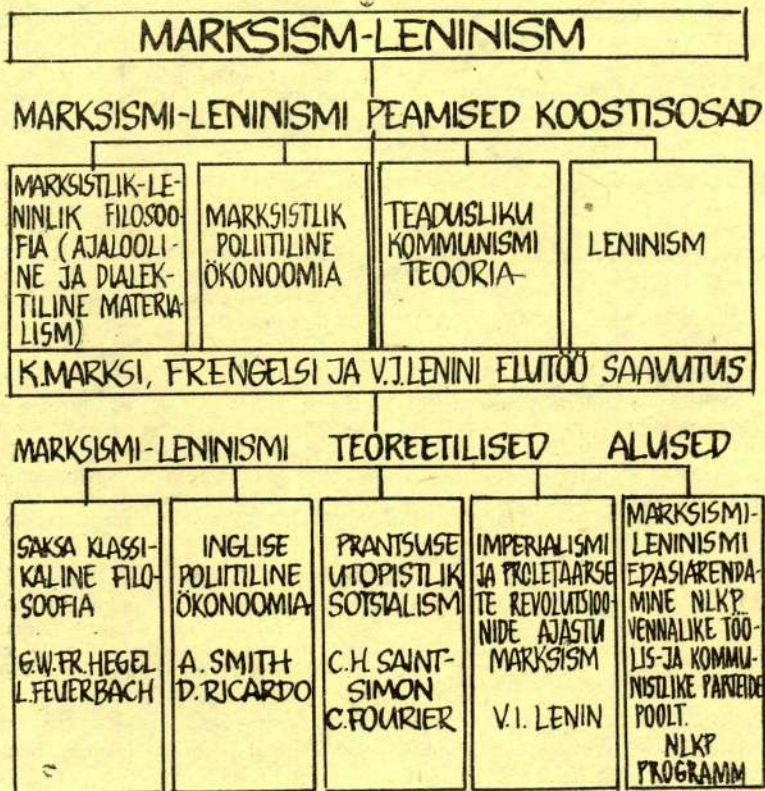
1963. a. oktoobris Madonas toimunud läti ühiskonnaõpetuse õpetajate konverentsil selgus, et meie lõunanaaber rakendab ühiskonnaõpetuse õpetamisel meist mõnevõrra energilisemalt mitmesuguseid omavalmistatud näitlikke vahendeid. Konverentsil vastu-

võetud otsuses rõhutati muu hulgas seda, et tundide näitlikustamine on ideoloogilise kasvatus töö löik, kus poliitiline ja esteetiline kasvatus käivad käsikäes, kus aktuaalne sisu peab esile tõusma mõjusa kunstilise teostuse kaudu. Ka meil tuleb jõuda nii kaugele, et ühiskonnaõpetuse tundide oskuslik näitlikustamine kujuneks tunni lahutamatuks komponendiks. Muidugi ei ole diagrammide, skeemide ja tabelite joonestamine eesmärgiks omaette, see on ainult üheks metoodiliseks võtteks ühiskonnaõpetuse kursuse põhjalikumal omandamisel. Selleks on palju materjali ja võimalusi. Tuleb ainult võtta asja loovalt. Keskkooli vanemates klassides leidub alati väga hästi joonistavaid ja joonestavaid õpilasi, kes võiksid ühiskonnaõpetuse õpetajat tabelite, skeemide, diagrammide jne. valmistamisel abistada. Ühiskonnaõpetuse õpetaja saab andmeid ajalehtede kõrval ajakirjadest: «Eesti Kommunist», «Problemõ Mira i Sotsializma», «Novoje Vremja», «Meždunarodnaja Zizn», «Mirovaja Ekonomika i Meždunarodnoje Otnošeniija», «Voprossõ Istorii KPSS» jt. Need ajakirjad on saadaval linna- ja rajooniraamatukogudes. Võiks soovitada ka pildiajakirju «Sovetski Sojuz», «Neue Berliner Illustrierte» jt.

Ühiskonnaõpetuse esimestes tundides käsitleme marksismi-leninismi teoreetilisi allikaid ja koostisosi. Pöörame tähelepanu V. I. Lenini ja tänapäeva rahvusvahelise kommunistliku liikumise osale marksismi edasiarendamisel. Üksikasjalikult peatume leninlikul sotsialistliku revolutsiooni teoorial. Rääkides marksismi-leninismi edasiarendamisest tänapäeval, peatume eriti NLKP XX, XXI ja XXII kongressi ajaloolistel otsustel ning rõhutame NLKP programmi suurt teoreetilist ja praktilist väärtust.

Kõnesoleva teema paremaks lahtimõtestamiseks võib õpetaja koostada järgmise näitliku skeemi.

Marksismi-leninismi koostisosad

Ajavahemikus 1922. a. detsembrist 1923. aasta märtsini dikteeris V. I. Lenin oma viimased artiklid: «Lehekülgi päevikust», «Kooperatsioonist», «Kuidas reorganiseerida Töölise-Talupoegade Inspeksioon», «Meie revolutsioonist», «Pigem vähem, aga paremini», «Rahvuste küsimusest ehk «autonomiseerimisest»» jt. Nende artiklite ja kirjadega jõudis V. I. Lenin sotsialismi ülesehitamise plaani väljatöötamise lõppjärku. Nende tööde näol jättis ta parteile omamoodi poliitilise testamendi. Selle võiksime kokkuvõtlikult esitada tabelis.

Lenini sotsialismi ülesehitamise plaan

Lenini juhendid	Lenini juhendite ellurakendamine
Maa industrialiseerimine. Rasketööstuse arendamine. Kogu maa elektrifitseerimine.	Gigantsete vabrikute ja elektrijaamade ehitamine. NSV Liit on tööstustoodangu poolest teisel kohal maailmas ja tal on eeldusi esikohale tulekuks rahulikus võistluses Ameerika Ühendriikidega.
Põllumajanduse kollektiviseerimine. Talupoegade massi kaasatõmbamine sotsialismi ülesehitamisele.	Massiline kolhooside ja sovhooside loomine. NSV Liidus oli 1962. a. lõpuks 40 600 kolhoosi ja 8600 sovhoosi. Üldine külvipind 218 milj. ha. 1928. a. töötas põldudel 27 000 traktorit, 2 teraviljakombaini ja 700 veoautot. 1962. aastal: 1 329 000 traktorit, 553 000 teraviljakombaini ja 875 000 veoautot. 1962. a. algul oli Eesti NSV-s: 144 sovhoosi ja 676 kolhoosi, neist 65 kalurikolhoosi. Traktoreid oli ligi 10 000, teraviljakombaine üle 2300, veoautosid ligi 6000.
Kultuurirevolutsioon.	Tsaristlikul Venemaal oli kirjaoskajaid 33%. ÜRO andmeil (1962) on NSV Liidus kirjaoskajaid 98,5%. Kultuuri ja teaduse osas esikoht maailmas. Uute koolide, kõrgemate õppeasutuste, teatrite, raamatukogude ja teaduslike asutuste pidev ehitamine, avamine.
Kommunistliku Partei ridade täiendamine. Töölise ja talupoegade klassi liidu tugevdamine. Rahvamajanduse edasine hoogne arendamine.	Üle 10 miljoni partei liikme ja liikmekandidaadi (1962). NLKP juhtiv ja suunav osa. NLKP on muutunud töölisklassi parteist kogu rahva parteiks. NLKP XXII kongressil (1961) võeti vastu kommunistliku ühiskonna ülesehitamise programm. NLKP on tänapäeva maailmas tähtsaim poliitiline jõud.
NSV Liidu võitlus ülemaailmse rahu eest.	Võitlus rahu eest Nõukogude riigi loomisest alates. NSV Liidu ettepanekud ÜRO-s üldiseks ja täielikuks desarmeerimiseks. NSV Liidu kaitsevõime tugevdamine.

Oma ajaloolise tee igal etapil on NLKP välja töötanud programmi, milles teaduslikest seisukohtadest lähtudes on kindlaks määratud partei peamised eesmärgid ja abinõud.

nende saavutamiseks. Programm on partei praktilise tegevuse aluseks. Toome selle kohta järgmise kokkuvõtliku tabeli.

NLKP programmi areng

Mitmes programm	Kus ja millal vastu võetud	Seatud põhi-eesmärk	Põhilised abinõud selle saavutamiseks	Millal eesmärk täideti või täidetakse
I	VSDTP II kongress 1903 (Brüssel-London)	Ekspluataatorite võimu kukutamine ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine	— tsaarivalitsuse ja teiste feodaalkorra igandite likvideerimine, — demokraatliku vabariigi loomine	Kodanlik-demokraatlik revolutsioon 1917. a. veebruaris
			— kodanluse poliitilise ja majandusliku võimu kukutamine, — nõukogude vabariigi kui proletariaadi diktatuuri riigivõimu loomine	Sotsialistlik revolutsioon 1917. a. oktoobris
II	Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei VIII kongress 1919 (Moskvas)	Sotsialismi ülesehitamine	— ekspluataatorlike klasside likvideerimine, — maa industrialiseerimine, — põllumajanduse kollektiviseerimine, — kultuurirevolutsioon	Sotsialismi täielik võit 1937 Sotsialismi lõplik võit 1958
III	NLKP XXII kongress 1961 (Moskvas)	Kommunistliku ühiskonna loomine	— kommunismi materiaaltehnilise baasi loomine, — kommunistlike ühiskondlike suhete loomine, — kommunistliku ühiskonna inimese kasvamine.	1960—1980

Majanduslik võistlus algas sotsialismile äärmiselt ebasoodsates tingimustes. Tsaristlik Venemaa oli majanduslikult mahajäänud maa. Tööstustoodangu maht oli Venemaal 8 korda väiksem kui Ameerika Ühendriikides, 4,5 korda väiksem kui Inglismaal ja 5,9 korda väiksem kui Saksamaal, tööstustoodangu hulk igä elaniku kohta oli veelgi väiksem.

Ennatsalgava sotsialistliku ülesehitustöö tulemusena, kiire tööstusliku arenemistempo tõttu kasvas Nõukogude Liidu majandus viisaastakute vältel väga kiiresti ning jõudis tootmistaseme poolest Ameerika Ühendriikide järel teisele kohale maailmas.

Tsaristliku Venemaa ja Nõukogude Liidu tööstuse arenemise tempo võrdlemiseks esitame järgmised ülevaatlised tabelid.

Tsaristliku Venemaa tööstusliku tootmise kasvutempo (protsentides)

Aastad	1860—1913	1886—1913	1886—1890	1891—1895	1896—1900	1901—1910	1911—1913
	Vene impeerium 1860—1913	5	6	5	5	9	5

NSV Liidu tööstusliku tootmise kasvutempo (protsentides)

Aastad	1918— 1962	1918— 1929	1929— 1932	1933— 1937	1938— 1940	1930— 1940	1954— 1962
NSV Liit 1918—1962	10,1	6,9	19,2	17,1	13,2	16,5	10,7

Viimasest ühiskonnaõpetuse ülevabariigilisest valikkontrolltööst selgus, et paljudele üheteistkümnenda klassi õpilastele ei ole selge, mida endast kujutab sotsialismi majanduslik võistlus kapitalismiga ja missugused tingimused võimaldavad NSV Liidul Ameerika Ühendriikidest majanduslikult ette jõuda. Rahuliku majandusliku võistluse käigus jõuab sotsialistlik süsteem kapitalistlikust ette mitte ainult toodangu kogumahu ja toodangu hulga poolest iga elaniku kohta, vaid ka tööviljakuse, rahvatulu suuruse ja elatustaseme poolest. NSV Liit jõuab Ameerika Ühendriikidest ette sellepärast, et NSV Liidu majanduse arenemise tempo on mitu korda kiirem kui Ameerika Ühendriikide majanduse arenemise tempo. Võidab see, kelle majandus areneb kiiremini. Rahulikus majanduslikus võistluses saavutatavas üleolekus peitub sotsialistliku süsteemi maailmaajalooline, lõplik võit kapitalistliku süsteemi üle. Esitame selle kinnitamiseks järgmised andmed.

**Tööstustoodangu kasvutempo NSV Liidus ja Ameerika Ühendriikides
(aastane keskmine juurdekasv protsentides)**

Aastad	NSVL	USA
1918—1962	10,1	3,4
1918—1929	6,9	3,1
1930—1940	16,5	1,2
1945—1960	10,6	1,8
1954—1962	10,7	2,9

NSV Liidu tööstustoodangu osa USA omast: 1921. a. 2%, 1932. a. 19%, 1940. a. 28%, 1962. a. 63%.

(Järgneb.)

8-klassiliste koolide varustamisest keemiareaktiivide ja muude õppetöoks vajalike vahenditega*

V. RATASSEPP,

ENSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi vanem
teaduslik töötaja

8-klassilises koolis tarvisminevad kollektsioonid

Jrk. nr.	Eestikeelne nimetus	Venekeelne nimetus	Komplektide arv
1.	Herbitsiidid	Гербициды	1
2.	Kiudained	Волокна	1
3.	Kivisüsi ja selle töötlemise saadused	Каменный уголь и продукты его переработки	1
4.	Kütuste liigid	Виды топлива	1
5.	Malm ja teras	Чугун и сталь	1
6.	Metallid ja sulamid	Металлы и сплавы	1
7.	Mikroväetised	Микроудобрения	1
8.	Mineraalid ja kivimid	Минералы и горные породы	1
9.	Mineraalid ja kivimid (jaotusmaterjal)	Минералы и горные породы (раздаточный материал)	1
10.	Mineraalväetised	Минеральные удобрения	1
11.	Nafta ja selle töötlemise saadused	Нефть и продукты ее переработки	1
12.	Plastmassid	Пластмассы	1
13.	Põlevkivi	Горючие сланцы	1

Laboratooriumitarbed ja mitmesugused materjalid 8-klassilistele koolidele

1. Areomeeter erikaalu (0,7—1) määramiseks 1**	9. Destillatsioonikolvid (Würtzi kolvid), mahuga 100 ml 2
2. Areomeeter erikaalu (1—2) määramiseks 1	10. Destillatsioonikolvid (Würtzi kolvid), mahuga 250 ml 2
3. Asbestvõrgud (12×12 cm) 20	11. Diafilmiaparaat 1
4. Asbestvõrgud (16×16 cm) 3	12. Elektrijuhtmete kogu 1
5. Asbest lehtedena . . . . . 200 g	13. Elektripliit 1
6. Asbestvatt . . . . . 100 g	14. Eudiomeeter (vee sünteesiks vesinikust ja hapnikust) 2
7. Denatureeritud piiritus (põletamiseks) . . . . . 2 kg	
8. Destilleerimisaparaat (klaasist) 1	

* Algus «Nõukogude Koolis» nr. 3, 1964.

** Nimetuse järel olev arv tähendab minimaalset kogust.

15. Filterpaber	20 lehte	48. Kolvid, lameda põhjaga, kitsa kaelaga, 500 ml . . .	3
16. Gaasi pesemise pudel (Tištšenko pudel)	2	49. Korgid mitmesuguse läbimõõduga	2 kg
17. Gaasitorbik (läbilõik gaasikurnast)	1	50. Korgipress, malmist	1
18. Gasomeeter, klaasist (5 liitrit)	1	51. Korgipuurid, teras- või vasktorudest (komplektis 6 puuri)	2 kompl.
19. Harjad keeduklaaside pesemiseks	2	52. Korgipuuride teritamise nuga	1
20. Harjad katseklaaside pesemiseks	5	53. Kraan, klaasist (ühe otsekäiguga)	3
21. Harjad kolbide pesemiseks	2	54. Kraan, klaasist (painutatud toruga)	3
22. Jaotuslehtid, klaasist, mahuga 100 ml	1	55. Kriidid, värvilised	1 karp
23. Jaotuslehtid, klaasist, mahuga 250 ml	1	56. Kruvisulgurid	3
24. Jaotusmaterjalid laboratoorse- toorseteks töödeks	võimalikult palju	57. Kummikorgid, mitmesuguse läbimõõduga	2 kg
25. Jaotusmaterjalide säilitamise karbid	võimalikult palju	58. Kummivoolik, läbimõõduga 3, 5, 7 ja 10 mm	2 kg
26. Kaalud, tehnilised	1	59. Kuivatuspaber	100 g
27. Kaaluvihid	1 kompl.	60. Kuivpiiritus	10 karp
28. Kaltsiumkloriidi toru ühe kuuliga	5	61. Kүүnlad	1 karp
29. Kandikud (laboratoorse- teks töödeks)	20	62. Lauad katseklaaside kuivatamiseks	5
30. Katseklaasid	300	63. Lapid laudade puhastamiseks	20
31. Katseklaasihoidjad (metallist näpitsate ja puust käepidemega)	20	64. Lehtid, klaasist, läbimõõduga 55 mm, või plastmassist	20
32. Kausid, portselanist, aurustamiseks, 65 ml	30	65. Lehtid, klaasist, läbimõõduga 100 mm	1
33. Keeduklaasid, kõrged, nokaga, 100 ml	30	66. Liebigi jahutaja	1
34. Keeduklaasid, kõrged, nokaga, 300 ml	20	67. Liim	1 purk
35. Keeduklaasid, kõrged, nokaga, 500 ml	1	68. Liivapaber	2 lehte
36. Kippi aparaat, mahuga 250 ml või 500 ml	1	69. Lusikad ainete põletamiseks	20
37. Klaaspliatsid (vahapliatsid)	1 karp	70. Lusikad, portselanist	5
38. Klaaskausid, diameetriga 125 mm	20	71. Lusikad, plastmassist, 8—10 cm	20
39. Klaaskausid, diameetriga 190 mm	5	72. Massi jäävuse seaduse demonstreerimise riist	1
40. Klaaskuppel	1	73. Mendelejevi kitt	200 g
41. Klaasplaadid purkide katmiseks	30	74. Mohri büretid, ilma kraaniga, mahuga 25 ml	5
42. Klaaspulgad, diameetriga 3—5 mm	20	75. Mõõtkolvid, 500 ml	2
43. Klaastorud, diameetriga 3, 5, 7, 10 ja 15 mm	3 kg	76. Mõõtkolvid, 1000 ml	1
44. Kolmjalad, metallist	20	77. Mõõtesilindrid, nokaga, 100 ml	20
45. Kolmnurgad tiiglite jaoks, portselanist ümbrisega	3	78. Mõõtesilindrid, nokaga, 250 ml	2
46. Kolvid, lameda põhjaga, kitsa kaelaga, 100 ml	20	79. Paber (kandikute katmiseks, etikettideks jm.)	
47. Kolvid, lameda põhjaga, kitsa kaelaga, 250 ml	30	80. Pahtel, portselanist, pikkusega 165 mm	1
		81. Papp	
		82. Pesupulber «trinaatriumfosfaat», katseklaaside ja laboratooriuminõude pesemiseks	2 pakki
		83. Piirituslambid	20
		84. Pipetid, alajaotustega 10 ml, jaotus 0,10	5

85. Pipetid ühe märgiga 1,0 ml	20	109. Tiigid, portselanist, ma- dalad, 5 ml	5
86. Pipetid, (Mohri) 25 ml	2	110. Tiigid, portselanist, ma- dalad, 11 ml.	3
87. Plekitükid	20	111. Tiigid, rauast, kaanega (diameetriga 5 cm)	3
88. Projektsiooniaparaat	1	112. Tiigitangid	20
89. Pudolid 100 ml	300	113. Tikud	20 karpi
90. Pudolid 250 ml	100	114. Tilklehid	2
91. Purgid 100 ml	100	115. T-torud	5
92. Purgid 250 ml	50	116. Tulekustutaja mudel	1
93. Puupirrud	—	117. Traat (pehme)	—
94. Puusüsi	—	118. Uhmer koos uhmrinua- ga	20
95. Retordid, tuubusega, ma- huga 250 ml	2	119. U-torud	5
96. Riidetükid (villane, puu- villane, linane)	—	120. Uuriklaasid, diameetriga 50 mm	20
97. Rätikud nõude kuivata- miseks	2	121. Vaseliin	1 purk
98. Seadis pauksaasi plahva- tuse demonstreerimiseks (V. N. Verhovski järgi)	1	122. Vasktraat	—
99. Seadmed gaaside saami- seks	3	123. Vaskvõrgud	5
100. Seep	—	124. Vatt	2 pakki
101. Silindrid, 20 cm kõrged, diameetriga 4 cm	2	125. Vee elektrolüüsi aparaat (Hofmani aparaat)	1
102. Sinised klaasid 5 × 5 cm	20	126. Vedrusulgurid	5
103. Statiivid, metallist, rön- ga ja klambriga	20	127. Akumulaator	1
104. Statiivid, puust või plast- massist (katseklaaside jaoks)	20	128. Alaldi	1
105. Süsihappegaasi omaduste demonstreerimise riist	1	129. Apteegikaalud ja vihid	20
106. Tahvel (kantav)	1	130. Dewari anum (termos- pudel)	1
107. Terastraat (põletamiseks hapnikus, leekreaktsioo- niks jne.)	Vaieri traat	131. Magnetraud, hobuseraua- kujuline	1
108. Termomeetrid -20° kuni $+150^{\circ}$ C	20	132. Reostaat libiseva kon- taktiga (25 oomi ja 5 amp- rit)	1
		133. Sädeinduktor (Ruhm- korffi)	1
		134. Taskulambipatarei	2
		135. Transformaator (200/12)	1
		136. Õhupump	1

Vajalikud instrumendid

1. Haamer, rauast (200 g)	1	8. Lõiketangid	1
2. Joonlaud	1	9. Naelad (mitmesuguse suu- rusega)	1
3. Klaasilõikamisnuga	1	10. Nuga	1
4. Kruvikeeraja (keskmise suurusega)	1	11. Plekikäärid, väikesed	1
5. Kruustangid, väikesed, laua külge kinnitatavad	1	12. Viilid, kolmekandilised	5
6. Käärid, (paberi ja papi lõikamiseks)	20	13. Viilid, ümarad	1
7. Lapiktangid	1	14. Väike alasi	1
		15. Ümartangid	1

Tabelid ja kaardid

1. Tabel «Ainete lahustuvus» 1 tk.	4. Tabel «Gaasigeneraator»	2 „
2. Tabel «Anorgaaniliste ühendite vaheline seos»	5. Tabel «Koksitööstus»	1 „
3. Tabel «Elementide levik looduses»	6. Tabel «Lahustuvuskõve- rad»	1 „
	7. Tabel «Lubjaahi»	1 „

Märkus: Järjekorranumbrite 127—136 all nimetatud õppevahendeid võib laenutada füüsikakabinetist.

8. Tabel «Metallide aktiivsuse rida» . . . . . 1 tk.	13. Tabel «Süsiniku ringkäik looduses» . . . . . 1 tk.
9. Tabel «Metallurgiast» . . . 1 seeria	14. Tabel «Tsemendi tootmine» . . . . . 1 tk.
10. Tabel «Nafta ladestumise skeem» . . . . . 1 tk.	15. Tabel «Tähtsamad keemilised elemendid» . . . . . 1 „
11. Tabel «Nafta destilleerimine» . . . . . 2 tk.	16. Tabel «Tähtsamate ainete kasutamine» . . . . . 1 seeria
12. Tabel «Superfosfaadi tootmine» . . . . . 1 tk.	17. Maaailma maavarade kaart (1:22 000 000) . . . . . 1 tk.

Õpetlaste-keemikute portreed (seerias 16 portreed)

M. V. Lomonossov, D. I. Mendelejev, N. D. Zelinski, N. N. Zinin, A. A. Butlerov, V. V. Markovnikov, A. E. Favorski, S. V. Lebedev, N. S. Kurnakov, M. G. Kutšerov, N. N. Beketov, A. E. Fersman, A. Lavoisier, J. Dalton, M. Curie-Sklodovska, F. Joliot-Curie.

Diapositiivid (iga nimetust üks komplekt)

- 1) «Aatomi ehitus», 2) «Hapnik», 3) «Lämmastikhape», 4) «Raud», 5) «Süsinik», 6) «Väävelhape».

Diafilmid (iga nimetust üks eksemplar)

- 1) «Alumiinium», 2) «Kautšuk ja kummi», 3) «Koksikeemiatööstus», 4) «Kuidas saadakse musti metalle», 5) «Kuiva jää tootmine», 6) «Lomonossov, M. V.», 7) «Looduslik gaas ja selle kasutamine», 8) «Mineraalväetiste tootmine», 9) «Musta metallurgia saavutused», 10) «Nafta tootmine ja töötlemine», 11) «Plastmassid», 12) «Silikaaditööstus», 13) «Sõe ja nafta tootmine», 14) «Tahke kütuse gaasistamine», 15) «Tahke, vedela ja gaasilise kütuse põletamine», 16) «Tehiskiuud», 17) «Tööstuslik meetod ainete eraldamiseks», 18) «Vee puhastamine».

Esmaabivahendid

1. Ammoniaagi vesilahus, 25%-line (minestuse, kloori- või broomiauru mürgituse korral anda nuusutada ammoniaagi auru).	4. Kaaliumpermanganaat (põletuste puhul).
2. Boorhappe lahus, 2%-line (silma pesemiseks vigastuse korral).	5. Sidemed, steriilsed.
3. Jooditinktuur, 3–5%-line (väikeste haavade desinfitseerimiseks).	6. Streptotsiidsalv (põletuste puhul).
	7. Söögisooda lahus, 3%-line (pesemiseks hapetega põletamise korral).
	8. Vatt, steriliseeritud.
	9. Äädikhappe lahus, 3%-line (pesemiseks leelistega põletamise puhul).

Kasutatud kirjandus

1. В. Н. Верховский, Техника и методика химического эксперимента в школе I. Учпедгиз, 1953.
2. Л. А. Дубынин, Химический кабинет средней школы. Изд. АПН РСФСР, 1955.
3. Л. А. Дубынин, Краткое руководство по методике преподавания химии в седьмом классе. Учпедгиз, 1955.
4. Р. Коржев, Keemia teatmik. Eesti Riiklik Kirjastus, 1963.
5. О снабжении общеобразовательных школ химическими реактивами и лабораторной посудой. «Химия в школе», 1963, № 5.
6. Каталог «Главснабпроса». Учпедгиз, 1959.

Perfoplaad — lihtne seade programmeeritud õpetamiseks*

H. Kosenkrantus ja U. Silmann

4. Perfoplaadi kasutamise võimalusi

Perfoplaadi eelised seniste üldiselt kasutatavate pedagoogiliste menetlustega võrreldes on järgmised:

- a) õpilane saab ülesande lahendamisel viivitamatult andmed tulemuse õigsuse või mitteõigsuse kohta;
- b) järgmise ülesande lahendamist ei saa alustada enne, kui eelmisele on saadud õige vastus;
- c) õpilased võivad ülesandeid lahendada individuaalses tempos, kiiresti edasijõudvatele on võimalik anda uusi ülesandeid ja nõrgemad saavad hargneva programmi alusel täiendavaid ülesandeid, millele vastamine aitab neil jõuda põhiprogrammi ülesannete lahendamiseni.

Muidugi mõista ei ammenda perfoplaad kui üks elementaarsemaid õpetamiseseadmeid kaugeltki kõiki programmeeritud õpetamise võimalusi. Tema omadused on piiratud. Võibolla on perfoplaadi peamiseks puuduseks asjaolu, et tema kasutamisel on tingimata vaja anda valmisvastuseid, mille hulgast õpilasel tuleb valida õige. Ometi saab perfoplaati edukalt kasutada pedagoogilise protsessi mitmes staadiumis, nagu:

1. Uute teadmiste, oskuste ja vilumuste kujundamisel. Teadmisi saab anda nii deduktiivselt kui ka induktiivselt. Et anda kogu tundi perfoplaatide abil, on tarvis ette valmistada mitu seeriat ülesannete lehti. Õpetaja ülesandeks on õpilaste tegevuse juhendamine, plaatide ümberlaadimine ning vastuste kontrollimine ja arvestamine.

2. Teadmiste kordamisel ja lünkade tasandamisel. Kui selgub, et õppematerjalide edasiseks läbivõtmiseks on tarvis meelde tuletada varem õpitut (või esineb mõne õpilase teadmistes lünki), antakse õpilastele lehed ülesannetega, mis tagavad vajalike algoritmide meeldetuletamise.

3. Koduste ülesannete lahendamisel. Eriti siin on perfoplaad edukalt

* Algus «Nõukogude Koolis» nr. 3, 1964.

kasutatav koolide internaatide ja internaatkoolide õppimistundides. Suureks eeliseks on see, et ülesannete lahendamisel on välditud võimalus, kus õpilane lahendab ülesande valesti ja see jääbki valesti lahendatuks.

4. Teadmiste kontrollimisel, kontrollitööde ja tunnikontrolli puhul. Ka siin on perfoplaadi hüveks see, et vastaval tööol on mitte ainult kontrolliv, vaid ka õpetav tähtsus. Ei ole võimalik, et õpilase töösse jääks viga, millest ta saab andmeid alles mõne päeva pärast.

Arvame, et väga sobivaks osutuvad perfoplaadid töölisnoorte ja kaugõppekoolides, kus individualiseeritud õppetöö on õpilaskontingendi teadmiste ja oskuste ebaühtluse tõttu eriti oluline. Liitklassides peaks õpetajal olema perfoplaadist suur abi iseseisva töö organiseerimisel.

5. Metoodilisi probleeme (nõudeid programmidele)

Programmeeritud õpetamiseks on perfoplaati võimalik kasutada mitmete õppeainete, nagu eesti keele, matemaatika, füüsika, keemia, vene keele ja võõrkeelte niisugustes programmilõikudes, kus õppimine tugineb algoritmilisele mõtlemisele. Veidi piiratum on plaadi kasutamine nn. kirjeldavate ainete, nagu ajaloo, geograafia ja bioloogia õpetamisel. Siin saab kasutada peamiselt seadme kontrollivat funktsiooni. Üksikute programmilõikude ja vastavate ülesannete koostamine on jõukohane igale õpetajale, on tarvis ainult mõningaid eelteadmisi. Peab siiski ütlema, et õppematerjali programmeerimine on küllaltki palju aega ja energiat nõudev, seepärast peaks õppeaine pikemaid lõike programmeeritama tsentraliseeritud korras vastavate eriteadlaste juhendamisel ja koolidesse saatetama juba valmisprogrammid paljundatud kujul.

Programmide koostamisel tuleb silmas pidada järgmisi nõudeid:

1. Iga algoritm (reegel, valem, seadus) tuleb läbi töötada sellise arvu ülesannetega, et oleks kindlustatud selle täielik valdamine. Soovitav on, et 20 küsimusega ülesannete lehele vastaks esialgu ainult üks algoritm.

2. Küsimused ühe algoritmi ulatuses olgu esitatud loogilises järjekorras, nii et iga eelmise küsimuse lahendus suunaks õpilast järgmise küsimuse õigele lahendamisele.

3. Küsimuste järjestamine toimugu printsibiil kergemalt raskemale, lihtsamalt keerulisemale. Üleminek ühelt raskusastmelt teisele tuleb hoolikalt läbi töötada. Programmi esialgne rakendamine näitab kohe ära selles esinevad metoodilised vead.

4. Programmi koostamisel tuleb arvestada, kuidas kulgeb õpilase mõttekäik ülesannet lahendades. Valikuks antavate vastuste koostamisel on oluline ette näha tüüpilisi vigu õpilase mõttekäigus. Programm ei tohi olla liiga kerge ega liiga raske.

5. Õpetaja peab programmi koostamisel hoolikalt jälgima, et ühe küsimuse puhul ei esineks kaht võimalikku õiget vastust, sest võttes on igale küsimusele ainult üks õige vastus ette nähtud. Näiteks ei tohi allpool toodud venekeelses eessõnade kasutamise programmi lülitada niisugust lauset: *Сегодня Рейн остался ... бабушки*, sest siin võib kasutada kahte genitiivi eessõna *у* ja *без*, ning mõlemad on õiged.

6. Mõned näidisprogrammid

Esitame nüüd mõned näidisprogrammid, mis valmisid Tartus toimunud seminari käigus. Nende autoriteks on TRÜ õppejõud V. Kraav (füüsika), Tartu 7. keskkooli õpetaja M. Kosenkranjus (vene keel), Tartu 7. keskkooli õpetaja H. Kull (matemaatika), TRÜ õppejõud K. Toim (eesti keel). Igas programmis on antud ülesanded ja kood. Võti on kõigil näidisprogrammidel ühine:

6, 2, 4, 6, 3, 2, 2, 4, 5, 3, 5, 3, 5, 2, 5, 2, 1, 4, 1, 6.

(Toodud numbrid tähistavad horisontaalridades paiknevaid õigeid vastuseid küsimuste järjekorras.)

Programm nr. 1 (füüsika, 10. klassile).

Leidke alljärgnevate vooluahelate kogutakistused.

Kõik üksikud takistused on antud oomides (koodiks on võimalike vastuste järjekord).

$\frac{1}{8}$ $\frac{4}{3}$ $\frac{3}{4}$ 8 2 6	380 280 $\frac{17}{260}$ $\frac{290}{17}$ 70 4×280	$\frac{1}{2}$ 4 8 2 $2 \frac{1}{4}$ 16	$2 \frac{1}{2}$ $5 \frac{1}{2}$ $4 \frac{2}{3}$ 12 $\frac{11}{12}$ $\frac{14}{17}$
$30 \frac{1}{20}$ 150 15 60 35 $\frac{60}{7}$	$\frac{7}{8}$ $\frac{4}{9}$ $9 \frac{1}{3}$ $8 \frac{3}{4}$ 20 $\frac{5}{20}$	6 3 $2 \frac{1}{4}$ $2 \frac{1}{2}$ $\frac{4}{3}$ 8	600 $133 \frac{1}{3}$ $\frac{3}{400}$ 150 $53 \frac{1}{3}$ $66 \frac{2}{3}$
$\frac{12}{13}$ $\frac{13}{12}$ $6 \frac{1}{3}$ $\frac{1}{2}$ 2 9	15 $\frac{3}{10}$ $3 \frac{1}{3}$ $10 \frac{1}{4}$ $5 \frac{1}{10}$ $\frac{59}{27}$	$\frac{4}{3}$ $\frac{5}{4}$ $\frac{1}{3}$ 20 5 $10 \frac{1}{16}$	1 4 2 8 $\frac{13}{15}$ $\frac{11}{4}$
8 $\frac{15}{17}$ $\frac{17}{13}$ $\frac{8}{7}$ $\frac{7}{3}$ 4	$\frac{3}{20}$ $\frac{20}{3}$ $\frac{73}{13}$ $\frac{20}{10}$ 30 $10 \frac{1}{20}$	$\frac{11}{32}$ $\frac{12}{22}$ $\frac{22}{12}$ 7,5 7,45 6	4 2,2 6 13 $\frac{13}{14}$ $\frac{9}{3}$
1 $\frac{13}{6}$ $\frac{6}{13}$ $\frac{1}{2}$ 2 $5 \frac{6}{11}$	30 $\frac{280}{3}$ $\frac{180}{7}$ 20 280 70	30 $\frac{560}{11}$ $\frac{400}{9}$ $\frac{800}{13}$ 220 120	5 1,8 2,5 10 2,2 2,5

Programm nr. 2 (vene keel, 5. klassile).

Leidke sobiv eessõna.

Kood у — I
из — II
с — III

от — IV
без — V
до — VI

1. Читайте ... конца. (lõpuni)
2. Ученик пришел ... библиотеки.
3. ... Тарту до Таллина 200 километров.
4. ... колхоза 5 километров.
5. Ваза упала ... окна.
6. Бабушка приехала ... города.
7. Возьми карандаш ... портфеля.
8. Маре испугалась и отбежала ... собаки.
9. Он получил письмо ... адреса.
10. Лист упал ... дерева. (puult)
11. Мальчик написал слово ... ошибки.

12. Дежурный стирает ... доски.
13. На урок нельзя приходить ... дневника.
14. Арно пришел ... школы.
15. Он пришел ... портфеля.
16. Птица вылетела ... клетки.
17. ... девочки болит глаз.
18. Я получил письмо ... брата.
19. Ученик стоит ... доски.
20. ... урока осталось 3 минуты.

Programm nr. 3 (matemaatika, 10. klassile).

Lahendage arvutuslükati abil järgmised ülesanded (koodiks on võimalike vastuste järjekord).

	I	II	III	IV	V	VI
1. $\log 2,5$	0,174	1,8	3,98	3,94	0,394	0,398
2. $\log 7$	0,51	0,845	5,2	5,05	0,502	1,845
3. $\log 64,3$	0,443	0,439	8,08	1,808	2,445	1,804
4. $\log 0,833$	9,21	0,921	1,681	1,685	1,608	1,921
5. $\log 7438$	4,715	3,559	3,872	5,54	4,872	3,511
6. $\sqrt{7}$	0,49	2,65	2,62	2,12	3,35	0,423
7. $\sqrt{22,5}$	4,51	4,74	1,51	14,3	1,46	4,62
8. $\sqrt{678}$	2,61	8,24	82,4	26,1	8,0	40,6
9. $\sqrt{0,8}$	0,0894	0,283	2,815	0,2815	0,894	0,452
10. $\sqrt{3460}$	58,3	583	58,8	17,46	18,6	27,0
11. $2,8^2$	8,13	8,35	7,82	16,7	7,84	5,30
12. $4,75^2$	20,25	21,8	22,6	21,4	16,6	16,3
13. $12,3^2$	124	104,5	102,5	148	151	150,5
14. $38,6^2$	1045	1490	1445	955	905	1450
15. $0,683^2$	0,0466	4,066	4,66	0,406	0,466	2,62
16. $7,21 \times 5,2$	36,4	37,5	37,0	36,6	10,39	13,9
17. $2,69 \times 2,6$	7,0	5,53	5,053	20,6	5,042	8,50
18. $1,17 \times 5,68$	6,06	5,76	5,86	6,64	6,31	6,03
19. $10,2 \times 4,75$	48,5	47,7	57,0	56,9	49,6	40,95
20. $22,3 \times 3,15$	70,02	72,0	71,0	66,8	63,8	70,2

Programm nr. 4 (eesti keel, 8. klassile).

Sõnaliikide määramine.

Määrake allakriipsutatud sõnade liik.

Kood:

nimisõna — I
omadussõna — II
asesõna — III

iseseisev määrsõna — IV
abimäärsõna — V
kaassõna — VI

1) meie poole	11) tuli meelde
2) hiline aeg	12) kumbki poiss
3) laulis õhtuti	13) ette aimates
4) kukkus puu otsast	14) metsalage maastik
5) niisugune juhtum	15) maha kirjutama
6) ilm oli jahe	16) veerikas jõgi
7) tõsiselt inimeselt	17) jooksu kiirus
8) kirjutas hooletult	18) paat oli kummuli
9) poiss läks ära	19) palitu krae
10) võttis endale	20) ühe kuu jooksul

7. Lõppmärkusi

Perfoplaati ei tule muidugi kasutada kõikides õppeainetes ja kõikides tundides. Tema peamiseks ülesandeks on mitmekesisendada pedagoogilist protsessi ning tutvustada õpetajaid ja õpilasi programmeeritud õpetamise põhialustega. Senised kogemused perfoplaadi kasutamisest on positiivsed. Toome ära kahe õpetaja seisukohad:

«Kasutasin perfoplaati 10. klassis arvutuslükati õpetamisel. Edukatele õpilastele meeldis selline tööviis väga ja nad palusid, et ma tingimata veel sellist tööd teeksin, kui me lükatit rohkem oleme õppinud. Nõrkadele õpilastele aga ei meeldinud sugugi, sest nüüd nad nägid otsekohe ka ise, kuivõrd halvasti nad oskavad» (H. Kull, Tartu 2. keskkooli matemaatikaõpetaja).

«Töö andis ülevaate 5. klassi õpilaste vene keele genitiivi nõudvate eessõnade omandamise tasemest. Mitmete õpilaste juures ilmnes puudujääke. Üldiselt said poisid ülesannetega kiiremini ja paremini hakkama, kuna tütarlastel võttis esimesel korral perfoplaadi kasutamise tehnikaga tutvumine rohkem aega. Kokkuvõtteks võib öelda, et perfoplaadi kasutamine lastele meeldis» (M. Kosenkranius, Tartu 7. keskkooli vene keele õpetaja).

Tahaksime loota, et perfoplaat täidab oma peamise ülesande: aitab pedagoogidel valmistuda laialdaseks programmeeritud õpetamiseks programmeeritud õpikute ja keerukamate õpetamismasinat rakendamise teel.

KLASSIKAST JA TÄNAPÄEVAST

(Mõtteid seoses Juhan Liivi 100. sünni-aastapäevaga)

L. TIITSMANN

Sada aastat on ühel hoobil nii pikk kui ka lühike aeg. Kõik oleneb vaatenurgast. Ajaloo seisukohalt on sada aastat üsna tühine ajavahemik. Ometi võib selle aja jooksul paljugi toimuda nii üksikisiku elus kui ka kogu maailma ajaloos.

30. aprillil sada aastat tagasi sündis Juhan Liiv. Pole vajadust pikemalt peatuda Liivi elukäigul, see on juba nii üldtuntud ja uusi üksikasju seni teadaolevaile pole lisada. Ent Juhan Liivi tähtpäev viis mõtteid kirjandusklassikale ja kirjandusele üldse, mille

Läheme tagasi juubilari juurde. Juhan Liivi luule on niivõrd emotsionaalne, nii lihtne ja siiras, et siin peab tunnis kõlama jääma just luuletaja sõna. Ei suuda kuidagi uskuda, et õpilased oleksid paadunud indiviidid, keda jätab külmaks kas või seesama ahastav karje ärapiinatud luuletaja huultelt:

«Andke vaesel' eksijale varju,
ande andeks nõdrameelsele,
kellel paremat ei olnud teha —
vaeva teistel', häbi endale.»

Pole vaja otsida Liivi luuletuste seast elamuslikke ja meeldejäävaid — selliseid on tal nii palju, et raske oleks neid mitte märgata. Mõnedes luuletustes jutustab ta oma lihtsal, kujundrikkal viisil eluraskustest ja -vaevadest, millega tal juba noorusest peale on tulnud kokku puutuda. Tema saatus ja laulud on kirglik süüdistus tollaegse ühiskondliku korra pihta. Ka meil tuleb veel paljudegi vanast ühiskondlikust korrast, selle võltsmoraalist pärinevate igandite vastu võitlust pidada. Et aga võidelda, on vaja vaenlast tunda.

Kuidas on siis lood õpilaste huviga kirjanduse vastu? Et viimasel ajal on üsna rohkesti hakatud kasutama teste ja mitmesuguseid kirjalikke küsitlusi, siis katsetasime ka seda vormi, et kuulda õpilastelt endilt, mis neid huvitab, mis mitte.

Oletades, et anonüümselt avaldab enam-vähem igaüks oma mõtteid julgemini, esitasime Tallinna 7. keskkooli 9., 10. ja 11. klassile mõned päris lihtsad küsimused.

Küsimused 9. klassile olid järgmised:

1. Kuidas teile meeldivad L. Koidula luuletused? Nimetage neid. Miks need teile meeldivad või ei meeldi?

2. Kas loete meelsasti «Kalevipoega»? Kuidas te hindate eepost?

3. Kas loete palju? Mida loete praegu või lugesite hiljuti? Kas meeldis? Miks?

28 õpilasest häiris ainult üht Koi-

dula vananenud sõnastus. Ja temagi vastas, et armastab sellest hoolimata Koidula luulet.

«Kalevipoja» puhul oli pilt teistsugune. Kõik õpilased rõhutasid, et «Kalevipoja» on väga suur väärtus, kuid samas enamasti ka tunnistasid, et loevad eepost ainult siis, kui just lugema peab. 15 ei armasta seda lugeda, 13 loeb meelsasti. Nii lugemist kui ka mittelugemist põhjendatakse mitmeti. Eriti tabavalt ütleb üks mittelugeja: ««Kalevipoega» lugeda võib, kuid tema lugemine on kaunis tülikas, sest «Kalevipoja» keel on väga arhailine.»

Viimasele küsimusele anti ka küllaltki rõõmustavaid vastuseid. Rõõmustavaid eriti sellepärast, et üldiselt loetakse üsna palju, kuigi me sageli kurdame, et õpilastele ei jää lugemiseks aega. Nagu näha, jääb siiski. Kuid mis peaasi: tuntakse huvi lugemise vastu. Sellest, mida õpilased loevad, tuli päris kirju pilt. Harilikult on tegemist heade raamatutega, iseasi on see, kas need kõik on just eakohased. 9. klassile käivad esialgu muidugi üle jõu nii «Forsyte'ide saaga» kui ka Balzaci teosed, ent siin pole vist põhjust ka eriti muret tunda, sest kes meist poleks noorena lugenud kenakese hulga selliseid raamatuid, mille sügavustesse küll ei suutnud tungida, kuid ometi ei loetud neid ka päris kasutult. Suhteliselt palju loetakse noorsookirjandust ja see on muidugi omal kohal.

10. klassile esitatud küsimused:

1. Nimetage L. Tolstoi teoseid. Kas need meeldivad teile? Põhjendage, miks need teid huvitavad või ei huvita.

2. Kuidas hindate Juhan Liivi loomingu? Nimetage tema luuletusi ja proosapalu. Põhjendage oma arvamust.

3. Kuidas suhtute E. Vilde loomingu? Milliseid teoseid olete lugenud? Kuidas need meeldivad? Miks?

Küsimustele vastas 50 õpilast. L. Tolstoi kohta oli hinnang absoluut-

selt üksmeelne: väga hea! Põhjendati muidugi mitmeti, üks naiivsemalt, teine arukamalt, aga igalüks oskas siiski märgata L. Tolstoi loomingu positiivseid jooni.

Ka Juhan Liivi puhul oli pilt ühtlane: 46 õpilast armastab teda väga, 2 õpilast jääb kahtlevale seisukohale, sest on vähe lugenud, 1 noor ütleb, et meeldib, kuid mitte eriti (ei põhjenda oma arvamust), ja ainult 1 õpilane 50-st kirjutab nii:

«Mulle ei meeldi eesti luuletajate looming (1900—1940). Miks Liiv ei meeldi? Sellepärast, et probleeme, mida ta kirjeldab, ei eksisteeri meie jaoks ja nii jätavad Liivi luuletused mind külmaks.»

Muide, ei ole vabest ülearune märkida, et üks kahest «kahtlejast» ütleb vastuste lõpus järgmist: «Kaks juttu kirjutasin ka ise, kuid kuskil ei avaldatud ega kiidetud, kuigi olid väga, väga head! Aga head raamatut mõistetakse vähel!»

E. Vilde puhul on vastustes märgata juba teist tendentsi. 37 õpilast hindab Vilde teoseid kõrgelt, 11 õpilast aga

kirjutab, et ei meeldi. Kaks õpilast hindab Vilde loomingut küll kõrgelt, kuid ise lugeda ei taha! Kui tuletada meelde kõnesolnud tundi Vilde näitekirjandusest, siis pole vastuses midagi imestamisväärset.

Küsimused 11. klassile:

1. Milliseid A. H. Tammsaare teoseid olete lugenud? Kuidas hindate neid?

2. Kas loete huviga klassikalist kirjandust? Millist eesti klassikut hindate kõige rohkem?

4. Kas loete palju tänapäeva käsitlevaid teoseid?

4. Millist raamatut loete praegu või lugesite hiljuti? Kuidas hindate seda?

Tammsaare kohta oli hinnang jällegi üksmeelne: väga hea. 50 vastajast luges peaaegu 100% meelsasti klassikalist kirjandust (täpsemalt öeldes vastas 2 õpilast, et hindab, ent lugemiseks jääb vähe aega). Kõige rohkem häält eesti klassikutest anti Tammsaarele — 35. Järgnes Vilde — 14. Mõned nimetasid mitut kirjanikku. Nii anti peale Tammsaare ja Vilde Liivile

Valga koolide pioneerid on külas Valga 1. lasteaias.

7 häält, Kreutzwaldile, Koidulale, Bornhöhele, Kitzbergile ja Tuglasele igapähele 1 hääl.

Tänapäeva kirjanikest on eriti armastatud Juhan Smuul. Tema «Jäist raamatut» ja «Jaapani meri, detsember» loetakse palju, samuti luuletusi. Ometi toogem siin ära ka mõned kriitilised märkused tänapäeva kirjanduse kohta.

«Kirjanikud tahavad oma teostes suuremalt jaolt tingimata teha kedagi eriliseks «kangelaseks» ja see ei kuku tõetruult välja,» vastab üks noor lugeja.

Teine arvab: «Tänapäeva käsitlevad teosed mind sageli ei köida, sest nende autorid on pahatihti nõrgad ega pääse klassika kõrvale.»

Kolmas lisab: «... mõned aga peavad sõnademängu kulunud tõdede imber.»

Kuigi keskkooliõpilased ei ulatu nägema kirjandusteoses kõike head ja halba ega oska teost täiel määral analüüsida, kuigi nende hinnanguks on sageli ainult «hea», «halb», «huvitav» või «igav», tuleb tänapäeva kirjanduse kohta öeldud sõnad nii mõnelgi puhul õigeks kiita, sest tõetera neis ju on.

Muidugi ei ole õpilaste «meeldib — ei meeldi» ainukeseks ega kõige tähtsamaks kriteeriumiks programmi koostamisel. Aga mõnevõrra peab seda ikkagi arvestama, sest mida siis õieti tähendavad «meeldib» ja «ei meeldi»? Tihti võiks neid asendada sõnadega «mõistan» ja «ei mõista». Ka see pole ainuõige. Põhjus võib peituda paljuski, ja kahtlemata on väga tähtis osa sellel, kuidas üht või teist kirjanikku on klassis käsitletud, kuidas õpetaja oskas teost õpilastele lähedale tuua. Kui õpilased satuvad nooremas astmes halva ja andetu õpetaja meelevalda, siis rikub see vähemalt poole klassi teadmised kirjandusest, hävitab huvi kirjanduse vastu ja muudab noore elu seega võrratult vaesemaks.

Küsitlesime ainult ühe kooli õpilasi, seepärast ei või saanud andmete põhjal teha üldistust. Pealegi on nimeta-

tud koolis mitu kirjandusõpetajat ja nende töö kannab ka erinevalt vilja.

Järgnevalt puudutaksin lühidalt kirjandusprogrammide sisu. Klassikalisel kirjandusel on endastmõistetavalt suur väärtus noorte õpetamise ja kasvatamise seisukohalt, aga tänapäevale on klassika kõrval praeguses kirjandusprogrammis siiski liiga vähe ruumi. Kaasaja tähtsaimad probleemid ei jõua peaaegu üldse õpilasteni. Programmi koostamisel oleks nagu jäädud lootma sellele, et õpilased peavad iseseisvalt ja väljaspool programmi kaasajaga sammu ja loevad ilmutat uutiskirjandust igapähe omaette. Muidugi on kirjandusõpetaja ülesandeks tutvustada õpilastele uutiskirjandust, kuid üks asi on õppimine ja teine asi tutvustamine. Kui kaasaege eesti kirjandusega tutvutakse põhiliselt alles 11. klassis, siis jäävad eelmiste klasside õpilased siin päris vaeslaste ossa. 5.—8. klassides on veelgi ette nähtud mõned enam-vähem kaasaege palad, kuid 9. ja 10. klassis? Elu läheb iga päev edasi, kirjandus koos temaga. Kerkivad esile üha uued ja uued probleemid, vaatluse alla tulevad järjest uued küsimused, kuid midagi neist ei kajastu klassis, kirjandustunnis. Samal ajal õpib 9. klass 14 tunni jooksul rahvaluulet, 4 tunni jooksul kõneldakse esimestest sammudest eesti trükisõnalises kirjanduses, Kreutzwaldist ja «Kalevipojast» 15 tundi jne. Kui uuesti tagasi tulla uutiskirjanduse programmivälise tutvustamise juurde õpetaja poolt, peab kahjuks tunnistama, et vaevalt on selles osas midagi head märkida. Programmi ulatus ei võimaldagi midagi erilist ära teha, s. t. mõeldud on võimalust, et õpetaja leiab tunnis mahti uutest raamatutest rääkida. Ka klassivälise töö jätab siin palju soovida. Tuleks arutusele võtta, kuid võrd kirjandusringid — siiani põhiline klassivälise tegevuse vorm kirjanduse alal — ennast tänapäeval üldse õigustavad. Paljudes koolides on need ringid olemas lihtsalt sellepärast, et nad peavad olema ja

nomenklatuurseit ongi, kuid töö nendes on igav ja halb ega meelita kedagi osa võtma, sest õpilane peab ringitööks ikkagi oma vaba aega kasutama ja tal on kahju, kui see kulub igava, koormava kohustusena tunduva tegevuse peale. Ei tahaks siin anda absoluutset üldistust, sest leidub ikkagi koole, kus klassiväline töö kirjanduse alal on hästi organiseeritud, kuid peab kordama, et selliseid koole LEIDUB. Kahtlemata võib öelda, et suurem osa kirjandusringidest ei tegutse huvitavalt ja kaasakiskuvalt.

On aeg käesolevas kirjutises antud mõtteniite koomale tõmmata. Kaas-aegses keskkoolis, kus on püüdeks välja saata mitmekülgseid ja eluks igati ettevalmistatud noori, peab ka kirjandusprogramm olema valitud nii, et ta ennast kõigiti õigustaks. Kirjandus õppeainena ei tohiks olla nii-võrd kronoloogiline ülevaade ajajärku-

dest, mida illustreeritakse näidetega kirjandusteostest, vaid see peaks andma kõrvuti klassikaga ja mõõdukalt ka rahvaloominguga ajakohase, tänapäeva eluga kaasas käiva ülevaate kirjandusest ja kirjanduse põhiküsimustest kaasajal nii meil kui ka venenasvabariikides.

Niisiis: 30. aprillil tähistame Juhan Liivi 100. sünni-aastapäeva. Kas leidub õpetajaid, kes sellel päeval Juhan Liivist midagi ei räägi («programm on ju nii tihedalt täis surutud!»)? Loodame, et ei leidu! Ja loodame, et nümineviku kui tänapäeva suurte meistrite loomingu poole pöördutakse mitte ainult tähtpäevadel, vaid et nad saadaksid meid alati, õpetaksid meid õigesti elu mõistma ja väärtusi hindama, juhiksid hea poole, innustaksid võitlema halva ja ebaõiglase vastu ja oleksid meile kõigile headeks sõpradeks.

XIX sajandi II poole vene kunsti käsitlemisest keskkooli 10. klassis*

V. AAVIKSOO,
kunstiajaloolane, Pärnu 1. keskkooli õpetaja

III. Ilja Repini looming

Küsimused mõtlemiseks ja arutamiseks:

1. Miks muutusid Repini maalid «Burlakid Volgal» ja «Ristikäik Kurski kuberman-gus» väljakutseks kehtivale korrale?
2. Millistes Repini töedes kajastub revolutsiooniline võitlus? Iseloomustage nende põhjal XIX sajandi 70-ndate aastate revolutsionääre!
3. Milliseid elamusi ja mõtteid äratav meis Repini maal «Zaporoožlased»?
4. Mis muudab eriti hinnatavaks Repini portreekunsti?

XIX sajandi II poole kõige väljapaistvamad kunstnikud-realistid, kellede looming oli väärtuslikuks täienduseks kogu inimkonna kultuuri varasalve, olid Ilja Repin ja Vassili Surikov.

Ilja Repin oli andekas ja ühtlasi tohutu töövõimega kunstnik, kelle puhul otse üliatub võimete mitmekesisus: ta on žanrimaalija, portretist, monumentaalsete ajalooliste maalide looja ja kaasaja erutavate revolutsiooniliste sündmuste kajastaja kunstis. Tema

* Algus «Nõukogude Koolis» nr. 2, 1964.

saavutused on silmapaistvad igal nimetatud alal. Ta nagu võtaks kokku kõik selle väärtusliku, mis oli loodud realistliku maali alal enne teda. Ta tõstab selle uuele astmele. Ta annab sünteesi.

Kunstide Akadeemia andis Repinile hea joonistusoskuse ja õpetas teda looma suuri temaatilisi maale. Oma tõeliseks õpetajaks pidas Repin aga I. Kramskoid, kes õpetas teda nägema tegelikku elu, kes andis ideelise suuna.

Repini andekus ilmnis juba tema esimeses suures töös «**Jairuse tütre ülesäratamine**», mille ta maalís Akadeemia lõpetamisel. Kunstnik ise märkis, et tal ei tahtnud maal kuidagi edeneda, kuid siis meenunud talle oma õe hiljutine surm — ja traditsiooniline evangeeliumisüžee täitus äkki elava, reaalse sisuga. Maalis on midagi rembrantlikku: emotsionaalne koloriit ja valgustus aitavad kaasa kujutatavate psühholoogilisele avamisele. Repin on omandanud mineviku kunsti parimad traditsioonid. Kuid eelkõige on ta siiski XIX sajandi II poole realist: ta lähtub elust.

«**Burlakid Volgal**» oli esimene Repini teos, mis heitis väljakutse kehtivale korrale. Maal on lihtne ja väljendusrikas: kõik, mis võiks vaataja tähelepanu aeglaselt liikuvate burlakkide aheliku raskelt rütmilt kõrvale juhtida, on kõrvaldatud. Tabav on burlakkide karakteriseerimine nende töösesuhtumise kaudu. Tunnetame neid kui ühtset tervikut, ja ometi on selles reljeefselt välja toodud iga figuur, iga karakter. Grupi võimas siluett heleda maastiku taustal loob mulje monumentaalsusest, eepilisusest. Repini maal meenutab Nekrassovi kuulsaid stroofe «Mõtisklustest paraadtrepí juures»:

«Mine Volgale: oigeid siis kuuled,	Volga! Volga! Su suurvete laine
aga kellele kuuluvad need?	nõnda kõrgele tõusta ei saa
Laulu asemel ägavad huuled, —	kui me rahva kurbuse paine,
käivad burlakid kõieveoteed...	mille all ägab kogu me maa.»

Burlakid ei tekita aga ainult kaastunnet: me tajume nendes peituvat jõudu, mis võidab looduse stiihia ja mis võiks tulevikus võita ka sotsiaalse ülekohtu.

«**Ristikäigus Kurski kubermangus**» on Repin pannud tohutu laviinina liikuma kogu reformijärgse Venemaa kõigis selle sotsiaalseis ja moraalseis vastuoludes. Maal taunib sotsiaalset ebaõiglust ja kiriku silmakirjalikkust, mis kaitseb oma autoriteediga kehtivat korda.

Maalides «**Ei oodatud**», «**Pihist keeldumine**» ja «**Propagandisti arreteerimine**» põimub rahva teemaga revolutsioonilise võitluse teema. Eriti mõjuv on «**Ei oodatud**», millel kunstnik kujutab revolutsionääri-narodniku ootamatut tagasipöördumist asumiselt oma perekonda. Suure meisterlikkusega on kujutatud kõige komplitseeritumaid hingeliigutusi jällenägemise esimestel silmapilkudel. Eriti väljendusrikas on ema kuju. Tunnetame selle perekonna läbielamuste raskust minevikus ja võime ette kujutada tema teed ka tulevikus. Kojupöörduv revolutsionäär on vananenud, palju kannatanud, kuid see pole murdnud tema vaimset jõudu. Võitlus jätkub.

Idee on avatud tohutu tunnetusjõuga: koos kojusaabunuga tungib tuppa hele soe päikesevalgus, mis muudab kõik ootamatult pidulikuks, optimistlikuks.

«**Pihist keeldumises**» näeme ideelist kahevõitlust ristiga surmamõistetü kongi tulnud vaimuliku ja revolutsionääri-narodniku vahel, mis lõpeb viimase võiduga. Repin asetab heledasse valgusse tema tahtekindla, targa näo täis julgust ja selgust. Papi tüme figuur jääb varju, taandub.

«**Rahvatahtelaste**» hukkamise mõju all maalís Repin ka «**Ivan Groznõi ja tema poja Ivaní**», mis kujutab üht traagilisemat sündmust isevalitsuse ajaloos. Missuguse meisterlikkuse ja kunstnikutemperamendiga kujutab Repin äkilise vihahoo momentaanset asendumist surmahirmu ja õudusega, mille toob kaasa teadlikukssaamine oma teost. Aine traagilisust rõhutavad sünged punased toonid, valguse ja varju ärevusttekitavad kontrastid. Kaasaegsed mõistsid seda maali kui kirglikku protesti isevalitsuse despotismi vastu. Valitsus omalt poolt laskis maali viivitamatult näituselt kõrvaldada ning keelas selle näitamise ka tulevikus.

Võitmatut optimismi ja huumorit õhkub Repini «Zaporožlastest» — maalist, mida on iseloomustatud kui inimnaeru mitmepalgelisuse sünteesi. Millist on tingitud selle lõuendi ootamatu elurõõm? See on vabadustarmastavate inimeste võitev naer. Kasakad kirjutavad vastust Türgi sultanile, kes tegi neile ettepaneku alistuda tema võimule. Vastust kirjutatakse koos ja igaüks püüab seda «diplomaatilist nooti» omalt poolt mõne tabava sõnaga võrtsitada. Kirjutaja paneb peenelt muiates kõik kirja. Repin meenutas hiljem ise, et isegi maaliga üksinda ateljees viibides ümbritses teda nende nakatav lärmikas lõbusus. Ta armastas neid, nagu inimene võib armastada vaba ja täisverelist elu.

Repin oskas suurepäraselt esile tuua kujutatavate individuaalseid jooni, unustamata seejuures nende sotsiaalset karakteristikat. See avaldub eredalt ka tema portreekunstis. Ta portreerib kuulsaid kaasaegseid, nagu Tolstoid, Stassovit, Mussorgskit jt. Eriti elamuslik on **Mussorgski portree**. Kunstnik maalib teda paar päeva enne portreeritava surma. Repin näeb tema allakäinud, füüsiliselt ja vaimselt laostunud alkohooliku-välimust, kuid ka sellest oskab ta leida Mussorgski-helilooja. Millises kontrastis kogu muuga on kujutatud silmad — heledad, hingestatud, tabatud loomingulise mõtte tärkamise momendil!

Omapäraseks portreeks on Repini «**Protodiakon**». See meenutab teostuselt Rembrandti ja teisi suuri portreemaali meistreid. Kuldpruunikas värvigamma, kuldne valgus, mis tõstab esile portreeritava näo ja käed. Viimased on antud punakates mahlakates toonides, Meisterlik teostus ja meisterlik karakteriseerimine! Protodiakonis näeme vaimulikkonna tüüpilist esindajat. Temas pakitseb toores jõud. Teost peeti omal ajal õigusega religiooside tundeid solvavaks.

Tõetruudus ja vahenditus iseloomustab ka Repini gigantset grupiportreed «**Riiginõukogu istung**». Eriti huvipakkuvad on ettevalmistavad visandid, mis annavad tõetruu ning halastamatu hinnangu tsaariametnikele ja igasugustele aukandjatele.

Repini teoste mõju kaasaegsetele oli suur. Nii kirjutas F. Dostojevski oma «Kirjaniku päevikus» «Burlakkide» mõjul: «... Ei saa jätta mõtlemata, et oled võlglane, tõeline võlglane rahva ees...». V. Stassov kirjutas Repinist: «Repin on realist nagu Gogolgi, ja samavõrd kui toogi, sügavalt rahvuslik. Julgusega, millele meil ei leidu eeskujut, ta... sukeldus pea ees rahva ellu, rahva huvide, rahva tõelisuse ängistavasse sügavusse.» Stassov iseloomustas Repinit kui võimsat kunstnikku ja mõtlejat, kes valdab oma kunstivahendeid niisuguse jõu, ilu ja täiuslikkusega nagu vaevalt keegi teine vene kunstnikest.

Repini teosed võluvad ka kaasaegset vaatajat oma võimsa realismiga, ideelise rikkusega ja kõrge professionaalsusega. Nagu sünteesides kõike paremat, mida olid loonud tema eelkäijad realistid, viis ta nn. peredvižnikute kunsti kõrgemale tasemele.

IV. Vassili Surikovi ajaloolised maalid

Küsimused mõtlemiseks ja arutamiseks:

1. Millisest ajalookäsitusest lähtus oma loomingus V. Surikov? Mis muudab tema tööd meile eriti väärtuslikeks?

2. Kuidas mõtestab Surikov vana ja uue võitlust «Streletside hukkamise hommikus»?

3. Milliseid mõtteid äratav meil «Bojaarinna Morozova»? Mida on kunstnik tahtnud selle maaliga öelda? Milliste kunstiliste vahenditega ta seda teeb?

4. Andke maali «Menšikov Berjzovis» ajalooline taust ja psühholoogiline analüüs!

5. Milliseid ajaloolisi sündmusi ja kujusid on Surikov oma loominguga veel jäädvustanud?

Repin kõrval seisab samaväärsena teine suurkuju XIX saj. II poole kunstis — **Vassili Surikov**. Ta on avaraid ajaloolisi probleeme püstitavate sügavasisuliste maalide

loojaks. Nendes jutustab ta ajaloo tõelistest kangelastest — rahvahulkadest, nende tunnetest ja võitlusest. «Ma ei saa aru üksikute ajalooliste isikute tegutsemisest ilma rahvata, ilma massita,» märkis ta ise. Surikov esitabki oma maalides sündmusi, milles eriti reljeefselt väljendub ajaloo tõelise looja — rahva osa.

Kunstnikku iseloomustab tohutu töövõime. Ta kulutab aastaid vajaliku materjali otsinguil, maalib natuuri järgi etüüde, töötab pingeliselt sobiva kompositsiooni leidmiseks.

Progressiivse üldsuse tähelepanu koondub Surikovile juba maali «**Streletside hukkamise hommik**» puhul. Maalis, mille aineks on Peeter I valitsemisaja algul toimunud mässu mahasurumine, on näidatud vana ja uue traagilist võitlust. Kannatustes sündis uus Venemaa. Streletse on kujutatud hukkamiseelsetel minutitel, mil sisemine pinge on tõusnud äärmise piirini, mil kõige eredamalt avalduvad kontrastsed karakterid. Ühed keskendavad kogu oma vaimse jõu selleks, et surra väärikalt, teised on vajunud raskesse surmaeelsesesse mõtisklusesse. Surikovil ei alanda kannatused inimesi, nendes vaid avaldub igapäevase kõige iseloomulikum: viha, tahe jätkata võitlust, ränkraske mõtiskelu. Üle kogu lõuendi ristuvad nagu kahevõitluses punase habemega streletsi ja Peetri pilgud, need vastandavad ning ühtlasi seovad maali mõlemat osa — streletse ning Peetrit oma kaaskondlastega. Maal paneb mõtlema mitte üksnes vana ja uue traagilise võitluse üle, ta näitab inimese jõudu, meelekindlust, ta paneb meid tahes-tahtmata kaasa tundma naise nii erinevalt läbituntud ja väljendatud murele.

Maal on täis erutavaid, sügavat inimlikku kannatust väljendavaid stseene. Otse rembrantliku jõuga on kujutatud ühe streletsi vana ema, kelle mure on otsekui kivistunud, tumm meeleheide on haaranud kustunud küünlaga naise; liigutav on punase rätiga tüdrukukene, kelle silmis peegeldub tema esimene lapse mure. Samas näeme noort naist, kes nagu ikka veel ei suuda tajuda toimuva kogu õudset paratamatust. Vana strelets lohutab oma lapsi. Kui väljendusrikkad on tema ja ta tütre käed! Maali silmitse des avastad üha uusi tundevarjundeid. Kõigest lööb ent läbi karm paratamatus.

Surikov mõistis Peeter I ajaloolist osa, tema reformide progressiivset iseloomu. Kuid need reformid kutsusid esile ka sotsiaalse rõhumise tugevnemise, milles seisnebki selle epohhi peamine traagiline vastuolu — seesama, mis väljendus streletside mässus. Me loeme A. Tolstoi «Peeter I»-st: «Kogu talve läbi jätkusid piinamised ja hukkamised. Vastuseks plahvatasid mässud Arhangelskis, Astrahanis, Donil ja Aasovis. Täitusid piinakambrid ja tuisk kõigutas uusi tuhandeid laipu Moskva müüridel. Kogu maa oli õudusest haaratud. Vana puged pimedaisse nurkadesse peitu. Lõppes bütsantsiline Venemaa. Paastukuu tuules viirastusid Balti mere rannikute taga kaubalaevade kangastused.»

V. Surikovi teine suur maal «**Bojaarinna Morozova**» ülistab inimese ideelist kindlust, tema vaimset jõudu. See väljendub ahelates ülekuulamisele veetava Morozova kujus. Temas on kindlust ja veendumust, mis suudab innustada ka rahvast. Morozova jätab rahvaga jumalaga: suurem osa tunneb talle kaasa, mõned on väenulikud; on ka ükskõikseid ja lihtsalt uudishimulikke. Vaataja tunneb ennast toimuva elava tunnistajana. Kõik maalil elab, liigub. Kaunid on värvid: nüansirikas taevaskõht ja lumi, eredad rõivad, kõige selle vastuhelgid nägudel.

Miks tunneb kunstnik sümpaatiat Morozova ja «vanausuliste» vastu? Oma veendumustes kindel võitleja, kes eelistab väärikat surma alandavale elule, on muidugi kaunis, kuid asi ei seisa ainult selles. «Vanausulised» väljendasid ebateadlikult rahvahulkade protesti suureneva sotsiaalse rõhumise vastu. Selles protestis näeb kunstnik rahva moraalset ilu.

Ajaloolise ja ühtlasi psühholoogilise maali šedöövreid on «**Menšikov Berjzovis**». Kauge Siber. Talv. Härmatanud palkseintega kitsas tare. Laua ümber inimrühm. Vaataja tunnetab, et nendega on juhtunud midagi traagilist, et nad ei kuulu õigupoolest sellesse primitiivsesse tarre. Inimeste ja ümbruse vahel valitseb terav kontrast.

Peeter I lähim sõber ja pärastine faktiline riigivalitseja Menšikov on võitluses võimu

pärast alla jäänud. Ta on koos perekonnaga saadetud asumisele kaugesse Siberisse. Tema võimas kogu on nagu vägisi surutud siia kitsasse ruumi. Menšikovi karmid juuksed on juba hallisegused, tugevate joontega nägu endiselt võimukas. Hinnalise sõrmusega käsi on tõmbunud rusikasse. Temas on sisemist raevu, kuid samas ka teadlikkust olukorra väljapääsmatusest. Õrnalt nõjatub isa vastu tütar, kaunitar, kelle hingestatud ilule on lähenev surm juba vajutanud oma pitseri. Menšikovi teine tütar, maali helgeim kuju, asetatud heledamasse valgusse, on süvenenud lugemisse. Lapseliku optimismiga püüab ta ka antud olukorras leida midagi ilusat. Menšikovi poeg viibib sügavais mõtteis. Aeg möödub ja sellel ei ole enam olulist tähtsust neile inimestele, keda seob ühine mure, kuid kes ometi on nii ääretult üksikud.

«Jermakis» ehk «Siberi vallutamises» kujutab Suřikov kahe sõjaväe — kasakate ja khaanivägede kokkupõrget. Vastased on antud väärsetena. Iga võitleja on karakteriseeritud, näidatud füüsiliste ja vaimsete jõudude pingutuse momendil, mil inimese omadused ilmnevad eriti teravalt. Rahvas Surikovi lõuendil pole kunagi ilmetu mass.

Surikovi on huvitanud ka suure vene väejuhi Suvorovi ja tema poolt kasvatatud vene soldati kuju. Väejuhi ja soldatite vahelist seost ning viimaste valmisolekut kõigi raskuste ületamiseks näeme maalil, mis kujutab vene vägesid Panixilt laskumisel Suvorovi Alpi sõjaretkel ajal.

Talurahvasõja kuulsa juhi kuju annab Surikov «Stepan Razinis». Razin on vajunud rasketesse mõtetesse. Maal oleks nagu täidetud ärevatest eelaimustest. Mis ootab kasakaid — võit või surm?

Surikov näitas minevikku kõigis konfliktides ja elulises ereduses, ta otsekui lõi selle uuesti. Iga Surikovi pilt on nagu teatud ajajärgu kunstipärane entsüklopeedia, värvikas rahvatüüpide ja karakterite galerii, nagu kirjutab sellest nõukogude kunstnik A. Gerassimov. Ta nägi lihtrahvas tohutut sisemist ilu, vaimset rikkust, sügavat inimlikkust, vabadusearmastust, kangelasmeelt, ennastsalgavat vaprust, truudust oma ideele, oma isamaale.

V. Maastikumaal XIX sajandi II poolel

Küsimused:

1. Mida töid peredviiznikud uut maastikumaali alal?

2. Nimetage XIX saj. II poole väljapaistvamaid maastikumaali meistreid! Kelle maastikud meeldivad teile kõige rohkem? Miks?

Peredviiznikud n.-õ. avastasid kunsti jaoks ka vene maastiku ilu. Klassitsistid pidasid maalimisväärsaks ainult «heroilist» maastikku kaljude, kuristike ja maaliliste puude-saludega. Kõike seda pakkus rohkesti lõunamaine loodus, sealt võetigi motiivid ja need kombineeriti ateljees «ideaalmaastikuks». Lihtsa põhjamaise looduse ilu ei tunnetatud ega peetud kujutamiseväärsaks.

Peredviiznikud avavad täiesti uue lehekülje maastikumaali arengus Venemaal, lähedes Tšernõševski mõttest: «Kas siis selleks, et maastikku esteetiliselt maitseda, peab kujutama seda teatridekoratsioonina või mingi Palermo panorama taolisena, mitte aga tõelise maastikuna jõega, milles on märg vesi, metsaga, mille tammepuud on väga kõvad ning massiivsed...»

XIX saj. II poole maalikunst Venemaal kujunes üllatavalt mitmekesiseks ning rikkaks. Ühed kunstnikud valivad lüürilised motiivid, teisi võlub eepiline, kolmandaid — maastiku dekoratiivsus ja värvirikkus.

Levitani sõnade järgi «lõi vene maastiku» Aleksei Savrassov. Üldist tähelepanu äratas 1871. a. näitusel tema «Künnivaresed on saabunud», mis võlub lüürilisuse, intiimsuse ja emotsionaalsusega. Motiiv on lihtne: vene küla XVII sajandist pärineva

kivikiriku ja majakestega. Esiplaanil raagus kased. Nende okstel äsja saabunud künni-vaarsed. Kuid Savrassov oskab selles lihtsas motiivis tunda ja edasi anda kevade esimeste päevade rõõmutuiget, inimtunnete ühtesulamist loodusega, lahkuva talve nukrust ja saabuva kevade veel arglikku tootust.

Lüürilise maastiku väljapaistvamaks meistriks oli varasurnud kunstnik **F. Vassiljev**. Tema maastikud «**Sula**», «**Märg luht**», «**Küla**», «**Krimmi vaade mägedes**» — on väga lihtsad, samas aga sügavalt poeetilised, väga heas teostuses. Tema teostes tunnetame armastust elu vastu, millesse seguneb nukraid mõtteid. Kõik nendes elab, saab hingetatuts kunstniku enda tunnetest. Vassiljevi tööd annavad vaatajale palju rohkem kui ainult kujutatud motiivi: nad on osa temast endast.

Vene metsade laulikuks on nimetatud **Ivan Šiškin**. Oma loomingus juhindub ta kindlast veendumusest, et loodus on kaunis; kunstnike ülesandeks on seda kaunidust edasi anda. Šiškin armastas loodust ja uuris seda väsimatult. Üheks tema parimaks tööks on «**Rukis**». See on terve jutustus ääretutest viljaväljadest, üksikutest mändidest, kõrgeist suvisest laotusest, kuumusest ja lähenevast äikesest. Eriti armastas kunstnik okaspuumetsi. Eepilist suurust on tema «**Metsastes kaugustes**» ja «**Mastimetsas**». Vaatleja tunnetab kõikide meeltega nende väigulõhnaliste, suvesoojade metsade lähedust. Väga populaarses maal «**Hommik männimetsas**» võlub looduse puutumatus. Esimesed päikesekiired tungivad läbi hommikuudu ja valgustavad murdunud puutüve, millel mängivad karupojad.

Kõik Šiškini tööd on elujaatavad. Nad õpetavad meid tunnetama looduse võlu, nägema ilu selles, millest nii mõnedki inimesed tegelikus elus veel kinnisilmi mööda käivad, jäädes ilma korvamatust leidmisrõõmusest.

Neid leidmisrõõme kõige lihtsamagi motiivi puhul on palju **Vassili Polenovil**. Lihtsad ning lüürilised ja just seetõttu paeluvad on tema «**Moskva õueke**», «**Vanaema aed**», «**Kinnikasvanud tiik**», «**Vana veski**». Õnnestunuim neist on «**Moskva õueke**». Hele taevast kerge pilvedega, kirik ja kellatorn, kuurid ja vana plankaed õitsvate sirelipõõsastega. Murul mängivad lapsed. Kõik see on nagu sooja kuldse päikesevalgusega üle valatud. On vaikne, soe, kodune. «**Vanaema aed**» on intiimse lüürilise maastiku näiteid. See meenutab aega, mil rikastunud kodanlased ostsid kokku ja rajasid maha «**kirsiaeda**», mil järjest vähenes vanade romantiliste «**aadlipesade**» arv. Kunstniku loomingus on üldse palju tšehhovlikku ja veelgi enam turgeenevlikku. Sageli võlub meid tema maalides sama meeoleolu, mida tunneme ka Turgenevi «**Küti kirju**» lugedes. **Polenov** oli ka kunstipedagoog, kes koos Savrassoviga on avaldanud mõju noore **Levitani** kujunemisele.

Isaak Levitani tööd tähistavad realistliku maastikumaali kõrgtaset. Ta oskas leida kõige lihtsamas motiivis intiimseid, sügavalt liigutavaid, nukraid jooni. Tema looming on harukordselt lüüriline ja poeetiline.

Sügava kodanikutundega on maalitud «**Vladimiri tee**». Nukker, rööplikuks sõidetud lõputu tee üksluses rõõmutus looduses äratas raskeid mõtteid nendest lugematutest vangidest, keda isevalitsus saatis Siberisse sunnitööle. Levitani maal kõlab nagu laul, mille sellest teest on loonud rahvas.

Otseselt loodusest on maalitud «**Võrengu ääres**», millest samuti õhkub midagi kurba. Jalgrada kaugeneb tihedasse metsa. Tuul kahistab lehtedes, kihutab pilvi punetama kiskuvast taevast. Kogu loodust täidab erutusvärin, läheneva õõ ootus.

Volga laiad veeväljad on inspireerinud Levitani «**Õhtukellade**» ja «**Suurvee**» loomisel. Rasked mõtisklused elu mõttest, inimese kaduvusest ja looduse igavesest suurusest väljenduvad maal «**Igavese rahu kohal**».

«**Kuldne sügis**» ent annab tunnistust kunstniku võimete suurest diapasoonest: kui värvirikas, karge ja kaunis võib olla isegi looduse hääbumine sügisel! Kased on nagu leegitsevad punakuldsed küünlad. Kui pillavalt palju kauneid värve! Talv saabub varsti, kuid vaadates Levitani maali, tunneme: oli kaunis päev!

Omapäraseks kujuks XIX saj. II poole maastikumaalijate hulgas on **Arhip Kuindži**. Tema tunnetab väga teravalt valgust, selle efekte, muutusi, mida valguse levimine kutsub esile värvides. Osa maastikke on küllastatud eredad päikesevalgusest, osa kujutab loodust kuupaistel. Ja alati on seda nähtud omapäraselt.

Tema «**Kasesalus**» on üles ehitatud valguse ja varju teravale kontrastile. Vaataja just nagu seisaks hämaras metsasalus ja heidaks pilgu päikesest ülevalatud lagendikule. Seal seisavad dekoratiivsed kaskede rühmad. Vormid on üldistatud, kõik liigne kõrvaldatud, kunstnik taotleb dekoratiivsust. Saavutatud optiline illusioon on tugev.

«**Ukraina öös**» valgustab külm kuuvalgus külamajade rida. Neil mänglevad omapärased värvilaigud. «**Kuuvalge öö Dnepril**» on antud mustades ja mürkröhelistes toonides. Pilt mõjub nägemusena.

Peredviinikud arvustasid Kuindžit. Kramskoi kirjutas: «Tema koloriidi printsiipides on mulle midagi täitsa käsitamatu... Ma olen lausa juhm selle pildi ees...» Ka Stassov kritiseeris Kuindžit. Viimane eksis ilmselt printsiibi vastu, mis käsitas maastikumaali kui looduse portreed. Ta näeb loodust liiga subjektiivselt. Igatahes oli see uus ja äratas huvi. Kuindžile heideti ette, et ta näitavat looduses selliseid momente, mis on silmale valusad, kuigi Repini sõnade järgi ei hoolinud keegi oma silmadest — «vahtisid pilgutamata, silmi pööramata...».

Kuindži sai teerajajaks dekoratiivsele suunale maastikumaalis.

(Järgneb.)

Vaatlusi ja katseid kooliaias

M. ANNILO

Loodusteaduslikke põhitõdesid ja -teadmisi omandatakse peamiselt loodusest endast vaatluste ja katsete teel. Taimedes toimuvate füsioloogiliste protsesside aeglus nõuab taimede vaatlemist ja jälgimist pikema aja vältel. Seepärast on bioloogia õpetamises asendamatu koht kooliaial.

Töö kooliaias ei tohi kujuneda mehaaniliseks, vaid seda tuleb siduda teoreetiliste teadmistega. Õpilastele tuleb näidata, kuidas taimede elu üksikseikade tundmine võimaldab muuta taimede omadusi, kujundada neid ümber. Seepärast tuleb praktilistele töödele anda katsetuslik iseloom. Töötulemuste võrdlemise teel leitak-

segi vastus püstitatud probleemile. Seega kuulub vaatlustele ja katsetele kooliaias oluline osa, kuna kindla eesmärgiga teostatud vaatlustest ja katsetest ammutatud faktid selgitavad õpilastele looduses valitsevaid seoseid. Viimane aga aitab kõige tõhusamini kujundada materialistlikku maailma-vaadet.

Lapsi tuleb õpetada loodust süsteemipäraselt ja kannatlikult vaatlema. Ent seejuures peab teadma, kuidas vaadelda, kuidas fikseerida vaatluse tulemusi, millal vaatlus lõpetada ja kuidas tulemused vormistada.

Vaatlusoskust hakatakse arendama juba algklassides.

Vaatlustega on tihedalt seotud praktilised tööd ja katsed kooliaias. Lisaks eelmainitule selgitavad katsed agrotehniliste võtete mõju taimede arengule ja saagikusele, näitavad saagikuse reserve, juurutavad uusi agrotehnilisi võtteid jne.

Vaatluste-katsete valikul tuleb silmas pidada bioloogia õpetamise peamist eesmärki — tutvumist taimeriigiga, taimede elutingimustega ja nende vaheliste seostega. Mõnedes koolides kipub nimelt see eesmärk jääma kasu saamise varju.

Katsed kooliaias baseeruvad mitmesugustel oskustel (harida maad, kasta taimi, osata neid väetada jne.). Botaanika teoreetilise kursuse paremaks omandamiseks ja praktilisteks töödeks vajalike oskuste loetelu on märgitud bioloogia ja põllumajanduslike praktiliste tööde õppeprogrammides. Praktiliste tööde õppimine algab juba 1. klassis. Algkool annab õpilastele hulga teadmisi ning vilumusi töötamiseks kooliaias, mis omakorda on vajalikuks lähtekohaks loodusloo õppimisele 5. klassis.

Katsete tegemisel tuleb arvestada mitmesuguseid nõudeid:

1. Peab olema selge, mida katsetaja taotleb (näit. erinevate väetiste efektiivsus teatud mullas teatud kultuuridele).

2. Katse peab olema õpilastele jõukohane ja arusaadav ning tuginema nende senistele teadmistele. Laiaulatuslikud ja rasked katsed koormavad õpilasi ja surmavad huvi katsete vastu.

3. Katsetemaatika valikul arvestagu iga kool oma kohalikke looduslikke ja majanduslikke tingimusi ning vajadusi (maa- ja linnakoolide erinevused), õpilaste arvu, nende harjumusi ja oskusi seda laadi tööks. Nendel koolidel, kel katsetamises on palju ja pikaajalisi kogemusi, nagu näiteks Kõnnu 8-klassiline kool, Abja keskkool, Märjamaa keskkool, Puiatu 8-klassiline kool jt., on katsete temaatika ulatuslik ning põhjalik. Koolides, kus vaatlusi ja kat-

seid on tehtud tagasihoidlikult, tuleb iga uue katse puhul arvestada õpilaste kogemuste ja harjumuste vähesust.

4. Samu katseid tuleb korrata mitme aasta vältel, et tagada usutavaid andmeid.

5. Katseteks on soovitatav valida niisuguseid taimi, mis kõige paremini annaksid edasi katse eesmärgi ja mille tulemusi õpilane saaks näha lähema aja jooksul. Kõige kiiremini on katsetulemusi võimalik täheldada üheaastaste taimede juures. Vaatamata sellele tuleb koolides katsetada ka puude, põõsaste ja mitmeaastaste dekoratiivtaimedega. Koolidel, kus veel puudub puukool, tuleb see rajada. Puukooli juurde peaks kuuluma pajuistandus, mis annab materjali poistele käsitööks kui ka pookimis- ja silmastamisvõtete harjutamiseks.

6. Kõik kooliaias sooritatavad katsed ei õigusta ennast alati. Niisuguseid vaatlusi ja katseid, mis peavad kinnitama juba algklassidest tuttavaid tõdesid (näit. rohimise mõju saagile), pole 5.—7. klassis enam tarvis korrata. Selle asemel tuleb tutvustada uut, näiteks uusi põllumajanduse saavutusi. Nii tuleb õpilastel kasvatada uusi, meil veel vähe tuntud taimi, rakendada uusi agrotehnilisi võtteid umbrohu hävitamisel jne.

7. Katseid pole soovitatav teha liiga väikestel katselappidel, kuna näiteks valgus- ja toiterežiimi soodsamad tingimused katsepinna äärtel annavad ebaõige absoluutsaagi. Alla 10 m² pindalaga katselappide ümber pole kohane jätta kaitseribasid, kuna see raiskab palju maad. Seepärast on otsustarbekas teha katseid suurematel pindadel, näiteks tootmisaias või majandi põldudel. Linnakoolides võib teha väetamise demonstratsioonkatseid, ilma saagi arvestusega.

8. Katselappide saagi arvestamisel mõnemeetrisele maatükile hektarisaa-giks tehakse vigu. Vead absoluutsaagi arvestamisel tekivad katselappide äärtelt saadava parema saagi tõttu. Õigem on arvestada suhtelist

saaki, kusjuures aluseks võetakse kontroll-lapi saak. On tarvis võrrelda, mitu protsenti moodustab katsevariandi saak kontrollvariandist. Sel juhul pole vajadust ka katselappe ümbritsevate ribade järele.

9. Erilist tähelepanu tuleb pöörata keemiatööstuse saaduste kasutamisele kooliaias ja majandi põldudel (väetised, taimekaitsevahendid). Lähtudes NLKP Keskkomitee 1963. a. detsembripleenumi otsustest, tuleb õpilasi senisest enam tutvustada meil toodetavate ja kasutatavate väetistega. Kooliaias on võimalik katsetada ka niisuguste väetiseliikide ja -viisidega, mida majandites kasutatakse võrdlemisi ettevaatlikult (näit. mikroväetised, taime toitmine lehtede kaudu jne.). Kui häid tulemusi õpilased nende katsetega esialgu saavad, on küsitav, kuna igakord ei tunta veel õiget katsete meetodikat, puuduvad väetistarbekaadid, sageli ka andmed varasemal aastail kasutatud väetiste ning kultuuride kohta jne. Huvi äratavad need katsed aga kahtlemata, see on vajalikuks eelduseks igasugusele katsetusele.

10. Vaatluse ja katse lõpparuande peaks sisaldama järgmisi andmeid: töö teema, eesmärk; vaatlus- või katseobjektid (taimede nimetused); vaatlus- või katsetingimuste kirjeldus, töö kestus ja järeldused. Töö vormistamise viisid valitakse vastavalt õpilase eale, katse või vaatluse teemale, harjumustele jne.

11. Katsete ettevalmistamine algab juba talvel. Teatud programmiosa õppimisel antakse õpilasele teada suvise katse teema seoses konkreetse punktiga. Õpilastel on võimalus katsetesse süveneda, tutvuda vastava kirjandusega, mõelda oma suvise aja planeerimisele. Ka harjub õpilane teadmise, et teooriat tuleb praktikas kontrollida, ja näeb teooria-praktika omavahelist seost. Selles suhtes on suure kasvatusliku väärtusega tööd, mida tehakse kasvuhoones vahetult peale vastava teoreetilise osa käsitlemist. Selleks puudub võimalus kasvumajata kooli-

del, kus praktilised tööd kuhjuvad paratamatult hiliskevadele ja suvele.

12. Vaatlusi ja katseid võib teha ka teiste klasside kasvatatavate taime-dega.

Allpool toodud katsete ja vaatluste näidistemaatika taotleb eesmärki ühtlustada meie koolide aedades tehtavaid vaatlusi ning katseid ja siduda neid senisest enam õppeprogrammiga. Selle temaatika koostamisel on võetud arvesse paljude koolide ja mitmete uurimisasutuste katsetuskogemusi. Loomulikult valib iga kool välja endale sobivad katsed. Käesolev katsetemaatika aga ei piira koolide omaalgatuslikkust ega ka teatud katsete ümberpaigutamist ühest klassist teise.

Rohkem aega ja keerulisemat meetodikat nõudvaid katseid on soovitatav läbi viia noorte naturalistide ringi liikmetega, kuna need eeldavad erilisemat huvi.

Loetletud katsete meetodika saadetakse Haridusministeeriumi poolt keskkoolidele ja rajoonide pedagoogilistele kabinettidele, kus kõigil asjahuvilistel on võimalik sellega tutvuda.

Töödeks ja katseteks kooliaias aitab kaasa tutvumine järgmise kirjandusega:

H. Kõiva. «Praktilised tööd õppe- ja tootmisaias», «Nõukogude Õpetaja» 22. aprillist 1961.

E. Araste. «Kooli õppe-katseiaia töö planeerimine», 1961.

H. Tambek. «Katsete korraldamisest kooliaias ja nende seostamisest õppe- ja tootmistööga», «Nõukogude Kool» nr. 8, 9, 1962.

H. Tamm. «Soovitatavaid katseid õppe- ja tootmisaias», «Nõukogude Õpetaja» 5. maist 1962.

S. Karu. «Maisi võrdluskatseid kooliaias», «Nõukogude Õpetaja» 4. maist 1963.

H. Tamm. «Tööde organiseerimise kogemusi õppe-katseaias», «Sotsialistlik Põllumajandus» nr. 8, 1960.

Bioloogia ja praktiliste tööde programmid.

Vaatluste ja katsete temaatika

Klass	Programmi osa	Vaatlused	Katsed
1.	Seemnete ettevalmistamine külviks. Külv.	Taimede kasvu vaatlemine.	Põldoa (aedoa) seemnete külv. 1-aastaste lillede seemnete külv. Taimede hooldamine. Umbrohu eraldamine kultuurtaimest. Rohimine.
2.	Seemnete idanemise kindlakstegemine. Seemnete külv. Taimede istutamine.	Taimede kasvu ja arengu vaatlemine (tõusmed, täiskasvanud taim, õied).	Söögipeedi kasvatamine. Harvendamise mõju peedile (harvendamata, harvendatud hilja, õigeaegselt). 1-aastaste lillede istutamine, hooldamine.
3.	Juurviljade külv (väikesed seemned). Püsilillede istutamine.	Taimeorganite vaatlemine. Taimede kasvu ja arenemise jälgimine. Püsilillede tundmaõppimine.	Väikeste seemnete külvamise võtted (porgand, sööginaeris). Kapsa (kaalika-) taimede istutamine ja hooldamine. Muldamise mõju kapsakasvule. Püsilillede istutamine ja nende väetamine.
4.	Maasikate paljundamine. Kartulimugulate eelidandamine. Kartuli paljundamise viisid. Marjapõõsaste paljundamine.	Roomavate varte vaatlemine maasikal. Rohtsete ja puitunud varte eraldamine. Marjapõõsaste tundmaõppimine.	Maasikate istutamine türtartaimedest. Kartuli kasvatamine eelidandamisega ja ilma. Kartuli paljundamine terve mugulast, tippudest jne. Musta sõstra (karusmarja) paljundamine võrsikuga.
5.	Seemnete idanemine. Mugulate ettevalmistamine mahapanekuks.	Seemnete idanemiseks vajalike tingimuste tundmaõppimine.	Seemnete leotamine vees, söögisooda lahuses (hermes, kurk). * Kurgiseemne puhtimise kaaliumpermanganaadiga. * Seemnete soojendamine (peet). Seemnete õhutamine (teraviljad).

* Tärnikesega märgitud katsed on mõeldud noortele naturalistidele.

Klass	Programmi osa	Vaatlused	Katsed
5.	Külv, istutamine (külviaeg, istutamisaeg).	Tutvumine erinevate külvi- ja istutamisaegadega.	Porgandi (sibula) sügisese, varakevadise, hiliskevadise külvi mõju saagi valmimisele. Istutamisaaja mõju varase kapsa saagi valmimisele. Talurukki külv sügisel, suviviljade külv kevadel (kollektsioonide osakonda.) * Püsköögiviljade paljundamine kevadel ja sügisel (rabarber).
	Külviviisid.	Tutvumine erinevate külviviisidega (vakku, hajali).	Peedi külv vakku. Salati, redise, sibula külv hajali. Kapsa- (kaalika) seemnete külv peenrale ja istutamine taimedest.
	Seemnekasvatus.	Võrrelda 1-aastasi ja kaheaastasi (köögivilju) taimi.	* Lina hõre ja tihe külv (Lõuna-Eesti koolides). * Kasvatada 2-aastaste köögiviljade seemneid (porgand, ristõielised).
	Taimede poolt mullast võetavad ained.	Vaadelda, kuidas mõjuvad erinevad elutimused taimekasvule (viljakas mullas, lahjas mullas).	Kõrvitsate, kurkide ja tomatite kasvatamine muldpottides. Kapsa istutusaegne väetamine. 1-aastaste lillede kasvamine fosforväetistega ja ilma. * Bakterväetiste kasutamine kaunviljade kasvatusel.
	Toitained (väetamine).		
	Vesi (kastmine).	Vaadelda taimi (kurk) põuastel päevadel ja peale vihma.	
	Toitepinna suurendamine.	Ladva kasvu tõkestamise tulemuste vaatlemine looduses.	Ladva tagasinäpistamine tomatil, kurgil.
	(Varre, juure tagasinäpistamise mõju.)		Tomati külgvõsude kõrvaldamine. Tomati kasvatamine 1-, 2-, 3-harulisena. Juure tagasinäpistamine kapsataimede istutamisel. Ettekasvatatavate taimede pikeerimine (lilled).
	(Muldamine.)	Vaadelda lisajuuri mulla alla jäänud varre osal (mais).	Muldamise mõju kapsa kasvule.
	Taimede kaitsmine kahjurite eest (umbrohtude eest).	Tutvumine mehhaanilise tõrje viisidega. Tutvumine keemilise tõrje viisidega.	Kapsaliblikate, munade ja röövikute hävitamine. Umbrohu hävitamine porgandipeenralt mootoripetrooleumiga.

Klass	Programmi osa	Vaatlused	Katsed
5.	<p>Sordivõrdluskatsed köögiviljadega.</p> <p>Vegetatiivne paljundamine. Viljapuude ja marja-põõsaste istutamine.</p> <p>Vähetuntud köögiviljade tutvustamine ja nende propageerimine.</p>	<p>Vaadelda taimede kohanimist mitmesuguste elutingimustega (veetaimed, niiskete kohtade taimed).</p> <p>Taimede paljunemise mitmekesisuse tundmaõppimine (võsundid, võrsikud) loodusel.</p> <p>Tutvumine vähekasvatavate kultuurtaimede välisehitusega, kasvutingimustega.</p>	<p>* Multšimise mõju umbrohule.</p> <p>Varavalmivate kapsa- ja kartulisortide võrdlemine.</p> <p>* Erineva saagikusega tomaisortide väljaselgitamine.</p> <p>Kurgisortide varavalmivuse, vilja kuju jne. võrdlemine.</p> <p>2—3 aedoa (põldoa) vilja kuju ja vilja hulga võrdlemine.</p> <p>Karusmarja paljundamine lookvõrsikutega.</p> <p>Sõstarde paljundamine pistokstega.</p> <p>Puude ja põõsaste istutamine tagasilõikamisega.</p> <p>* Kasvatada puru, selle-rit, mustjuurt, aedoblikat, spinatit, pastinaaki, sigurit, mustrõigast, patissoni, dekoratiivkapsast jne.</p>
6.	<p>Taimekasvuks vajalikud tingimused. (Toitained.)</p> <p>(Valgus.)</p> <p>Vegetatiivne paljundamine.</p>	<p>Tutvuda mitmesuguste juuretüüpidega (pea-, külge-, lisajuured), taimede toitumisega juurte kaudu.</p> <p>Tutvuda toitumisega lehtede kaudu.</p> <p>Vaadelda valguse intensiivsuse mõju taimekasvule. Võrrelda valguslembeste taimede lehti varjulembeste taimede lehtedega.</p> <p>Valguse kestuse mõju taimekasvule.</p> <p>Taimede paljunemine varrega. Vaadelda lisajuuri varrel.</p>	<p>Dekoratiivtaimede, marja-põõsaste ja viljapuude väetamine.</p> <p>* Pealtväetamise mõju õunapuule, vaarikale, lillkapsale (pritsimine mikroelementide lahustega).</p> <p>Lillkapsa peade varjufamine (lehtede kinnisidumise teel).</p> <p>* Redise või perilla kasvatamine katmisega ja ilma.</p> <p>* Peakapsa kasvatamine poolvarjus.</p> <p>Karusmarja paljundamine rennvõrsikutega.</p> <p>Dekoratiivpõõsaste paljun-</p>

Klass	Programmi osa	Vaatlused	Katsed
6.	<p data-bbox="269 683 536 710">Suguline paljundamine.</p> <p data-bbox="269 915 506 962">Taimede kuju muutmine.</p> <p data-bbox="269 1051 464 1097">Katmikultuuride kasvatamine.</p>	<p data-bbox="555 452 813 517">Taimede paljunemine juurepistikutega (umbrohud).</p> <p data-bbox="555 517 819 614">Taimede paljunemine lehega. Aasjürilille lehega paljunemise vaatlemine.</p> <p data-bbox="555 614 819 680">Vegetatiivse hübriidseerimisviisi katsete vaatlemine.</p> <p data-bbox="555 680 819 745">Jälgida putukate tegutsemist õite tolmeldamisel.</p> <p data-bbox="555 745 819 811">Jälgida seemnete valmimist, viljade küpsimist.</p> <p data-bbox="555 811 819 877">Õppida tundma mitmesuguseid seemnetega paljunemise viise.</p> <p data-bbox="555 877 819 942">Vaadelda võra kuju muutumist tagasilõikamise tagajärjel.</p> <p data-bbox="555 1051 813 1116">Soojalembeste taimede elutingimuste tundmaõppimine.</p>	<p data-bbox="850 336 1137 401">damine pistokstega (magesõstar, halapaju).</p> <p data-bbox="837 401 1137 448">* Krüsanteemi ja lõvilõua paljundamine ladvapistikuga.</p> <p data-bbox="837 448 1137 494">Vaarikate paljundamine juurepistikutega.</p> <p data-bbox="837 525 1137 591">Kuningbegooniate paljundamine lehepistikutest (kasvuhoones).</p> <p data-bbox="837 622 1137 687">* Dekoratiivtaimede vääristamine (pookimine, silmistamine).</p> <p data-bbox="837 687 1137 753">* Kunstlik risttolmeldamine õunapuul, maasika, kurgi ja tomati juures.</p> <p data-bbox="837 834 1137 900">Daalia, floksi, viola, habemelgi ja teiste dekoratiivtaimede paljundamine seemnetega.</p> <p data-bbox="837 931 1137 977">Õunapuude võra kujundamine ja hooldamine.</p> <p data-bbox="837 977 1137 1023">Marjapöösaste harvendamine.</p> <p data-bbox="837 1023 1137 1070">* Dekoratiivtaimede (hekide) kujundamine.</p> <p data-bbox="837 1070 1137 1136">* Sünteetiliste kilede kasutamine, varase kapsa, nuikapsa, kurgi, tomati kasvatamisel.</p> <p data-bbox="837 1136 1137 1240">* Kasvuhoone tomatite pealtväetamine (päserdamine) boorveega (boorhape lahustatult) 2-3 korda.</p> <p data-bbox="837 1240 1137 1286">Tomatite (täiendav) lisatolmeldamine.</p>
7.	<p data-bbox="269 1360 530 1406">Taimede toitumine. (Katsed eri väetistega.)</p> <p data-bbox="269 1553 488 1580">(Eri väetamisviisid.)</p>	<p data-bbox="555 1360 813 1483">Erinevatel muldadel kasvavate taimede vaatlemine (viljakal, kehval, liivasel jne. mullal).</p>	<p data-bbox="837 1360 1137 1425">Eri väetiste mõju hübriidkaalikale ja põldoale.</p> <p data-bbox="837 1425 1137 1491">* Hüdrokultuuride kasvatamine (tomat kasvumajas, klassis).</p> <p data-bbox="837 1491 1137 1557">Mikroväetiste (boor) mõju söödakapsa, hübriidkaalika ja tomatisaagile.</p> <p data-bbox="837 1557 1137 1661">* Väetamine eri viisi (istutamisaegne, sügavväetamine, pealtväetamine, kastmine väetisteveega, ammoniaagiveega).</p>

Klass	Programmi osa	Vaatlused	Katsed
7.	<p>Seemnete ettevalmistamine külviks. Mugulate ettevalmistamine mahapanekuks.</p> <p>(Külviaja mõju.)</p> <p>Taimekaitsetööd.</p> <p>Söödataimede kasvatamine.</p> <p>Uued maakasutusviisid.</p>	<p>Taimehaiguste ja -kahjurite tundmaõppimine. Nende kahjustuste vaatlemine.</p> <p>Õppida tundma kohalikes looduslikes tingimustes paremini kohanevaid taimi.</p> <p>Tutvuda intensiivse maaviljelussüsteemiga.</p> <p>Tutvuda farmilähedase külvikorra taimede valikuga kohalikus (lähimas) majandis (1—2 näidet).</p>	<p>Tomatiseemne puhtimine boorhappega.</p> <p>* Kartulimugulate puhtimine kaaliumpermanganaadi lahusega, vasevitrioli lahusega.</p> <p>Erinevate külvi- ja harvendusaegade mõju suhkrupeedile (võimalikult põllul).</p> <p>Tomatite pritsimine bordoovedelikuga ja kaaliumpermanganaadiga pruunmädaniku tõrjeks.</p> <p>Viljapuude pritsimine.</p> <p>* Katsed herbitsiididega (umbrohutõrje simasiiniga maisipõllul).</p> <p>Silokultuuride (mais, päevalill, söödakapsas, malva jt.) kasvatamine.</p> <p>Söödajuurviljade (sööda-peat, söödanaeris jne.) kasvatamine.</p>
8.	<p>Dekoratiivtaimede (puu- ja põsaliikide) kasvatamine.</p> <p>Ravimtaimede kasvatamine.</p>	<p>Tutvuda vähem tuntud dekoratiivpuude ja -põõsastega.</p> <p>Leida looduses metsikuna kasvavaid dekoratiivse välimusega puid ja põõsaid.</p> <p>Koduümbruse ravimtaimede tundmaõppimine.</p>	<p>Tutvuda elamute ümbruse haljastamisega.</p> <p>Magesõstra, sireli, ebaküdoonia paljundamine.</p> <p>* Dekoratiivpõõsaste juurte istutamiseelne kastmine kasvustimulaatori lahusesse (heteroauksii-ni).</p> <p>Ravimtaimede kasvatamine (ravimtaimede osakonnas; ka apteegile).</p>

Kooliaias tuleb kasvatada teravilju, et kasutada neid tundide näitlikustamiseks vastava teema käsitlemisel. Teraviljade agrotehnikaga ja taimekaitsega tutvustatakse õpilasi majandi põldudel.

SEOSTADA KOOLIMATEMAATIKA ELUGA

O. PRINTS,

1. KOOLIMATEMAATIKA SISU MODERNISEERIMISE KATSED

Viies ellu seadust kooli ja elu sidemete tugevdamise kohta, tõlgendame seda sageli väga kitsalt, mõistes elu all seda, mis on olnud, on praegu, aga mitte seda, mille poole me püüdleme. *See, kuhu me õpilasi praegu suuname, on tänapäeva tööhkkond, mis tootmise automatiseerimise abil muutub varsti vanaks, oma aja äraelanud tööhkkonnaks. Õpilasi tuleb ette valmistada aga tuleviku jaoks. Nende silme ette peavad kerkima tulevikuideaalid. Nagu juba nimetatud, lähendavad automatiseerimine ja koos sellega tootmiskultuuri märgatav tõus meid ajale, kus kvalifitseeritud töö nõuab nii tõoliselt kui ka insener-tehniliselt personalilt märksa suuremaid ja eriti matemaatikaalaseid teadmisi, võrreldes praegusega, samuti head mõtlemis- ning loogiliste järelduste tegemise oskust. Selle garantiiks on meie praegustele õpilastele antavate matemaatiliste teadmiste ja oskuste moderniseerimine.*

Arvutusmatemaatika kaasabil on asutud kosmost vallutama, on saavutatud suurt efekti tootmiskulude vähendamise osas, on märgatavalt suurendatud töö tootlikkust ja parandatud töö kvaliteeti. Tehnika arenemisele olid varem peamiseks matemaatilisteks abilitseks teoreetiline mehhaanika, matemaatiline füüsika ja diferentsiaalvõrrandite teooria. Masstootmisele üleminek lisas siia juurde tõenäosusteooria ja matemaatilise statistika. Nüüd on tootmisprotsessi ja juhtimisprotsesside automatiseerimine tõstnud esile matemaatilise loogika, eriti tema ühe haru — algoritmide teooria. Arenesid välja uued matemaatilised distsipliinid, nagu informatsiooniteooria, mängude teooria, lineaarne programmeerimine.

Nõukogude võimu kehtestamise järel viidi ellu suured muudatused nii koolimatematika sisus kui tema õpetamise vormis. See katse teatud määral ebaõnnestus. Üheks olulisemaks põhjuseks oli, et *õpetajad ei olnud ette valmistatud materjali esitamiseks* ning puudus ka vajalik metoodika niisuguse materjali — mis traditsiooniliselt kuulus õpetamisele kõrgemates koolides — käsitlemiseks keskkooli 7., 8. ja 9. klassis. Kahjuks ei analüüsitud tookord neid põhjusi, mis takistasid edukat tööd uue aineosa kallal, ja peale 1931. ja 1932. a. määrusi hakati nn. kõrgema matemaatika küsimusi koolikursusest välja viskama, kuni 1938. aastaks oli jõutud nii kaugele, et koolimatematika programm oli jälle peaaegu sama mis möödunud sajandi lõpuski. Säärane talitusviis leidis paljudelt nimekatelt koolitegelastelt ning eriti matemaatikutelt sügavat hukkamõistmist. Ajakirjas «Молодая гвардия» kirjutas professor A. Hintšin muu hulgas: «Meie programmid on väheõnnestunud koopiad ennerevolutsioonieagseist programmidest, mis väheste eranditega jätab õpilase teadusliku arengu XVII sajandi tasemele.» Ja edasi: «Kõige kateoorilisem vajadus on lülitada kooli programmi matemaatilise analüüsi alged. Selle kasuks räägib otsustavalt kõik. Matemaatiline analüüs seisab vaieldamatult kõrvuti suurimate inimkonna kultuuri võitudega, nagu evolutsiooniteooria bioloogias ja molekulaarteooria füüsikas ning keemias. Tema praktilised rakendused on loendamatud. Ja kui tahame tõsta töölise ning kolhoosniku teaduslik-kultuurilist taset insener-tehniliste

töötajate tasemele, siis kuidas me saame vaikselt vaadata selle puudumist koolimate-
maatika programmis, mis kujutab endast kogu tänapäeva tehnika matemaatilist alust?
Seda enam, et lõpmatult väikeste suuruste analüüsile kuulub oluliselt tähtis osa teadus-
liku dialektilis-materialistliku maailmavaate kujundamisel.»¹

Tolleaegseist kirjutistest torkab silma veel põhjenduse naeruvääristamine, mille alu-
sel toimus kogu uue materjali väljajätmine kooli programmist. Selleks oli väide, et aine
olevat õpilastele raske. Pikemalt mõtlemata võib aga programmis (ja mitte ainult mate-
maatika programmis) loendada traditsiooniliselt püsivaist teemadest neid, millede käsit-
lus pole kindlasti kergem kui kõrgema matemaatika elementide käsitus. Kui jätta välja
kõik, mis on «raske», siis tuleks matemaatika kooli õppeainete hulgast kustutada.

Käesoleva sajandi algul hoogustunud reformimisliikumine leidis kajastuse ka kodan-
liku Eesti koolis. Eesrindlike mõtete propageerijaina paistsid eriti silma professorid
J. Nuut ja **G. Rägo**. Nende initsiatiivil väljatöötatud programm, mis mõningate muuda-
tustega kehtestati 1930. aastal, on üks õnnestunumaid programme. Kuid sedagi programmi
ei suudetud täielikult ellu viia. Põhjuseks oli peaaesjalikult jällegi kaadri ettevalmistuse
puudulikkus uute teemade käsitlemiseks. Uue programmi vastu astusid välja mitmed
reaktsioonilised koolitegelased, kes nimetasid uuendust «jumala vitsaks ja karistuseks». Kodanlikus Eestis 1938. a. kehtestatud programmidest ongi kadunud see uuenduslik
kulg ja ainult lõppklassis oli ette nähtud tutvumine funktsionaalse sõltuvuse ideega ning
mõningate küsimustega analüütilisest geomeetriast.

Sõjajärgne periood tõi kooliellu muudatusi. Matemaatika programmi hakkasid vähe-
haaval sisse tulema teemad funktsionaalse sõltuvuse valdkonnast. Diskussioonilise ise-
loomu võttis kõrgema matemaatika elementide õpetamise probleem koolis seoses kavat-
susega kehtestada kõikjal Nõukogude Liidus 11-aastane koolikohustus juba varsti pärast
Suure Isamaasõja lõppemist. Sellest mõttest esialgu siiski loobuti ja matemaatika
programm jäi paljudeks aastateks endiseks. Sellepärast sobisidki koolis kasutamiseks
möödunud sajandist pärinevad **Kisseljovi**, **Röbkini** ja **Šapošnikovi-Valtsevi** õpikud.
Kirjutati küll ka uusi õpikuid nimekate matemaatikute **Aleksandrovi**, **Kolmogorovi** jt.
poolt, kuid ka need ei leidnud head vastuvõttu. Jällegi sai rutiin — *harjumus töötada
vanade kooliraamatute järgi — saatuslikuks uute käsitusvõtete kirjutatud raamatu-
tele*, matemaatika õpetamise kaasajastamisele, selle seostamisele eluga.

Värsked puhangud tõi kaasa kooli ja elu sidemete tugevdamise seadus. Uued mate-
maatika programmi projektid sisaldasid mõndagi uuenduslikku.

Laiaulatusliku arutelu käigus loobuti mitmetest seisukohtadest ning toodi koolikursu-
sesse uuesti sisse teemad, nagu kompleksarvud, eksponent- ja logaritmvõrrandid, mis
esialgsest projektist olid välja jäetud.

Seega lähendas arutlus uut programmi taas tunduval määral vanale. Üheks olulise-
maks põhjuseks oli siingi *harjumus* töötada vana programmi järgi. Kinnitatud programm
näeb uuendusena ette tuletise mõiste käsitlemise ning päevakoolides on matemaatiliste
distsipliinide arvu vähendatud kaheni, töölisnoorte koolides üheni. Küllaltki suure elu-
õiguse on saanud ka geomeetria propedeutiline käsitlemine 6-aastases koolis.

Matemaatika õpetamise ümberkorraldamist alustati Nõukogude Eesti koolides 1957.
aastal. Seda põhjustas õpetajaskonna soov õpetada kooli keskmistes klassides geomeet-
riat propedeutiliselt, käsitleda matemaatilisi distsipliine ühe õppeainena ning anda iga
klassi jaoks välja üks matemaatikaõpik. Meie koolidele töötati välja uus matemaatika
programm 1.—8. klassini ja kirjutati vastavad õpikud 1961. aastaks. Õpetajaskond on
üksmeelselt avaldanud arvamust, et uus programm ja uued õpikud on eelmistest pare-
mad. Muidugi tuleb mõne aasta möödudes siingi teha teatud korrektiive, arvestades
õpetajate märkusi.

¹ А. Хинчин. О преподавании математики. «Молодая гвардия» 1939, nr. 9, lk. 143.

2. ALGEBRA ELEMENDID ALGKLASSIDES

Esiialgu veel tagasihoidlikult, kuid siiski juba nimetamisväärselt on pälvunud tähelepanu arvamus koolimatemaatika eesmärkide muutmise vajadusest. Meie praeguses koolimatemaatikas on suur osatähtsus arvutusoskuse arendamisel. Arvutamisoperatsioonide ülekandmine masinatele peaks avaldama oma mõju ka koolimatemaatikale. Sellest lähtudes ongi Moskvast, Tuulast ja Kalininis ning mõnes väiksemas keskses asutuses matemaatika programmi muutma 1. klassist alates. Peetakse vajalikuks loobuda praegusest algklasside matemaatika programmist kui kunagistelt küla- ja vallakoolidelt päritust ning asendada see uuega, kus leiaks enam rõhutamist matemaatilise mõtlemise arendamine. Kõnesoleva uuendusliikumise initsiaatorid peavad õigeks arvutamise lihtsustamist tabelite kasutamise abil juba algklassides. Uus programm näeb ette järgmised teemad:

1. klassis. Suuruste võrdlemine. Võrduse rikkumine, liitmis- ja lahutamistehete sisestoomine. Võrdusele viimine. Sõltuvus võrduse elementide vahel. Arvu mõiste. Arvude liitmine ja lahutamine. Kümnnendsüsteem. Numeratsioon 100-ni. Loendamine, liitmine ja lahutamine 100 piires. Korrutamine ja jagamine.

2. klassis. Ühe tundmatuga esimese astme võrrandite koostamine ja lahendamine, aritmeetiliste tehete seadused, arvutustehnika 1000 piires, arvude jaguvus.

3. klassis. Kahe tundmatuga võrrandite koostamine ja lahendamine, üleminek funktsioonide tundmaõppimisele (tabelikujuline ja graafiline esitus), arvutustehnika kui tahes suurte arvudega.

4. klassis. Võrre, harilikud ja kümnenmurrud, protsendid.

5. klassis. Üleminek ruutvõrranditele jne.

3. ÜLESANNETE LÄHENDAMINE ELULE

Matemaatilise mõtlemise arendamise esikohale nihutamine koolimatemaatikas on mõte, mida on propageerinud mitmed isikud. Üheks tulisemaks eestvõitlejaks on siin Vene NFSV haridusministri asetäitja, tuntud matemaatik **A. Markuševitš**. Ettekandes matemaatikaõpetajate nõupidamisel 1961. a. detsembris ta ütles:

«Mulle näib, et kui me matemaatika õpetamisel koolis hoolitsemise senisest enam õpilaste matemaatilise kasvatamise eest, kui me koos teaduslike töötajatega suudame ümber töötada kogu matemaatilise kasvatuse süsteemi või koguni programmi, milles on kindlaks määratud, missuguseid eesmärke teatud kasvuaastas võib püstitada, missugusel viisil neid eesmärke saavutada ja kuidas kontrollida matemaatilise kasvatuse tulemusi, siis matemaatilise hariduse efektiivsus kasvab. Niisugune töö vastab suuremal määral matemaatika elule lähendamise ülesannetele kui kvaasitootmise iseloomuga näited ja ülesanded, mida viimasel ajal on ilmunud õpetajate täiendusinstituutide poolt väljaantud brošüürides ning ajalehtedes.»²

Need ülesanded on oma sisult täiesti vananenud, kuigi neile on antud moodne vorm (kombaineriid, traktoristid, uudismaa jne.). Ülesandeid iseloomustab veel see, et on antud parajasti niipalju andmeid, kuipalju on vaja lahenduse leidmiseks, ja ülesanne lahendatakse siis teatud kindla šabloni järgi.

Samas ettekandes on esile tõstetud Poola tuntud matemaatiku **Steinhausi** ülesannetekoogu, kus tekstid on uued, ajakohased. Olgu siinkohalgi toodud sealt üks näide.

Ülesanne: «Taheti kindlaks teha, kui palju on tiigis püügikõlblikke kalu. Selleks lasti tiiki võrk ja saadi sellega 30 vajaliku suurusega kala. Püütud kaladele kinnitati märk ja nad lasti tiiki tagasi. Järgmisel päeval tehti sama võrguga uus püük ja saadi 40 kala, milledest ainult kaks olid märgistatud.»

² А. И. Маркушевич. Об очередных задачах преподавания математики в школе. «Математика в школе» 1962, nr. 2, lk. 5.

Hoolas õpilane, kes on lahendanud ülesandeid ainult kehtivaist aritmeetika ülesannetekogudest, ütleb, et see ülesanne pole lahenduv, sest pole küllaldaselt andmeid. Teine, juba algebrat tundev õpilane arutleb näiteks nii: $x \geq 68 (40 + 28)$.

See vastus aga meid ei rahulda.

Tegelikult kulgeks mõttekäik järgmiselt: On põhjust oletada, et märgitud kalad on täielikult segunenud teistega. Seega näitab teine püük ligikaudu märgistatud ja märgistamata kalade suhet, s. o. 1:20. Et märgistatud kalu oli 30, siis on põhjust arvata, et tiigis on ca 600 püügikõlblikku kala.

Täpsema tulemuse saamiseks tuleks katsepüüke korrata ja suhtearvu määramiseks kasutada siis üksikutel katsetel saadud märgistatud kalade arvude aritmeetilist keskmist.

4. MATEMAATIKAKLASSIDEST

Viimastel aastatel on väga mitmetes meie maa keskkoolides avatud nn. matemaatika-klassid. Nendes klassides õppijad saavad *tootmisõpetuse raames oskused töötamiseks elektron-arvutusmasinal*. Ühtlasi antakse neile keskhariduse raames matemaatika alal märksa tõhusam ettevalmistus. Nii omandavad «noored matemaatikud» analüütilise geomeetria tundmise, diferentseerimise ja integreerimise oskuse kõrval veel diferentsiaalvõrrandite lahendamise oskuse, tutvuvad ridadega ja hulgateooria elementidega ning tõenäosusteooria ja statistika küsimustega. Lisanduvad muidugi arvutusmatemaatika teemad — peamiselt võrrandite ligikaudne lahendamine, nomogrammide ja mitmesugustel masinatel arvutamine ning programmeerimine.

Teatavasti on niisugused klassid avatud ka Tallinna 1. keskkoolis ja Tartu 1. keskkoolis. Praegu on peamiseks raskuseks asjaolu, et nimetatud klasside komplekteerimisel ei ole organiseeritud nende õpilaste vastuvõttu, kes elavad väljaspool nimetatud keskusi. Ometi leidub sellest alast huvitatuid kogu maal. Tuleb põhjalikult kaaluda, kuidas ka neil võimaldada matemaatikale ligemale pääseda. Kõigepealt tuleks lahendada internaadi probleem ja nende klasside jaoks õpetajate ettevalmistamise probleem.

(Järgneb.)

Matemaatikaülesannete lahendamise võistlus

Ülesande nr. 7 lahendus. Olgu

$$\sqrt[3]{20 + 14\sqrt{2}} + \sqrt[3]{20 - 14\sqrt{2}} = x.$$

Kuupi tõstes saame x -i määramiseks võrrandi

$$x^3 - 6x - 40 = 0,$$

mille ainsaks reaallahendiks on $x = 4$. Seega võrdub lihtsustatav avaldis neljaga.

Ülesande nr. 8 lahendus. Lahutades teisest võrrandist esimese, saame

$$(x - y)(x + y - z) = 1.$$

Arvestades, et kolmanda võrrandi põhjal

$$x + y - z = \frac{4}{z},$$

saame

$$4x - 4y - z = 0.$$

Lähtudes samal viisil süsteemi kol-

mandast ning esimesest võrrandist saame, et

$$3x - 2y - 3z = 0.$$

Kahest viimasest seosest leiame, et

$$x = \frac{5}{2}z, \quad y = \frac{9}{4}z.$$

Tuginedes nüüd lähtesüsteemi kolmandale võrrandile, saame süsteemi lahendeiks

$$x = \pm \frac{10}{\sqrt{15}}, \quad y = \pm \frac{9}{\sqrt{15}}, \quad z = \pm \frac{4}{\sqrt{15}}$$

Kümne parema lahendaja paremusjärjestus pärast 8. ülesannet:

- 1.—2. Kruse, Kull 80 p.;
- 3.—6. Henrichson, Keerutaja, Meidla, Saaliste 79 p.;
7. Levin 76 p.;
8. Sova 75 p.;
9. Karro 74 p.;
10. Lepland 71 p.

SISUKORD

... Lenini näidatud teel	241	V. Ratassepp. 8-klassiliste koolide varustamisest keemiareaktiivide ja muude õppetööks vajalike vahenditega	289
S. Sovetnikov. Kasvatame õpilasi leninlike traditsioonide vaimus	246	H. Kosenkranius ja U. Siimann. Perfoplaat — lihtne seade programmeeritud õpetamiseks	293
J. Kubja. Klassijuhataja ja moraalkoodeks	251	L. Tiitsmann. Klassikast ja tänapäevast	297
A. Eiber. Kui tekivad kasvatusraskused	256	V. Aaviksoo. XIX sajandi II poole vene kunsti käsitlemisest keskkooli 10. klassis	302
... Kasvatustöö õpilasbrigaadides	260	M. Annilo. Vaatlusi ja katseid kooliaias	308
A. Teder. Mõtteid kollektiivi kujundamisest ja kasvatamisest internaatkoolis	265	O. Prints. Seostada koolimatemaatika eluga	316
S. Mäe. Nende tegevus on mitmekesine	273	... Matemaatikaülesannete lahendamise võistlus	319
A. Андрущенко. Из опыта работы над видами глагола в V—VIII классах эстонской школы	276		
E. Ilmjärv. Uhiskonnaõpetuse näitlikustamise probleeme	284		

Toimetuse kolleegium: E. Kaas, H. Liimets, A. Lints, E. Luukas, H. Lõbus, H. Reinop, H. Roots, A. Sepp, L. Siimaste (toimetaja), A. Tiki, A. Valsiner.

Toimetuse aadress: Tallinn, Pikk 40, tel.: toimetaja ja asetäitjad — 433-18, vastutav sekretär ja kooliosakonnad — 404-47. Ladumisele antud 10. III 1964. Trükkimisele antud 31. III 1964. Trükiarv 4000. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,0. Arvestuspooznaid 7,1. MB-00798. Tellimise nr. 591. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 30 kop.
Tellimishind: 6 kuud — rbl. 1.80.

«Советская школа». Орган Мин. просв. ЭССР.

На эстонском языке.

30 коп.

Индекс
78189